

št. 1-2

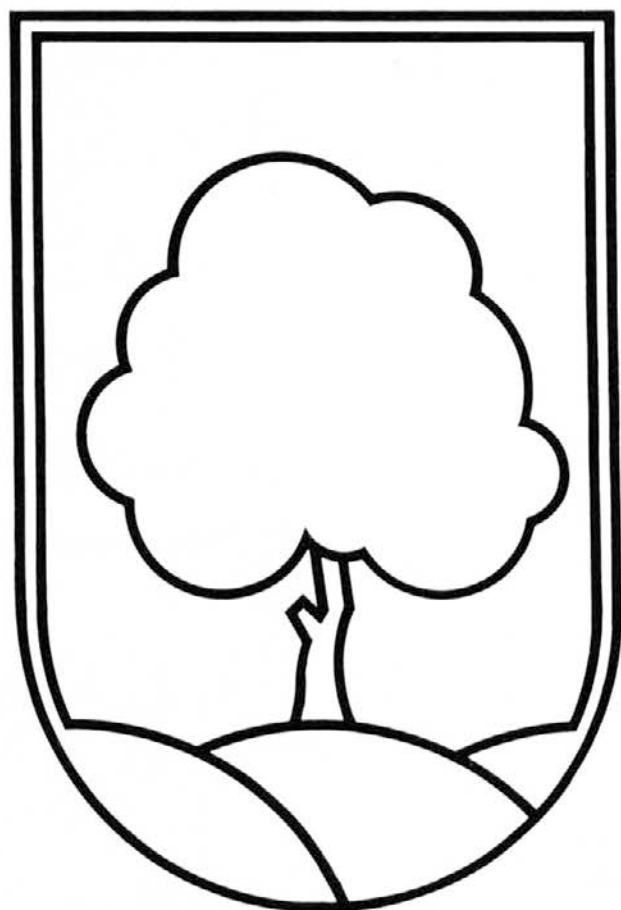
izpisano ✓

ZGODOVINA
OBČINE
KULTURA
ŠOLE
PORTRETI
POTOPISI
KRIŽANKA

KOROŠKI FUŽINAR

LETO 46 ŠT. 1 JUNIJ 1996 300 SIT

POKROVITELJI

OBCINA RAVNE - PREVALJE
Čečovje 12
2390 Ravne na Koroškem

OBCINA MEŽICA
Trg svobode 1
2392 Mežica

Koroška cesta 55
2366 Muta
Slovenija
Telex: 33 410 si muta
Tel.: 0602 61-450
Fax: 0602 61-234

Trg 24
2391 Prevalje

SE
PRIPOROČAMO!

OBCINA
ČRNA
NA
KOROŠKEM

Center 101
2393 Črna

VSEBINA

- KAKO DELUJEJO NOVE
OBČINE V MEŽIŠKI DOLINI 2
Mojca Potočnik
- 50 LET SREDNJE
STROJNOKOVINARSKÉ ŠOLE
(1946 - 1996) 8
Janez Brglez
- BRALNA ZNAČKA IMA
ROJSTNI DAN (Ob 35. obletnici
slovenske bralne značke) 10
Greta Jukič
- OB STOLETNICI
MAVRELOVEGA ROJSTVA 13
Janez Mrdavšič
- PROZA KOROŠKIH PISCEV V
LETIH '94 IN '95 15
Marjan Kolar
- MED PLESOM IN PETJEM PO
SLEDEH METULJA IN PSA 19
Miran Kodrin
- VEDNO NOVE VODE
V ISTI REKI 20
Mojca Potočnik
- STO LET BOLNIŠNICE V
SLOVENJ GRADCU 23
Mag. Franc Verovnik, dr. med.
- PREVENTIVNO ZDRAVLJENJE
V ZDRAVILIŠČIH 26
- ZA LEPOTO GIBANJA 27
Mojca Potočnik
- ČIPKA KOT OKRAS 28
Karla Oder
- ZA ŠUŠTARJA SE POJDI UČIT,
DA NE BOŠ BOS 31
Rudi Mlinar
- DRAGOCEN PRISPEVEK
K SODOBNI ZGODOVINI 33
Mag. Boris Jesih
- UTRINKI IZ POLPRETEKLOSTI
- MEŠČANSKA ŠOLA
V MEŽICI III. 35
Karel Kralj, Aleš Piko, Ervin Wlodyga
- SMUČARSKA TEKMA
V MEŽICI 36
Franc Gornik
- NEKDAJ STA BILA POD
JAVORNIŠKO KAPELICO
JEZ IN ŽAGA 37
Ervin Wlodyga
- POLITIČNI BEGUNCII IZ
MEŽIŠKE DOLINE
LETA 1919 38
Ervin Wlodyga
- ZAKAJ MEŽIŠKA DOLINA
LE NI LEVI DEVŽEJ
SLOVENIJE 42
Miroslav Osojnik
- V PODZEMLJU PECE 44
Andreja Čibron-Kodrin
- GALAPAGOS -
OGROŽENI RAJ 48
Rudi Verovnik
- NAGRADNA KRIŽANKA ŠT. 2 51

KAKO DELUJEJO NOVE OBČINE V MEŽIŠKI DOLINI

Mojca Potočnik

Dobro leto po uvedbi nove lokalne samouprave smo povprašali župane občin Ravne-Prevalje, Mežica in Črna, kako izpolnjujejo načrte, ki so si jih zadali ob prevzemu funkcij, in kako načrtujejo delo v prihodnje.

Povedali so približno naslednje:

Maks Večko, občina Ravne - Prevalje

OBČINA IMA NA VOLJO PREMALO SREDSTEV

“**O**b reformi krajevne samouprave so bila pričakovanja velika, ne samo glede občin, ampak tudi glede vloge županov. Bila pa so na trhlih nogah, saj je bila zakonodaja pripravljena samo na pol. V treh mesecih smo župani spoznali, kam smo prišli. Država je dala ljudem kosti za glodanje, sama pa je obdržala meso.

Najboljšo sliko, kako daleč smo od evropskih občin, da podatek, da se v Evropi sredstva za javno porabo delijo na tri dele: tretjino dobijo občine, tretjino dežele in tretjino država. Pri nas regionalnih skupnosti ni, zato ves ta denar pripade državi, občine pa dobijo le 8 odstotkov javnih sredstev. Država daje sredstva tudi od svojih 92 odstotkov, toda nekatere občine zanje sploh ne morejo konkurirati. Občina prosto razpolaga le s 3 odstotki lastnih sredstev, vse drugo je določeno z normativi. Nobena občina s tako delitvijo sredstev ni zadovoljna. Za boljši položaj so si začele prizadevati tako imenovane mestne občine, toda tudi druge večje občine, kakršna je npr. naša, so v podobnem položaju. Menim, da je treba njihovo financiranje urediti drugače, sistemsko, ne pa po načelu privilegijev. Izgovor, da so mestne občine tudi središča pokrajin, ne vzdrži kritike, saj slovenske pokrajine še niso oblikovane, za nas pa so zanimive le velike pokrajine, ki so lahko dovolj močne sogovornice državi in enakopravne sogovornice deželam v drugih evropskih državah. V teh pokrajinah pa morajo biti tudi upravne, tržne in gospodarske funkcije razporejene po več središčih. Le tako regijo bi bila naša občina pripravljena sooblikovati.

Obnova in gradnja šolskih prostorov in telovadnic

Lani je bila naša glavna naloga dokončati prizidek k osnovni šoli Prežihovega Voranca na Ravnah. Zaradi zapletov z izvajalcem - Kograd je šel v stečaj - načrta nismo izpolnili, letos

pa je delo prevzel drug izvajalec in menim, da bomo največjo investicijo v občini tudi dokončali. Z opremo vred nas bo stala 100 milijonov SIT, vsaj 30 milijonov pa bi morali dobiti še od države.

V šolstvu smo lani dokaj dobro obnovili še telovadnico na Prevaljah, povsem obnovili pa smo šolsko telovadnico na Javorniku. Letos se pripravljamo na gradnjo nove telovadnice na Prevaljah; zgraditi bi jo morali v dveh letih s sofinanciranjem države. Zatem bo na vrsti gradnja telovadnice in šolskega prizidka v Kotljah.

Z ministrstvom za šolstvo in šport se dogovarjamo za odkup stare trške šole na Ravnah, da bi tam uredili prostore za teoretični pouk Strojno-kovinarske šole.

Vzdrževanje in gradnja cest

V občini je veliko cest, potrebnih rednega vzdrževanja, od krajevnih, gozdnih do regijske, tako da za vse primanjkuje denarja.

Velik križ je z gozdnimi cestami, saj jih je v občini 280 km, od države pa dobimo za njihovo vzdrževanje komaj 13 milijonov SIT. Letošnjo zimo smo samo za pluzenje teh cest porabili blizu 18 milijonov SIT. V Ljubljani ne priznajo, da so to v resnici lokalne ali občinske ceste, saj omogočajo ljudem s hribovskih območij dostop v dolino, v šolo ali na delo. Iz občinskega proračuna namenjamo za te ceste 8 mio SIT, vendar je to

premalo. Več sredstev za ta namen bi morali dobiti od države, saj se tam zbira ves denar od prodaje lesa.

Iz proračuna namenjamo tudi denar za gradnjo občinskih cest. Lani smo plačali predujem za ureditev Malgajevega klanca na Dobrijah, vendar z deli še niso začeli, ker se s Telekomom ne moremo dogovoriti glede odškodnine za prestavitev kablov, ki so v cestišču.

Nadaljujemo z obnovo ceste proti Šentanelu in začnemo z gradnjo in širitvijo ceste Čečovje - Šrotneška žaga. Na cesti proti Lešam bomo najprej zgradili škarpe, prihodnje leto pa bo na vrsti cesta. Za te ceste dobimo od države tretjino sredstev, dve tretjini moramo zagotoviti sami.

Občane Raven in Prevalj zelo žulijo tudi ceste, ki so v pristojnosti države, to sta glavna cesta Holmec - Prevalje - Ravne - Dravograd in odcep z Raven proti Slovenj Gradcu. V Ljubljani pripravljajo študijo o prometni ureditvi v naši občini. Pričakujem, da bomo z njo dobili tudi ekonomsko utemeljitev potrebe po gradnji obvoznice za Prevalje in Ravne ter primerno prioriteto v sistemu slovenskih cest. Upam, da bomo - tudi s pomočjo avstrijske vlade - dosegli za ureditev te ceste

sofinanciranje iz Evropske skupnosti. Upam, da bomo v prihodnjih letih le prišli do ustrezne prometne ureditve v naši občini, predvsem moramo razbremeniti obe največji občinski središči - ravenski trg je treba za promet popolnoma zapreti.

Komunalna dejavnost in urejanje krajev

Naša pomembna dejavnost, ki jo dokaj zadovoljivo opravljamo, je oskrba prebivalcev s pitno vodo. Vendar se ne smemo uspavati, saj je vodovodni sistem ponekod že dotrajan in se precej vode izgublja, predvsem pa ni ustrezen razvodni sistem na Ravnah, zato stanovalcem v višjih legah v sušnih obdobjih vode že primanjkuje.

Rešitve bomo morali najti tudi za gospodinjske in druge odplake - že dolgo načrtujemo gradnjo čistilne naprave na reki Meži. Za Ravne bo velika pridobitev že, ko bo zgrajena kanalizacija ob Suhi. Omogočila bo ureditev starega mestnega jedra. Malgajeva cesta bo postala sprehajalna pot s starinsko urejenimi hišami, uredili bomo tudi okolico kulturnega in glasbenega doma.

Nove gradnje na Prevaljah so v veliki meri odvisne od trase za obvoznico, kraj bo precej pridobil, ko bo urejeno križišče z mostom pri Tovarni lepenke, uredili bomo ulično razsvetljavo. Prizadevamo si za gradnjo doma starostnikov, v kratkem naj bi začeli graditi stanovanjski blok ob parkirišču pri Družbenem domu, ki je obnovljen, v njem pa so še prosti poslovni prostori. Na

obnovo čakajo še drugi kulturni domovi, velik problem pa predstavlja ravenski grad s študijsko knjižnico, likovnim salonom in muzejem. Celotno zgradbo bi bilo treba temeljito obnoviti, vendar je to za občino prevelik zalogaj. Knjižnica in muzej bi morala biti v pristojnosti države, vendar ju kulturno ministrstvo v preteklem obdobju ni sprejelo v svoje okrilje.

Holmec mora dobiti avtobusno postajo, krajevni skupnosti bo občina pomagala pri nadaljevanju gradnje peš poti ob glavni cesti. Tudi KS Šentanel bo dobila pomoč občine za ureditev krajevnega središča.

Poštno podjetje Maribor, ki je pred kratkim temeljito obnovilo prevaljsko pošto, načrtuje gradnjo in ustanovitev nove pošte v Kotljah. Stala bo v novem hotuljskem krajevnem središču blizu šole.

Občina na razvoj gospodarstva neposredno ne more vplivati, v občinski upravi in svetu pa poskušamo sprejemati take odločitve, da bi ustvarili kar najboljše možnosti za razvoj malega gospodarstva, kmetijstva in turizma. Osebnostno si želim, da bi se enakomerno razvijali vsi kraji, tako večji kot manjši, in da bi imeli ljudje povsod dobre možnosti za življenje. Žal nam povsod primanjkuje denarja, zato bomo potrebovali vsi veliko mero strpnosti in potrpljenja."

Janez Praper, občina Mežica

USPEŠNI PRI SPREJEMANJU PRORAČUNA

“Občina Mežica je lani dokaj hitro in uspešno zaorala v ledino nove lokalne samouprave. Naš občinski svet se je sestal med prvimi in je tudi dokaj hitro sprejel akte, potrebne za delovanje nove občine. Dokler ni bil sprejet proračun, je občina razpolagala z dohodki, ki smo jih ustvarjali v okviru Krajevne skupnosti. Ta predstavlja podlago za novo občinsko upravo.

Mežiška

krajevna skupnost je že prej sama skrbela za urejanje mesta in za pokopališče, v lasti je imela vodno elektrarno na Šumcu, ki ji je prinašala dodatne prihodke. Za vzdrževanje vodovoda, kanalizacije, za napeljavo plina in za odvoz odpadkov je dotlej skrbelo Komunalno podjetje Prevalje.

Ob preoblikovanju lokalne samouprave pa je nova občina prevzela vse dejavnosti razen odvoza odpadkov, za kar še naprej skrbi Komunalno podjetje, ki uporablja odlagališče na Holmcu.

Osnovna dejavnost nove občine se tako še naprej uspešno nadaljuje in, kot sem prepričan, je tudi naša občinska uprava učinkovita.

Letos smo med prvimi sprejeli občinski proračun. Ta znaša 151 milijonov SIT zagotovljene porabe. Sredstva pa smo z uspešnim kandidiranjem na razpisih povečali na 270 milijonov SIT, kar pomeni, da bomo 127 milijonov SIT namenili za investicije. Mislim, da je dosežek neponovljiv, saj bomo imeli letos v delu kar štiri projekte, ki jih bo sofinancirala država. Prijavili smo se na razpise na ministrstvih za okolje in prostor, za ekonomske odnose in razvoj ter za demografsko ogrožena območja. Vse vloge smo oddali pravočasno, čeprav smo imeli težave z upravno enoto Ravne. Razpisi za investicije so bili že objavljeni v uradnem listu in odziv je bil dober.

Tako nameravamo letos začeti z urejanjem ceste proti Lešam in ceste na Breg, zgraditi pločnik in urediti kanalizacijo ob Šolski poti ter na Poleni, obnoviti vodovod v ulici Kralja Matjaža, uredili bomo avtobusno postajo pri Šumniku, nadaljevali z napeljavo plinovoda in z asfaltiranjem cestnih oziroma uličnih odsekov. Cesto proti Kajžarju smo začeli urejati že lani, letošnjo pomlad smo z obnovo končali.

Največja investicija v naši

občini pa je letos na šoli. Zanj smo namenili že 30 milijonov SIT lastnega denarja, obnovo pa finančno podpira tudi ministrstvo za šolstvo in šport.

Menim, da naša občinska uprava dobro dela, to dokazuje tudi podatek, da je Mežica med 27 občinami (od 147 v Sloveniji), ki so v roku oddale ministrstvu za finance vso zahtevano dokumentacijo.

Občinska uprava je organizirana racionalno. V proračunu imamo za njeno delovanje namenjenih 30.250.000 SIT, po začasnih merilih ministrstva pa bi lahko za ta namen porabili 35 milijonov SIT.

Po moji oceni so rezultati delovanja nove občine boljši, kot smo pričakovali. Mogoče vsak občan tega zdaj še ne občuti, toda po 8 do 10 letih bo v novih občinah že opaziti velik napredek. V krajih, kjer so bili prej sedeži velikih občin, pa se bodo morali novim razmeram čim prej prilagoditi.

Oblikovati bomo morali tudi pokrajine. Mi imamo možnost, da se odločimo o dveh različicah: da oblikujemo veliko štajersko - koroško pokrajino s sedežem v Velenju ali da obdržimo koroško regijo.

V prvem primeru bi imeli veliko in močno skupnost občin, ki bi bila primerna protiutež državnemu centru, vendar bi združevali območja, ki doslej niso imela skupne identitete; v drugem primeru bi bila pokrajina šibkejša, sodelovanje občin znotraj nje pa bi bilo morda lažje.

Nedorečena je še tudi vloga županov v vodstvu države. Župani smo bili izvoljeni na neposrednih volitvah, zato je naša odgovornost do volilcev velika. Toda v občini se neha. Prav bi bilo, da bi v prihodnje župani sestavljali državni svet kot predstavniki pokrajin.

Tako bi se beseda županov (izmed 25 županov savinjsko - koroške pokrajine bi bili npr. izvoljeni 2 do 3) slišala do vrha države, medtem ko danes niti v lastni občini nima posebne veljave, saj moram le izpolnjevati sklepe občinskega sveta.

Javno mnenje v Mežici je županu vse bolj nenaklonjeno. Občinski statut določa, da občinsko upravo neposredno vodi tajnik. Tega v Mežici nimamo, temveč sem jaz zaposlen na občini štiri ure kot župan in štiri ure kot vodja občinske uprave. Na ta del moje funkcije pa leti vse več kritik. Upam, da se bomo v občinskem svetu sporazumeli, za kaj sem v resnici odgovoren in za kaj nisem.

So namreč stvari, ki jih objektivno ni mogoče doseči. Na vse načine sem si prizadeval, da bi v Mežici dobili dom starostnikov, toda prizadevanje je padlo v vodo, ker ministrstvo naših predlogov ni sprejelo.

Nekateri menijo, da bi morali naša proračunska sredstva še povečati. Toda več, kot smo dosegli letos, v mežiški občini ni mogoče, saj gre del naših investicij še na račun lanskega proračuna.

V naši občini imamo velike težave tudi zaradi onesnaževanja okolja. Lani smo doživeli katastrofo na odlagališču Glančnik, letos je zaradi ekoloških problemov na udaru proizvodnja svinca v MPI. Podjetje nujno potrebuje denar za spremembo tehnologije in za ureditev odlaganja metalurških odpadkov. Brez pomoči države take investicije ne more speljati, občani pa sedanjega stanja tudi ne moremo prenašati.

Navsezadnje je Slovenija soppodpisnica mednarodnih listin o varstvu okolja, zato mora zdravo okolje svojim državljanom tudi zagotoviti.

Menim, da občinski svet in občina nista dolžna prenašati očitkov, da onemogočata obstoj dosedanjih in nastajanje novih delovnih mest (čeprav je svet decembra sprejel prepoved uporabe odlagališča Glančnik, občina pa je izvedla referendum, na katerem so se občani odločili proti obratovanju tovarne Aerolastik), saj hočemo našim občanom le zagotoviti osnovno pravico - živeti v čistem okolju. Morda smo se glede nove tovarne preneglili, a to bo pokazal čas.

V zvezi z varstvom okolja se povezujemo tudi z občinami na drugi strani državne meje in upam, da bomo s skupnimi

močmi le dosegli pomoč države pri sanaciji proizvodnje svinca v Mežici oziroma v Žerjavu.

Upam tudi, da bomo v Mežici že letos prišli do bencinske črpalke. Pri naložbi se zapleta bolj, kot sem pričakoval, a ker je interes krajanov velik, bomo storili vse, da bomo to storitev v našo občino dobili."

Franc Stakne, občina Črna na Koroškem

LETO 1995 JE BILO USPEŠNO

“**K**o sem bil izvoljen za župana, sem se zavedal, da so me izbrali ljudje in da moram delati zanje. V času, ko je občinski svet sprejemal statut, poslovnik, proračun, ko smo sprejemali zaključni račun prejšnje občine, sem razmišljal, kaj bi bilo v tem letu najbolj treba narediti za kraj in za občane.

Prišel sem do sklepa, da je najprej treba dokončati gradnjo vodovoda, saj ne bi želel, da bi se ponovili leti 1992 in 1993, ko smo morali v sušnem obdobju s cisternami voziti vodo iz Mežice, da Črnjani niso bili žejni. Seveda je bilo v proračunu za to investicijo, ki je znašala 28 milijonov SIT, premalo denarja. Zato sem navezal stike z ministrstvom za ekonomske odnose in razvoj, pri katerem mi je uspelo dobiti polovico nepovratnih sredstev za demografsko ogrožena območja. Tako smo novo vodno črpališče pri Miheli žagi povezali z vodovodnim sistemom v Črni.

V začetnem obdobju so bile velike težave tudi zato, ker so imele vse tri nove občine v Mežiški dolini še skupen žiro račun in nismo imeli pregleda nad porabo sredstev. Ker smo imeli v naši občini že lani velike izdatke za pluzenje cest, sem se bal, da bo nastal v proračunu velik primanjkljaj. K sreči se to ni zgodilo in smo leto 1995 zaključili pozitivno. Ob sprejemanju proračuna smo načrtovali 12 milijonov minusa, da bi po potrebi lahko najeli posojilo. Toda primanjkljaja ni bilo.

V letu 1995 smo opravili veliko različnih stvari. Skrbeli smo za vzdrževanje občinskih gozdnih cest, zakrpalii asfalt na cesti v Koprivno, zgradili most čez potok Jazbina pri Špchu v Žerjavu, zamenjali stare, že trhle klopi v središču Črne z novimi ter urejali zelenice in nasade v Črni.

Lani smo prvič organizirali srečanje državnikov pri Najeviski lipi. Dokazali smo, da smo sposobni pripraviti in izpeljati prireditve na visoki ravni. Skupno s turističnim društvom smo avgusta organizirali 40. koroški turistični teden. Bil je bogat s prireditvami in z organizacijo smo lahko zadovoljni.

Veliko časa mi vzamejo razni sestanki, saj sem dobil več vabil, kot je dni v letu, sprejemam pa tudi občane, ki se obračajo name v zvezi z različnimi problemi.

Na splošno sem imel v začetku občutek, da bo leto 1995 težko in moje delo neučinkovito, ob koncu leta pa sem z zadovoljstvom ugotovil, da smo nekaj le naredili in da je občina Črna zaživela. Ljudje so dobili občutek, da je nova občina pridobitev za kraj in zanje.

Lani smo morali oblikovati tudi občinsko upravo. Ker je majhna, včasih ne pokrije vseh dejavnosti, še večkrat pa se zgodi, da se delo posameznikov podvoji. Najprej sem v upravi zaposlil ljudi iz Krajevne skupnosti, nato še nekaj drugih strokovnih delavcev. Reči moram, da so vsi pridni, tako da kar dobro izpolnjujemo naloge, ki nam jih nalagajo država in posamezne institucije. Povezani smo z Zavodom za zdravstveno varstvo, za šolstvo, za predšolsko

vzgojo, s Centrom za socialno delo in z Upravno enoto Ravne.

V okviru občinskega sveta smo ustanovili 11 odborov, in to: za civilno zaščito, gospodarstvo, komunalne zadeve, kmetijstvo, gozdarstvo, vzgojo in izobraževanje, šport in rekreacijo, zdravstvo, socialno varstvo, varstvo okolja in urejanje prostora, za kulturo in kulturno dediščino, za mladino in mladinska vprašanja ter za gostinstvo in turizem.

Mladina ima v Črni veliko možnosti, da se vključuje v razne dejavnosti; veliko mladih deluje v športu, kjer imamo vrsto dobrih tekmovalcev, poskrbljeno je tudi za vzgojo tistih, ki se vključujejo v razne cerkvene dejavnosti, žal pa je še veliko takih, ki so prepuščeni cesti in slabi družbi. S pomočjo odbora za mladino želimo v naši občini izboljšati in razširiti možnosti za zdravo preživljanje prostega časa mladih, ki se zdaj kar preveč množično zadržujejo v gostinskih lokalih.

Za letos smo si v občini Črna zastavili veliko načrtov. Pridobiti moramo prostorski ureditveni načrt, ki bo podlaga za nadaljnji razvoj Črne in drugih krajev v občini. Delno so ti načrti že narejeni in so v lasti Upravne enote Ravne. Radi bi jih dobili in jih nato dopolnjevali v naši občini.

Dokler prostorskega ureditvenega načrta nimamo, moramo biti pri novih gradnjah zelo previdni.

Znano je, da imamo v naši občini še dve beli lisi na področju telefonije. Največja je v Podpeci oziroma v Heleni in to bomo letos odpravili. Že lani je ministrstvo za gospodarstvo, ki sofinancira zapiranje Rudnika Mežica, odobrilo 50 odstotkov sredstev, potrebnih za ta projekt, ostalo pa bo prispeval Telekom. Zmogljivost bo tolikšna, da bodo telefonske priključke dobili vsi prebivalci Podpece, tudi lastniki počitniških hišic, ostalo pa bo še nekaj rezerve.

Prihodnje leto bo na vrsti Koprivna, kjer čaka na telefon 35 lastnikov hiš.

Letos nas čaka še nadaljevanje rekonstrukcije ceste v Koprivno. Razširili in asfaltirali bomo cesto od Mihele žage do odcepa v Toplo.

Črna bo dobila novo pošto in banko, prostor za gradnjo je že določen.

V maju je občina prevzela inkaso za vodovod, kanalizacijo in odvoz smeti (slednje bomo vračali Komunalnemu podjetju Prevalje), prevzeli bomo tudi skrb za pokopališče in začeli s prekopavanjem zapuščenih grobov. S tem bomo upočasnili potrebo po širjenju pokopališkega prostora.

Za komunalno dejavnost delavcev ne bomo zaposlovali. Dela, ki jih opravi Komunala, plačujemo njej, za pogrebno službo bomo najemali delavce pogodbeno.

Osebnost sem si veliko prizadeval, da bi država nadaljevala z gradnjo ceste Črna - Šentvid - Šoštanj. Pripravljen je nov projekt in 20. maja so se dela na tej cesti končno znova začela. Letos naj bi asfaltirali do dva kilometra ceste, prihodnje leto naj bi naredili novo traso do meje s Šoštanjem, v letu 1998 pa naj bi vse asfaltirali. Ureditve te ceste je za Črno zelo pomembna, zato si v občini zanjo močno prizadevam. Z njo bomo dobili najbližjo možno prometno povezavo z osrednjo Slovenijo in ko se bo to zgodilo, bo mejni prehod na Lužah - tudi zanj si skupno s sosednjimi občinami v Avstriji že dolgo prizadevam - še toliko bolj dragocen (letos je prehod na Lužah odprt od 15. aprila do 15. novembra za pešce in kolesarje). To bo zelo lepa turistična povezava med Avstrijo in Slovenijo, hkrati pa bodo ob tej cesti zanimive lokacije za razne storitvene in druge dejavnosti.

Lani sem obiskoval številna ministrstva in razne parlamentarne odbore ter poskušal pristojne v Ljubljani seznaniti z našimi prizadevanji in načrti. Zelo pomembno je, da je parlamentarni odbor za znanost, tehnologijo in razvoj lansko pomlad sklical eno izmed

Občinska seja v Črni pred 5. srečanjem državnikov leta 1995

svojih sej v Črni. Člane odbora sem lahko seznanil z razvojno problematiko naše občine.

Letos si bom prizadeval, da bi bila v Črni seja odbora za ekonomske odnose in razvoj. Ta bi nam moral dodeliti sredstva iz sklada za demografsko ogrožena območja.

Ena najpomembnejših prireditvev v letošnjem letu bo znova srečanje državnikov. Bil sem že v Ljubljani pri podpredsedniku parlamenta dr. Vladimirju Toplerju, ki je tudi član pripravljalnega odbora. **Srečanje bo prvo soboto v juliju, in če bo vse prav, bo slavnostni govornik Milan Kučan.**

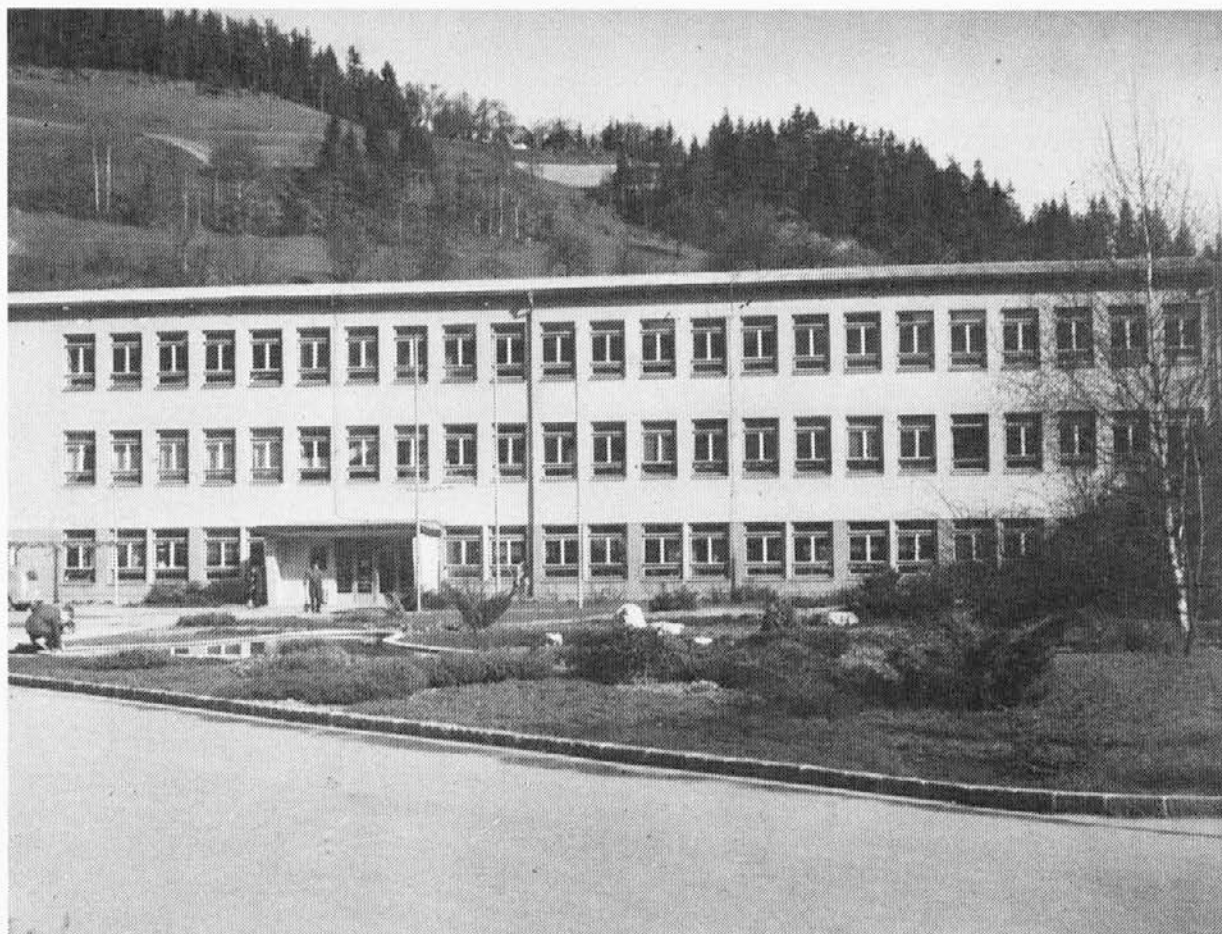
Prepričan sem, da so se srečanja pri Najevski lipi že "prijela" in da bomo z njimi tudi v prihodnje uspešno nadaljevali. **Prav tako upam, da bom s pomočjo občinskega sveta in občinske uprave kot župan tudi v prihodnjem obdobju lahko storil še kaj za dobro naše občine in ljudi."**

50 LET

SREDNJE STROJNOKOVINARSKÉ ŠOLE

1946 - 1996

Janez Brglez

Šola je nastala leta 1946, ustanovila jo je Železarna Ravne. V prvih letih je izobraževanje potekalo v prostorih železarne. V nove prostore, ki jih ima še danes, se je preselila leta 1957.

Dejavnost šole se je iz leta v leto širila, postaja regijska šola, v njej se izobražujejo učenci za metalurške in strojne poklice.

V letu 1959 se je šola preimenovala v Izobraževalni center, leta 1968 pa v Šolski center, v okviru katerega so različne vrste šol:

- metalurška industrijska šola
- kovinarska šola za učence v gospodarstvu
- dveletna administrativna šola
- tehniška šola za odrasle in druge oblike izobraževanja za odrasle (tečajji, seminarji).

V letu 1980 se je Šolski center združil z Gimnazijo v Srednjo šolo tehniško-naravoslovne in pedagoške usmeritve (SŠTNPU). Od leta 1991 pa je šola spet samostojna kot **Srednja strojnokovinarska šola**.

V letošnjem šolskem letu je vpisanih 484 učencev, ki so razporejeni v 22 oddelkov; v programu strojnega tehnika je 7 oddelkov, v diferencialnem programu strojnega tehnika (3+2) dva oddelka, v triletnem poklicnem programu je 9 oddelkov, v dveletnem poklicnem programu so 4 oddelki.

V izobraževanje odraslih je vključenih 107 slušateljev, in to: 4 oddelki strojnih in metalurških tehnikov in 1 oddelk triletnega poklicnega izobraževanja. **Skupaj je v 50 letih končalo izobraževanje 6244 učencev**, od tega: 905 strojnih tehnikov, 240 metalurških tehnikov, 4162 učencev različnih metalurških in strojnih poklicev triletnih šol in 852 učencev dveletne poklicne šole za metalurške in strojne poklice.

Na šoli je organizirano izobraževanje odraslih; do sedaj je diplomiralo več kot 1000 slušateljev, in to:

- strojni tehnik 692 diplomantov
- metalurški tehnik 119 diplomantov
- triletni poklicni program 124 diplomantov
- delovodska šola 215 diplomantov.

Šola je v vseh letih obstoja prispevala pomemben delež pri utripu Koroške krajine. Mnogi učenci so priznani strokovnjaki, tudi od njih bo odvisen razvoj Koroške.

Uspešno delo šole se je kazalo tudi na področju obšolskih dejavnosti, na državnih, republiških tekmovanjih, različnih razstavah ob pomembnih jubilejih in na športnih tekmovanjih.

Sprva so na šoli učili honorarni predavatelji, stalno zaposlenih je bilo manj, vendar se je njihovo število stalno povečevalo. Trenutno je na šoli zaposlenih 53 delavcev, pomembne zasluge za uspešen strokovni razvoj šole so imeli ravnatelj **Ivan Zupan**, **Drago Fancdl**, predvsem pa dolgoletni ravnatelj **prof. Ladislav Kukec**.

Pretteklih 50 let dokazuje, da je šola, ki je v teh letih dala ogromno kadrov s področja metalurgije in strojništva, potrebna, in če se zazremo v prihodnost, bodo takšni kadri še vedno potrebni. Predvsem strojništvo je tista panoga, ki bo še dolga leta nosilka razvoja v Koroški regiji. Za tak razvoj so potrebni kadri in s tem tudi šola.

Predvsem so cilji šole: obdržati sedanje izobraževalne programe in jih nadgraditi s programi, ki jih omogoča nova šolska zakonodaja.

Mladim želimo dati čim več, da bodo vstopili v svet dela, v svet sprememb pripravljani, s temeljnim znanjem in usposobljenostjo, kar bodo lahko dograjevali in dopolnjevali kasneje sami ali skupaj s podjetjem in si tako ustvarjali svojo prihodnost.

Uveljaviti je treba tudi širšo izobrazbeno ponudbo z novimi programi: elektrotehniko, računalništvo, strokovno gimnazijo, višjo strokovno šolo za strojništvo in metalurgijo oziroma materiale. Ob tem pa bo treba rešiti prostorsko stisko na šoli.

IZ KRONIKE ŠOLE:

1946 - 1947

Na bregovih reke Meže, kjer je nekoč stala stara Železarna grofa Thurna, se razvijajo danes novi objekti težke industrije. Z ozirom na potrebe kvalificiranega kadra v Železarni Guštanj, ki spada med ključne objekte načrta o industrializaciji naše zemlje, se je ustanovila Šola učencev v gospodarstvu. Upravitelj ŠUG-a je bil tov. **A. Gracijansky**, stari uslužbenec Železarne. Ker pa ta šola ni mogla nuditi potrebne izobrazbe učencem, se je v jeseni l. 1946 ustanovila Industrijska metalurška šola z odlokom Min. težke industrije FLRJ št. 12428/RM-DB z dne 17. 8. 1949, kjer dobivajo učenci načrtno praktično in teoretično znanje za kvalificirane delavce, in sicer strojne, kovaške in metalurške stroke. Za direktorja šole je bil imenovan tov. **Zupan Ivan**. Z odlokom št. 310/471 z dne 20. 5. 1949 se je tudi ustanovil v bivšem letoviškem poslopju Rimskega vrelca v Kotljah dom, kjer imajo učenci popolno oskrbo iz državnega proračuna. Kraj in dom sam je za učence primeren, edina težkoča obstaja v oddaljenosti doma od šole, ker morajo učenci po dvakrat na dan pešati 4 km.

V šolskem letu 1946/47 sta bila le I. in II. razred s skupno 55 učenci. Izdelalo jih je 40, ostali pa so ponavljali razrede ali pa izstopili.

Teoretični pouk se je vršil v vili pri upravnem poslopju Železarne Guštanj. Celotno vzgojno in učno delo je bilo zelo otežkočeno, ker je bila šola šele v razvoju, brez stalnega vzgojnega in učnega kadra. Predavali so samo honorarni predavatelji.

Končni letni uspeh po razredih:

	I. razred	II. razred
odlično	-	-
prav dobro	6	4
dobro	9	11
zadostno	9	1
nezadostno	9	6 - 15 učencev padlo.
Skupno	33	22 - 55 učencev.

BRALNA ZNAČKA

IMA ROJSTNI DAN

(Ob 35. obletnici slovenske bralne značke)

Greta Jukič

JUBILEJ

Prežihova bralna značka koroških šolarjev ima rojstni dan: 22. maja 1996 bo preteklo 35 let od prve podelitve na osnovni šoli Prevalje.

Takrat jih je bilo deset, danes je na tisoče mladih ljubiteljev knjige, ki ohranjajo in razvijajo iskrico, prebujeno pred 35 leti na osnovni šoli na Prevaljah.

Prva svečana skušnja je bila v nedeljo, 21. maja 1961, z zunanjimi mentorji v komisiji, ki so jo sestavljali predsednica DPM **Jožefa Bračko**, predsednik starešinskega sveta

Franc Kešpret, predsednik mladinske organizacije **Franček Gutman** in učitelji slovenskega jezika **Stanko Kotnik**, **Leopold Suhodolčan** in **Cveta Skobir**.

Prvi tekmovalci in dobitniki Prežihovih bralnih značk so bili:

- 6. razred: Ivan Božič, Vojko Bračko, Maks Murko, Jože Pečovnik, Franc Potočnik, Vera Ukmar;

- 7. razred: Marija Hancman, Pavel Kobovc, Lenka Ramšak

- 8. razred: Ana Valente.

Na prvi podelitvi v domu Partizan na Prevaljah je bil častni gost pisatelj France Bevč. Profesor **Stanko Kotnik** ga je pozdravil:

France Bevč na prvi podelitvi Prežihovih bralnih značk v domu Partizan na Prevaljah 22. maja 1961; pozdravila ga je osmošolka Ana Valente

"Obljuba dela dolg. To velja pri Slovencih že od nekdaj. No, tudi pisatelj Bevč je iste korenine. Obljubil je in prišel. Trobentice sicer ne cvetijo več, najbrž niti pri Končniku, ki je čisto na zgornjem koncu in kjer so drugače najdalje. Vendar naš pisatelj ni kriv za to; je bila pač pomlad malo bolj zgodnja. In še nekaj je: otroških želj po Slovenskem je toliko, da bi dan moral biti teden. Vse se naenkrat ne morejo izpolniti.

Nam pa se danes je in zato lahko iz zadovoljnega srca zakličemo: DOBRODOŠEL, DRAGI NAŠ PISATELJ, NA KOROŠKIH TLEH PRI KOROŠKIH LJUDEH!"

Bil je to dogodek za šolo, za Prevalje, dogodek, ki je dvignil beročo vojsko izpod Pece in Uršlje in zasejal seme širom po Sloveniji.

Pisatelj France Bevk in številni drugi pisatelji so radi prihajali na Prevalje na podelitev bralnih značk. Stkala so se številna drobna prijateljstva in poznanstva, ki so ostala živa še danes. Tudi danes prihajajo, ne vedno samo na podelitve, saj iščemo nove, vsebinsko še bolj ustrezne oblike.

Z AČETKI

Zamisel je sad ustvarjalnega in načrtnega razvijanja bralne kulture med mladimi, ki sta ga začela takratni profesor na osnovni šoli Prevalje Stanko Kotnik in ravnatelj Leopold Suhodolčan. Prof. Kotnik je ustanovil bralna krožka za 7. in 8. razred, v katerih so se pogovarjali o prebranih knjigah z določenega seznama. Kmalu je bralna krožka razširil v tekmovanje za literarno značko po češkem vzorcu. Za novost se je takoj navdušil tudi Leopold Suhodolčan in skupaj sta razvila zamisel o bralni znački in zanjo pridobila aktiv slavistov koroškega območja.

Ideja je dala idejo, ustanovili so odbor bralne značke, katerega predsednik je bil Leopold Suhodolčan; značko so poimenovali po Prežihovem Vorancu. Sprejet je bil Pravilnik, pozneje je bil predelan v Statut Prežihove bralne značke in v veljavi je še danes, čeprav z veliko bolj svobodnim pristopom.

I Z STATUTA PREŽIHOVE BRALNE ZNAČKE

1. Prežihova bralna značka se ustanavlja z namenom, da v mladem rodu še posebej budi:

- SMISEL ZA POGLOBLJENO, KRITIČNO BRANJE DOBRIH SODOBNIH DOMAČIH LITERARNIH DEL IN S TEM TRAJNO LJUBEZEN DO LEPE KNJIGE

- SPOSOBNOST, DA BO ZNAL KNJIGO PRAV VREDNOTITI IN JO IZKORISTITI ZA SVOJO NOTRANJO RAST

- ESTETSKA IN ETIČNA ČUSTVA, ZLASTI ŠE LJUBEZEN DO SOCIALISTIČNE DOMOVINE, DO DELOVNIH LJUDI IN PRIVRŽENOST NJIHOVEMU BOJU ZA NAPREDEK.

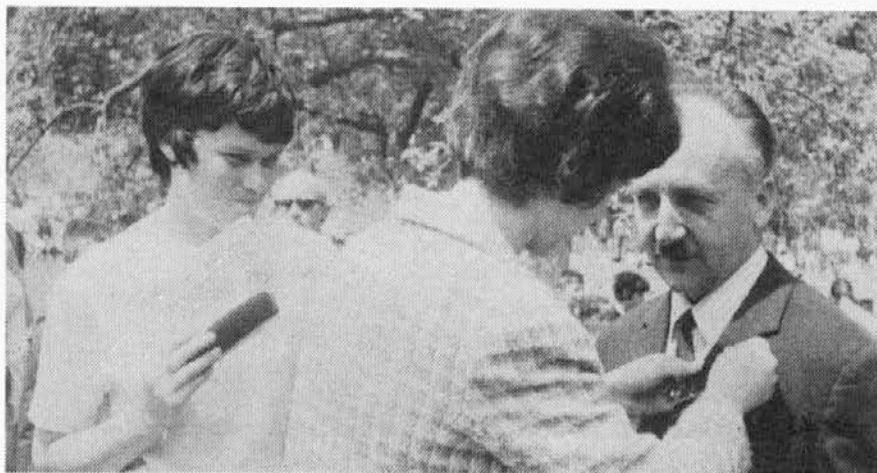
I Z BELEŽKE OBEH POBUDNIKOV:

V akciji je bil navzoč dvojni namen: da bi mladi rod raje posegal po knjigi, da pa bi hkrati s premišljeno ponujenim etično in estetsko vrednim berilom izrinili ali omejili vpliv malovrednega, kvarnega.

Začeti je treba pri mladih, celo najmlajših.

Pri povezavi značke in knjige si ne moremo lastiti iznajditeljstva, saj smo srečno zamisel povzeli po Čehih. Kljub temu je naše gibanje vendar samostojno in izvirno, saj se je poleg prevzete spodbude oblikovalo in razvijalo ter rastle samo iz sebe in brez kakih vplivov ali zgledov od drugod. Kres je naš, slovenski, prenesli smo samo iskrico, ki jo zdaj ponujamo naprej, posebno na jug.

V izjemno zadoščenje nam je, da smo pri svojem delu našli tako ploden in pristrčen stik prav s tistimi, s katerimi smo si ga že zmeraj

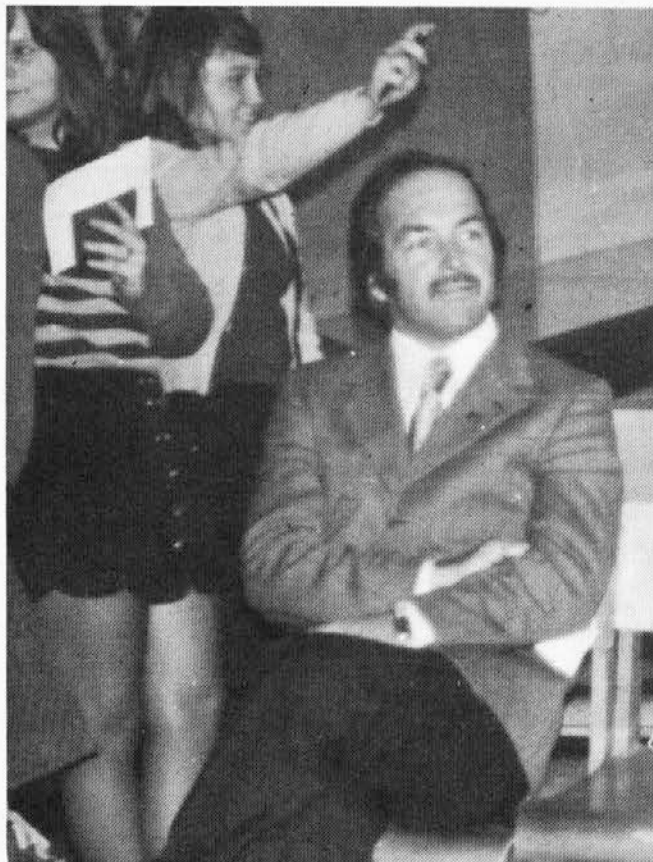
Prof. Stanko Kotnik ob 10. obletnici bralne značke v Kotljah

najbolj želeli - z ustvarjalci naše umetniške besede. Brez navzočnosti pesnikov in pisateljev in njihove žive besede ter podpisa za spomin si naših tekmovanj za značko in podelitvenih slovesnosti menda sploh ne moremo več zamisliti.

Stanko Kotnik

Sodobni čas je čas tehnike, zmagoslavje razuma. A gorje, če bi v ljudeh kdaj docela okrnilo čustvo. Menim, da bi morali dajati danes še več poudarka izvorni, neprisiljeni umetnostni vzgoji. Dobra knjiga budi tudi v sodobnem času v človeku, kar je človeškega, lepega.

Nositelji plemenite značke so se ob dobrih knjigah obogatili, se čustveno razgibali. Prepričan

Leopold Suhodolčan med mladimi bralci

sem, da bodo segali po njej tudi še v bodoče in še čez leta, ko bodo odrasli. In to je mnogo.

Zgrešeno je vsako tekmovanje za prestiž. Če že osvojitve značk poimenujemo z besedo tekmovanje, potem v tem primeru ne more pomeniti drugega kot plemenito tekmovanje s samim sabo, mladega bralca s knjigo, z njeno vsebino, idejo, s slogom. Srečanje s knjigo mora biti najprej žlahtno, neprisiljeno seznanjanje z novimi svetovi, z delom, mislimi, z avtorjem.

Brez požrtvovalnih in razgledanih mentorjev na šolah ne bi bilo bralnih značk.

Odločilno za mladega človeka je, če ima za odnos do knjige učitelja - mentorja in ne učitelja - administratorja. Mentorja, ki ne sme spregledati možnosti, s katero bi lahko mladega človeka pridobil za dobro knjigo. Za to pa je treba imeti veliko posluha, iznajdljivosti, potrpežljivosti, razgledanosti in ustvarjalnega duha.

Leopold Suhodolčan
(povzeto po 10 let Prežihove bralne značke)

Znački je Leopold Suhodolčan z vsem srcem služil še dolga leta, dvajset let, do svojega zadnjega diha.

Nikoli ne bi tako zaživela, če ne bi njeno poslanstvo širil med mlade s svojimi srečanji in obiski po šolah.

Ob njegovi smrti se je že številnim značkam po Sloveniji pridružila tudi Suhodolčanova bralna značka.

Prvi javni zapis o bralni znački je bil informativni članek z naslovom Plemenita značka v Prosvetnem delavcu 23. novembra 1960 izpod peresa prof. Stanka Kotnika. Branje se je postopno razširilo.

Prežihovi bralni znački so se kmalu pridružile Bevkova, Cankarjeva, Jurčičeva, Levstikova, Prešernova, Suhodolčanova bralna značka. Vsako leto nova, tudi v zamejstvo čez rob domovine je zašla in živi še danes (do 40. obletnice bomo morali zares temeljito obdelati in zbrati podatke o značkah in bralcih!).

I N DANES...

Mladi ljudje so jo vzeli za svojo, berejo z navdušenjem, prostovoljno se odločajo zanjo. Čutijo jo kot dolžnost, vendar sladko dolžnost do sebe, zaradi svoje rasti in ljubezni do knjige.

Veliko lepega nam je prinesla bralna značka. Koliko tisoč mladih je z občutkom samozavesti, uspehov ob stisku rok in prijaznega pogleda prejelo priznanja za prebrano. Ta drobna bronasto, srebrno ali zlato pobarvana kovina s podobo pisatelja se je spremenila v simbol drobnih številnih zmag mladih, ki sicer nikoli tako množično ne bi segli po knjigi.

Da bi svojo značko vselej občutili kot čudovito možnost prijateljevanja s knjigo, ob kateri se smejemo, jočemo, razmišljamo, rastemo, pozabimo na vse, odraščamo.

Doživljamo jo in to je to. "Knjiga me navadi krotiti preveliko veselje! Knjiga pa me je zlasti naučila ljubiti ljudi okoli sebe!" (Tone Seliškar)

Bralna značka gre v klasje (kot je nekoč zapisal prof. Stanko Kotnik). Klasje se je usulo in poganja novo, sveže brstje. Treba jo je postaviti ob bok novim časom, obogateno z novimi spoznanji, zamislami in motivacijami. Iz leta v leto dobiva novo podobo, novo svežino, živi tudi z drugo in tretjo generacijo.

Brez mentorjev slavistov, razrednih učiteljev in knjižničarjev ne bi bilo toliko knjig v otroških rokah, toliko pogovorov, toliko srečanj s pisatelji. Prevečkrat samo za plačilo prijetnega občutka, da negujemo tradicijo in ohranjamo ljubezen do slovenske besede.

Naj bralna značka mladim vsa leta obveznega šolanja odpira pot do bogastva in lepote, ki je ohranjena v **dobri knjigi - vaši najboljši prijateljici.**

OB STOLETNICI MAVRELOVEGA ROJSTVA

Janez Mrdavšič

Blaž Mavrel, koroški Krjavelj, kakor se je nekoč zašalo imenoval, bi bil letos na svečnico star sto let. Rodil se je torej 2. februarja leta 1896 v Gradičah nad Libeličami, sedaj onkraj slovensko-avstrijske državne meje. Iz Gradič so se preselili na lokoviško stran Strojne, kjer je hodil dve leti v "tunelsko" - lokoviško šolo. Učitelju Mihi Andriču je bil hvaležen, da ga je naučil brati in pisati, že kot učenca pa ga je (kot mladega Voranca) motilo pretirano poudarjanje nemščine.

"Potem so nekam odšli. Rekali so, da v Ameriko," se je spominjal svojega sošolca na Lokovici pokojni prevaljski dekan. V resnici je oče kupil Stravjekovo in se je družina spet vrnila v Gradiče. Od tod je moral Blaž na vojsko, kjer je bil v bojih z Italijani dvakrat ranjen, a obakrat brez hujših posledic. Ko so pozneje Mavreli prodali Stravjekovo in kupili Branače, je Blaž vzel v najem borno bajto na Stantni sredi lesov, kjer se mu je šele pozneje pridružila sestra Katra.

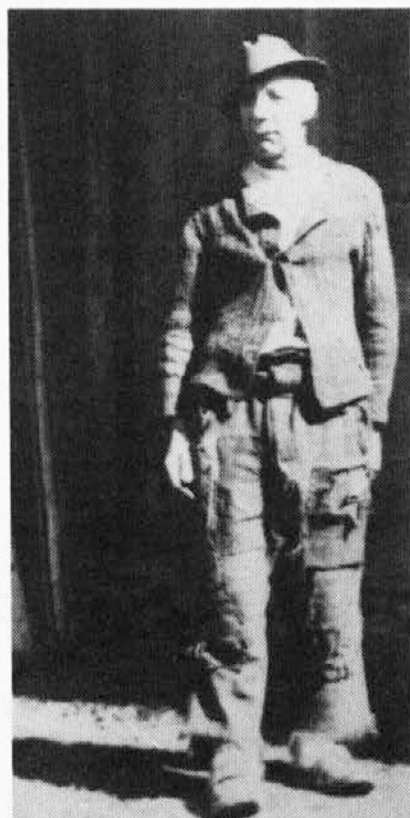
Ob lojenkah in petrolejki je prebiral domače in tuje pesnike: Prešerna, Gregorčiča, Aškerc, Cankarja, Župančiča, Puškina, zadnja leta tudi Rebulo in Solženicina.

Leta 1935 je Mavrel v samozaložbi izdal "Camarske pesmi", tri leta pozneje mu je Mohorjeva tiskarna v Celju izdala knjižico "Koroški ženitovanjski običaji in nove camarske pesmi" (1938). Ob njegovi 75-letnici je Koroško gozdno gospodarstvo Slovenj Gradec izdalo izbor njegovih pesmi "Šopek s koroških bregov" (1971) in leta 1977 Koroški kinoklub, ki ga je imenoval za svojega častnega člana, izbor njegovih še neobjavljenih del v knjižici "Gozd šumi v meni".

Svoje pesmi je večkrat popravljaj in prepisoval, zato lahko njegove rokopise najdemo marsikje in pri marsikom. Veliko njegove pesniške zapuščine hrani Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika. V njeni fototeki je tudi precej Mavrelvih fotografij.

Umril je 18. junija leta 1977. Pokopan je na Strojni.

O Blažu Mavrelu je težko povedati kaj novega. V Leksikonih Cankarjeve založbe je v zvezku Slovenska književnost našel svoje mesto kot nadaljevalec izročila koroškega bukvnika. Marjan Kolar je zapisal o njem, da je "Bukovnik s Strojne, zazrt v romantično poetiko in njene zakone izpred 150 let ... Nekaj tankih knjižic pesmi - camarskih, ljubezenskih, domoljubnih, posvetilnih - to je njegova dediščina. ...

ljudski pesnik, vabljen na literarne večere ob turističnih tednih v Črno. Sirotast, nejezičen, zaznamovan od desetletij samote vse premalo folklorno reprezentativen, da bi ga bilo mogoče za baharjijo kje bolj vidno predstaviti." Dr. Sušnik pa, ki je večkrat pisal o njem, je označil vsebino njegovih pesmi takole: "Njegov navdih je gozd ... njegov svet je planinska samota, njegova samčevska misel vasuje z ljubezenskimi in z novimi in novimi camarskimi.

Njegov oddih so knjige, od Prešerna do Solženicina. Pravzaprav čudovito: nekje v samotnem, ko kartuzijanskem molčanju cveti zvesta lučka ljubezni do lepe knjige in do lepe slovenske besede." Vsako trditev je potrdil s po dvema Mavrelovima verzoma.

Celo dr. Matjaž Kmecl se je v Zakladih Slovenije spomnil nanj in ga prištel h koroškim bukovniškim pisateljem: "... Blaž Mavrel, gori iz samote sredi Strojne, 1000 metrov visoko, pol ure od zadnje ceste; kakor živi sam, tako si tudi pridelava vse sam - in tako si dela tudi svojo literaturo; zraven pa hrani vsak

dinar, da kupuje Zajca, Puškina in Solženicina in z njimi bogati staro, dragoceno očetovo izročilo - skrinjico stoletnih mohorjanskih knjžic! In piše pesmi: za nikogar, zase, iz nekakšnih komajda umljivih, prvinskih ustvarjalnih nagibov."

In Mitja Šipek, ki je dve leti po Mavrelovi smrti izdal knjigo Šentanel, moje življenje, mu je v njej namenil samostojen zapis. Označil ga je kot "dobričino, odmaknjeno od sveta", in izrekel o njem še veliko toplih besed.

Ob Mavrelovi smrti sem 18. junija 1977 zapisal v svoj dnevnik:

Z jutraj so mi sporočili, da je na Strojni umrl Blaž Mavrel. Že jeseni ali pozimi je zbolel in moral v slovenjgraško bolnišnico, kjer je bil menda zelo zadovoljen z oskrbo in skrbjo zanj, ni pa mu bilo prav, da je moral "kuma enainosemdeset let star" ležati v bolnišnici. Slutil je, da ne bo več dolgo, saj je obiskovalcu Vavhu celo rekel, da velike noči ne bo čakal. Pa jo je.

Iz bolnišnice je odšel v dom za onemogle v Slovenske Konjice, od tam pa so ga pripeljali k sorodnikom na Strojno. V Konjicah je menda samo še ležal, ko pa je rešilni voz pripeljal v domače strmine in se je pred njim pokazala Strojna, je poprosil voznika, da je ustavil. Vstal je, šel ven, sedel v travo in se razgledoval po okolici. "Počakajte, naj se je nagledam!" je menda zaprosil. Potem ni več legel na nosila, sedel je k vozniku in vso pot gledal svoj strojski svet.

Videl sem Mavrela večkrat, govoril z njim pa sem samo enkrat, a še takrat sem ga bolj ali manj prepustil radovednosti dijakov. Za športni dan smo se z avtobusom odpeljali do Štoparja, potem pa peš nadaljevali pot skozi Šentanel pa čez Strojno in Zeleni Breg nazaj na Ravne. Če se ne motim, je bilo to leta 1968. Sredi gozda sem nepričakovano zagledal na cesti pred seboj moškega, sključenega pod težo nahrbtnika in s platneno torbo v rokah. Počasi je rinil po kolovozu v gozdnate bregove Jamnice.

Sprva nisem mogel verjeti, da nam je čudno naključje kot po naročilu pripeljalo na pot prav samotarskega pesnika Mavrela, toda bolj ko sem gledal, bolj sem bil prepričan, da je človek pred nami Blaž. Po tistem sem zbral v skupinice razpršene dijake okrog sebe in jim povedal, kdo je mož, ki je pravkar izginil za ovinkom, a ga bomo čez nekaj minut dohiteli.

Nepričakovano srečanje s pesnikom samotarjem je napravilo na dijake močan vtis. Iz pogovora z njimi je spoznal, da vejo, kdo je. Presenečen je bil, najbrž tudi zadovoljen in nemara celo nekoliko počaščen, toda tega vsaj na zunaj ni pokazal. Ni zavrnil ponudbe dijakov, da bi nesli namesto njega nahrbtnik in torbo, a tudi posebnega olajšanja ni pokazal, ko se je znebil bremen. Tudi vzravnal se ni. Blagroval je mlade, da lahko hodijo v šole, in povedal jim je, da tudi on prihaja na grad, v knjižnico po knjige. Ko jih je povprašal, če je med njimi kak pesnik, a se ni nihče oglasil, si je to razlagal s pretirano skromnostjo. Nikjer nisem prebral ne do takrat in ne kdaj pozneje, ali je imel posluš in kakšen je bil njegov odnos do petja, toda takrat, preden je pod Žirovnikovim križem zavil proti svoji bajti, je zaprosil dijake, da so mu zapeli nekaj narodnih.

In 20. junija 1977 sem prvemu dodal še drugi dnevniški zapis:

Na Strojni smo pokopali Blaža Mavrela. Lep pogreb je bil. Pogrebci iz doline smo že med potjo na Strojno občudovali pokrajino. Nenavadno lep razgled se nam je odpiral zdaj mimo Obirja do Košute; potem se je razpotegnil pred nami ves Smrekovec tja do Bele peči in Raduhe. Uršlja gora se je bočila nad črmino globač pod seboj, levo od nje so se za

bližnjimi hribi zarisovali v modrino vrhovi Pohorja. Na nebu so lebdele kope belih oblakov.

Pogrebni spreved se je premikal skozi omotično prevesanje narave v prva dozorevanja. Vsi pogrebni govori in ves obred - vse je izzvenevalo v širjave vznesenega kipenja. Krsta z Mavrelovim truplom se mi je zazdela prazna, Blaž, se mi je zazdelo, se je razpuhtel po tratah in lesovih Strojne. Petje šentanelskih pavrov se je razlivalo za njim. Zlilo se je s pokrajino, donelo čez razdrapano cerkveno obzidje in cerkev, čez grobove, porasle z rožami med šopi bohotnih trav.

In ob stoletnici Mavrelovega rojstva se mi je zapisalo spoznanje, da pokojnemu Blažu naš spomin nanj ni potreben. Teh nekaj misli sem torej zapisal zaradi nas, ki smo ga poznali, in zaradi tistih, ki morda še niso slišali nič o njem. Najbrž je prav, če v teh stehiniziranih časih natrganih vezi med naravo in človekom poskušamo vsaj nekoliko po mavrelovsko pogledati na svet okoli sebe, da poskusimo po mavrelovsko prvinsko občutiti dolžnost do narave in jezika. Ne bilo bi napak, če bi tudi mi začeli uporabljati moč besede bolj kot v zlohodne namene za izražanje "ljubeznivih, sočutnih učinkov na soljudi", kot nam je priporočil Mavrel. Verjemimo mu, da:

"Nam govor ljubezni prevzame srce, kot mila vanj godba prihaja, in strunc enake se v nas oglase in čut nas radosti navdaja."

Ko hodim kot gobar po šentanelskih in strojskih lesovih, se večkrat zalotim v mislih nanj in se mi zazdi, da bi ga kaj lahko nepričakovano spet srečal kje sredi prostranih gozdnih samot...

P R O Z A

KOROŠKIH PISCEV V LETIH '94 IN '95

Marjan Kolar

Tone Turičnik, BILI SO. Slovenj Gradec: Cerdonis - Studio S, 1995. 125 str.

Knjiga vsebuje tri kratke proze o treh življenjih in treh smrtih.

Praznovanja je pripoved o človeku, ki po prometni nesreči živi kot invalid na vozičku. O svoji usodi čustvuje takole: "Mrtvo! Nič več hoje in tekanja. Nič več ljubezenskih ekstaz, nič občutkov ob dotikih, nič več in nikoli več ... Kripelj si, kripelj! Za zmeraj!"

Doživetja in spomini se nizajo drug ob drugem. Nekdanji trije mladostni prijatelji "mušketirji", ki so si bili obljubili, da bodo skupaj praznovali vse življenjske obletnice, so se odtujili drug drugemu in invalid ju za svojo 50-letnico čaka zaman.

Življenje mu mineva ob gledanju TV, igranju vnuke, obujanju spominov in modrovanjih, kot npr.:

"Ruit hora! Čas teče! Mineva. Enostavno, kakor je vse veliko. Ko se zamenja noč, je danes že včeraj, jutri danes. Od rojstva do smrti!" in: "Oj mladost ti moja." in: "Causa fatalis! Usodno naključje. ... Vis maior, višja sila."

Potem nenadoma premene.

Rak materinega znamenja. Glavni junak je bil hrupen, prešeren, neugnan, prekipevajoč od veselja in življenjskih moči. Potem nenadoma: melanoma malignum - rak materinega znamenja, bolnišnica in zavedanje, da ne bo več dolgo. Obiskovalec prijatelj ugotavlja:

"Bolezen počasi in zahrbtno ugonablja duha in telo ...Kdaj bo znanje zmoglo ustaviti uničujoč pohod zdaj neozdravljivih bolezni?"

Bolnik obuja spomine na minulo življenje, na najlepša doživetja:

"Teči moraš gol. Teči moraš bos. Teči moraš sam. Dihati globoko, še globlje! Da povsod občutiš zrak ... Vsak srečen trenutek želim občutiti znova in znova ... Rad živim, rad bi dolgo živel. Da bi odpadel docela izrabljen tam v sivih daljnih letih."

Nato je umrl in priredili so mu standardno "lep" pogreb.

Maja. Mlada ženska živi hitro, hlastno: ima dva otroka, uspešno zaključil študij ob delu. Kupi si avto:

"Uživam, kadar vozim ... Dopovedujem si in se tolažim, da se mi ne sme kaj zgoditi, vse, kar so me učili o previdnosti, spoštujem, verujem, da se mi ne bo, saj je živeti in uživati vsak dan in čas neznanstvo sveto, lepo in nedopovedljivo. ... Pač, nemirna ženska

sem. Materinska, ljubeča. Trmasta in tekmovalna. Hočem več in bolje! Hočem ustvarjati in delati! Zmagovati. Hočem čutiti. Uživati in uživati. Hočem do mej božjega ... Čas je kratek in teče, črta je kratka ..."

S prijateljem gradita hišo, nameravata se poročiti, a doleti jo smrt v prometni nesreči.

Tri življenja, dve prometni nesreči in rak; vsi trije junaki umrejo prezgodaj, premladi - pogosto se srečujemo s podobnimi usodami; še vse drugačne nasilne smrti nam kažejo informativne oddaje poTV vsak dan in časopisje poroča o njih, o umiranju je izšlo več knjig. Zares, informacij o smrti imam več kot kdajkoli doslej in če pogledam opisane novele s to vednostjo, se zdi, da jim nekaj manjka.

Turičnikovim junakom je skupna velika želja po uživanju življenja, hkrati v njih ni zaslediti ne duhovnih ciljev ne kontemplacij. Tako na eni strani vidijo smisel življenja v silovitem uživanju materialnih dobrin, v predajanju gonom in strastem, na drugi tožijo zaradi krute usode, ki jim to uživanje jemlje. To pa je nekam malo dimenzij.

Je problem Turičnikovih novel snov ali obdelava snovi? Ali jim ne manjka že preproste modrosti, da so v življenju stvari le izravnane? Si želim večje distance avtorja do dejstva, da nihče ne more nenehno samo uživati? Je vse preveč le nizanje dogodkov in misli? So prevelike besede za preveč vsakdanje reči? Je napisano preveč grajeno na kontrastih: sreča - nesreča, življenje - smrt?

Naposled zadenem še ob razliko med žalostnim in tragičnim na estetskem področju. Vladimir Kralj v svojem Dramaturškem vademekumu pravi o tem:

"... V dnevnem tisku pogosto beremo o tragični smrti v zvezi s kakšno prometno nesrečo. Ta dogodek pa je z vidika estetskega, bolj zahtevnega pojma tragičnega samo žalosten. Samo žalosten je ta dogodek tudi, če gre pri tej prometni nesreči za smrt pomembnega človeka ... Dramsko pojmovanje tragičnega namreč zahteva, da mora človek, junak, propasti prav zaradi svojega pomembnega stremljenja in da je prav to njegovo pomembno, dragoceno stremljenje vzrok njegovega propada."

Zato s Turičnikovimi junaki lahko sočustvujem, lahko se mi smilijo, pretresejo pa me njihove usode ne.

Spremno besedo na platnicah je napisala Silvija Borovnik, refleksijo o knjigi pa Vinko Ošlak.

Andrej Makuc, SPOMINJAM SE ... A ŽE?

Ravne na Koroškem: Voranc, 1995. 82 str.

Knjiga vsebuje 12 avtobiografskih črtic o otroštvu, ki so razdeljene na štiri enote.

Slike z babico. Drejček je bil doma "pod Kuglno". Imeli so v zemljo zabito bajto, štal, graben je mejil na sosedu, malo niže je tekla Mislinja. Babičino krilo je bilo najvarnejše pribežališče njegovega otroštva.

Prva črtica je grajena na prefinjenem nasprotju med babičino željo kdove kolikič obnavljati spomine in fantovim doslednim ugašanjem lučk tega spomina, ker se upira, da bi do kraja sprejel njeno življenje za svoje, vseeno pa čuti vsako spremembo njenega glasu in vsak gib.

Miklavž je slavospev najlepši kuhinji njegovega otroštva." V njej je vedno dišalo - po štedilniku in dimu in živem ognju, po ljudeh in po hlevu, kadar je vstopila babica z golido v roki. ...V njej se je zgodilo vse, kar se je imelo zgoditi v tem življenju, kajti o tistem zunaj se je v njej pripovedovalo, zato se tu ni nikoli naselila ona tišina, v kateri se lahko umrje. Umirati se je hodilo drugam ..."

Ko življenje še teče v babičinem svetu, je polno toplote, varno in domače. (Tudi črtice, ki ga podajajo, so zaokrožene v sebi, polne, "samozadostne".) Sveti angel je prva molitev vsakega otroštva. Babica je z molitvijo v otroke začela trositi kali miru in spokojnosti. Mehko kuhano jajce, prisluzeno z molitvijo, je praznik. In v kruhu je Bog. Na Miklavževo je med otroke prirjul parkelj, da so se "besede groze v grlu postavile počez." - Miklavž je zame črtica, blizu Solzic.

V razdelek **Fotografije s strici** kane prva grenkoba, ko stric pozabi Drejčku v aluminijasto žlico zasekati monogram, in mora to storiti babica (kdo bi drug). Imeti žlico pa skoraj pomeni biti sprejet med odrasle. Zrase plaho upanje, da bo novi stric, mamin prijatelj, najbrž njegov novi ata. Tega strica občuduje, ker z eno brco s kolesa užene najstrašnejšo zverino Drejčevega otroštva - bernardinca.

Ambrotipije s predsednikom prinesejo nov svet - osnovno šolo. Ta s pomočjo učiteljic (Borovnikova jih v spremni besede prišteje med "titozavre") s poukom o partizanih in predsedniku Titu ter s črno - belo moralko oblikuje iz otrok strumne, zveste pionirje, bodoče zveste kadre.

Otroštvo seveda še traja, a najlepši, najintimnejši del je mimo. Drejček zavida sošolcu, "čeprav je njegov oče zelo bolan in bo naslednje leto umrl, toda bil je partizan". Občutek krivde, ker je bil njegov oče nemški vojak.

Pisanje čestitk Titu za rojstni dan in glasno branje napisanega je groteska. Njenih dimenzij se zaveda odrasli, otrok je nemara slutil, da je z njimi nekaj narobe. Ko se Drejček vtihotapi v štafeto, je srečen, da sme teči z njo in se celo peljati s tovornjakom do naslednje predaje. Ker izgubi titovko, ne more na tribuno, tovornjak odpelje brez njega. Iz Mislinja do

Slovenj Gradca mora peš, v šoli pa je za kazen še zaprt.

Posnetki s samim seboj popisujejo siljenje z glasbeno šolo, ki ga ne veseli. Ker na vaji za nastop igra narobe, mu dirigent vzame iz harmonike piščali, da v prihodnje igra nemo. Igrati pa vseeno mora. To pa ni samo groteskno, ampak ena velikih otroških bolečin na poti odrasčanja.

Prvi razdelek Makučeve knjige je zelo pretehtano skomponirana proza. Duševni in telesni stiki z babico so opisani tako občuteno, da je domala vsak gib podoba, vsak stavek akord. Ampak tako je mogoče pisati le o majhnem svetu, ki obsega pet, šest ljudi, od katerih ima vsak svojo trdno odmerjeno (pozitivno) vlogo.

V šoli je ljudi neprimerno več, seveda pa ni tudi tolikokrat več čustvene toplote, prej obratno. Zato postane tudi pripoved bolj povrhnja, reportažna, saj mora povzemati in zgoščevati, da pove bistveno. Celo bolečino in krivdo bolj ugotavlja kot slika. Še zmeraj je to seveda imenitna proza (čestitka je celo uspela satira), ampak babičinega sveta ne doseže več.

Vinko Ošlak, ČLOVEKA NIKAR.

Roman. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba, 1995. 270 str.

Ošlakova proza je pisana v prvi osebi in obsega 20 poglavij. V sinovo razvojno pot od otroštva do moških let v povojnem obdobju enopartijskega sistema so vpleteni spomini na očeta in razmišljanja o njem. Zgodba teče skoraj kronološko.

Avtor je prve pesmi začel pisati v nižji gimnaziji, v srednji šoli je kot kristjan ustanavljal marksistični krožek, kot 14-letnik je svoje polkmečke starše moril s Komunističnim manifestom, kot 16-letnik je na šoli vodil Klub združenih narodov, za 15 let zavrzel vero v Boga.

Kot študent v Ljubljani je na teden prebral do pet knjig, med njimi na dušek Platona, Avrela, Seneka, spoznaval indijsko duhovnost in kitajsko modrost. Nosil je Maovo značko in prebiral njegova dela v esperantu. (To je edino področje, ki se mu je priljubilo že kot otroku in mu je ostal zvest do danes.) Sodeloval je pri Tribuni in pri radiu Študent, začel objavljati, vendar je pustil študij in odšel k vojakom.

Pisatelj sicer pravi, da danes z nekega drugega obzorja zre na lastne zablode in na zablode vrstnikov "v času in redu, ki nam je bil vsiljen", vendar ni prav jasno, ali šteje sem tudi svoje menjave služb, ki jih je opravljal, ne, ker bi ga bile (takrat že oporečnika) veselile, ampak za kruh.

Dve leti je bil učitelj za angleščino in slovenščino na podeželski osnovni šoli (brez kvalifikacij!).

Nasprotoval je uvedbi samoprispevka za gradnjo šol, ker je menil, da je to naloga države, ne državljanov. Tega mnenja mu niso šteli v dobro, zato je v drugem kraju sprejel delo novinarja v lokalnem časopisu. Tam ni hotel napisati pogrebnega govora za ponesrečenim rudarjem, ker ga ni poznal osebno.

(Nihče ga ni opomnil, da morajo diplomirani novinarji začetniki celo pri Delu najprej pisati tudi o cenah na tržnici.) Zložil je sicer pesem s tako vsebino, a to ni bilo isto, in ga spet niso bili veseli, in se je poslovil. Nato je kot tajnik v muzeju skrbel za organizacijo kulturnih prireditev v domači občini. Hotel je dvigniti kulturo na višjo raven in je kar uspeval. Zagnal pa se je v politično polemiko, v kateri je ostro nastopil proti amaterizmu, ki je bil tod razširjen in cenjen. Posledica: čez nekaj časa je bil prisiljen "podati ostavko". Ko je ostal brez sredstev za življenje, je sprejel delo stavca v majhni lokalni tiskarni. Tudi tam se je kmalu onemogočil, ker je pri stavki potegnil z delavkami, nazadnje pa ostal sam najslabši. Dobil je delo v rudniku. Dva meseca je delal v jami, nato v pisarni.

Vsa ta leta je seveda pisal (tudi dnevnik). In začel je verovati. Njegova vera je bila skrajna nabrana z vseh vetrov, od jogijske in nemške srednjeveške mistike do egiptčanske Knjige mrtvih. Na vprašanje, ali ima smisel pisati, mu je dr. Sušek svetoval: "Pišite v nebo."

Doživel je policijsko preiskavo na domu in vgradili so mu prisluškovalno napravo. Ker je medtem precej objavljaj, je bil že znan oporečnik z ustreznimi zvezami v Ljubljani in Trstu. Takrat so mu na avstrijskem Koroškem ponudili službo, ki jo je sprejel. - S tem se zgodba konča.

Ošlakova knjiga torej pripoveduje o tem, kako se nadarjen fant iz jeznega mladeniča in človeka načel razvije v političnega oporečnika. Je zelo načitan, a se zaradi svoje brezkompromisne neprilagodljivosti nenehno "krega s kruhom" ter se v totalitarnem sistemu nazadnje do kraja onemogoči.

Ta proza je le tu in tam umetnostno besedilo, bolj je mešanica poročevalnih in presojevalnih besedil ter besedil z leposlovnimi primesmi. Dokumentarnost v njej pogosto prevlada nad stilnimi in kompozicijskimi preudarki. Za avtorja je resničnost preveč zapeljiva, da bi bil njene manj pomembne dele pripravljen žrtvovati na ljubo skladnejši celoti.

Ošlaka tudi bolj privlači svet misli kot prepletenost usod in medsebojna odvisnost ljudi v danem času in prostoru. Uživa v mečevanju duha z duhom, v razvijanju idej (včasih tudi bizarnih) in v domislicah, zato ga nenehno vleče v esejistiko, publicistika pa mu služi za povezovanje in razlago dogodkov. Močni so nekateri esejistični vložki, v katerih obravnava marksizem in religijo, žal pa iskriše misli kdaj zdrsnejo tudi na raven remarkovskega duhovičenja.

Uvodna avtorjeva najava, da osebe v romanu "največkrat niso resnične osebe, ki bi jih le skrtil za drugim imenom, ampak so literarizirani liki, sestavljeni in razstavljeni, spremenjeni in prirejeni literarni potrebi..." je seveda le šala, saj v knjigi razen njegovih najožjih domačih likov enostavno ni. So le tipi in ljudje, statisti ob pisateljevi poti, označeni z nekaj površnimi potezami, poimenovani pa tako neskrbno, da morebitnemu Ošlakovemu biografu ne bo težko uganiti, kdo bi npr. lahko bil dr. Sušek, kdo pisatelj Mokrodolec, kdo profesor Turnšek, kdo slikar Semko itn.

Po mojem roman rešujejo podpoglavja, ki opisujejo očeta. Ta so kvalitetno zelo izenačena in

zato zame najboljši del knjige. Z veliko nežnostjo je podoživljen očetov svet, "v katerem so se štedili goveji, ne človeški hrbti", kako je oče kljub le trem razredom osnovne šole znal tisoč stvari, spoštoval pamet in zdravje, nikomur storil krivice ter pod vsemi vladarji tega stoletja ostal sam svoj. Občudujoče ga sin imenuje inženirja brez spričevala iz višje matematike in glasbenika brez spričevala iz kontrapunkta. Seveda zremo tudi kaj o njegovih napakah, toda popisane so tako obzirno, da to splošni podobi sploh ne škodi. V slovenskem leposlovju je redkost, da bi kdo tako človeško toplo popisal svojega očeta. Matere da, ampak očete?

Človeka nikar je torej večplastna, privlačno napisana knjiga, ki da dosti informacij o avtorju in našem polpreteklem času.

Niko Brumen, MISLI IZ PARTERJA

(karikature Bogdan Celcer). Ravne na Koroškem: Voranc, 1995. 104 str.

Knjižica obsega sto strani aforizmov domačega avtorja, na ščitnem ovitku pa laskavo oceno znanega humorista Evgena Juriča. Brumen pravi, da so "aforizmi drobna spoznanja o velikih neumnostih", leksikon pa, da je aforizem "jezikovno in miselno zaostren stavek; izraža kako spoznanje v zavestno pretirani, včasih tudi paradoksnih formi" (Leksikoni Cankarjeve založbe, Literatura).

Pisec aforizmov mora imeti široke razglede, hitro pamet, sposobnost za razkrivanje večpomenskosti besed, posebno pa dar, da spregleda vsakdanje frazerstvo in leporečništvo, ki se radi kitita z visoko donečimi izreki in pogrošnimi modrostmi; seveda tudi ščepec zlobe ne sme manjkati. Za pisca aforizmov sploh ni večjega veselja kot spodnašati in smešiti take "večne" resnice.

Brumna k pisanju očitno najbolj spodbujajo stanje v slovenski politiki in slabe socialne razmere delavcev. Kadar piše o teh temah, skoraj zmeraj duhovito zadene v črno. Tako so za moj okus v njegovi knjigi zelo dobra poglavja Priredbe, Spoznanja in Misli iz parterja. Precej na meji dobrega okusa pa se mi zdijo nekateri aforizmi, ki se vrtijo okrog seksa in riti.

Toda veliko aforizmov je dobrih, in pridružujem se Juričevemu mnenju o njih. Še več: zaslužili bi si prostor v ljubljanskem časopisju, npr. v Književnih listih. Nekaj primerov:

Toliko informacij, pa tako malo vesti. - Sever, jug, vzhod - izhod. - Delavec je danes več kot bog, je ubog.

Milan Vošank, NA POTEH MED GORAMI:

od Uršlje gore do Mont Blanca in Sneznika. Radovljica: Didakta, 1994. 190 str.

Knjiga rojaka z Brdinj, ki ga poznamo tudi kot sodelavca Koroškega fužinarja, obsega 57 planinskih

potopisov. Vošank doživeto popisuje svoje poti na Raduho, Peco, Olševo, Triglav, Škrlatico, Snežnik ter na druge gore doma in na tujem. Iskreno izpoveduje svoja videnja in čustvovanja, ki mu prinašajo mir in uravnoveženost v življenju.

Gore se mu kažejo v spremenljivih podobah letnih časov, v večnem kroženju sonca in v igrah oblakov. Ujetnik je tišine, ujetnik gore, pa vendar prost vseh spon. Gorska voda mu je dobra kot vino.

Takole je podal svoj credo:

“Ne iščem skrajnosti. Kot mnogi moji planinski prijatelji iščem srednjo pot, pot, kjer gore niso samo planinarjenje, plezanje in smučanje, gorsko kolesarjenje, čeprav je tega še vedno veliko in največ, ampak tudi gore v likovni umetnosti, v prozni besedi, v verz, v pogovoru, v razmišljanjih in hrepenenjih ... pota, ko gore ostajajo ... del mojega življenja.

... Zaradi lepote v gorah, tiste notranje lepote, ki ostaja in ki jo tudi jaz tako rad delim med svoje, ostajam zvest goram. Zvest sebi in potem sem lahko tudi drugim.”

Franc Tretjak, KORENINE ZLA: afriške slike, 1, 2. V Ljubljani: Karantanija, 1995. 282, 176 str.

Domačin iz Trobelj pri Slovenj Gradcu je med 2. svetovno vojno na Dunaju doktoriral iz ekonomskih ved, nato pa odšel v partizane. Kot predstavnik Zvezne gospodarske zbornice je bil 4 leta v Egiptu, 5 let je bil v Etiopiji svetovalec cesarja Haile Selassija, kot strokovnjak za gospodarska vprašanja pri Združenih narodih pa je 9 let deloval v tropski Afriki, v državah, v katerih so se po odpravi kolonializma pojavili vplivi socializma sovjetskega tipa in kapitalizma. S svojim delom je pomagal k razvoju mladih držav, in preprečil uresničitev marsikaterega projekta, ki bi jim bil v škodo.

Svoje delovanje je popisal v dveh knjigah. Ker pa ni bil suhoparen strokovnjak, ampak je v svojem prostem času tudi spoznaval dežele ter zato veliko potoval, zapisoval in fotografiral, je v njegovih knjigah tudi obilo zanimivih potopisnih doživetij in slik o življenju in navadah tamkajšnjih ljudi.

Prva knjiga obširno pripoveduje o Egiptu, Etiopiji in Gvineji, kjer je avtor preživel največ časa, druga včasih bolj leksikonsko piše o državah, v katerih se ni zadržal dalj časa. To so: Benin, Togo, Gana, Burkina Faso, Niger, Nigerija, Mali, Kenija, Tanzanija, Senegal, Gambija, Kapverdski otoki, Gvineja/Bissau, Alžirija in Jemen. V večini teh držav se potrjujeta dve pravili. Prva je ugotovitev angleškega ekonomista: “Revni so revni, ker so revni,” druga pa, da je sovjetski model gospodarstva (ki je npr. na afriška letališča pripeljal tudi snežne pluge) povsod pokazal slabše rezultate kot kapitalizem.

Tretjakovi knjigi se po živahni pripovedi, po humorju in zdravi pameti lahko merita s katerimkoli prevedenim potopisom.

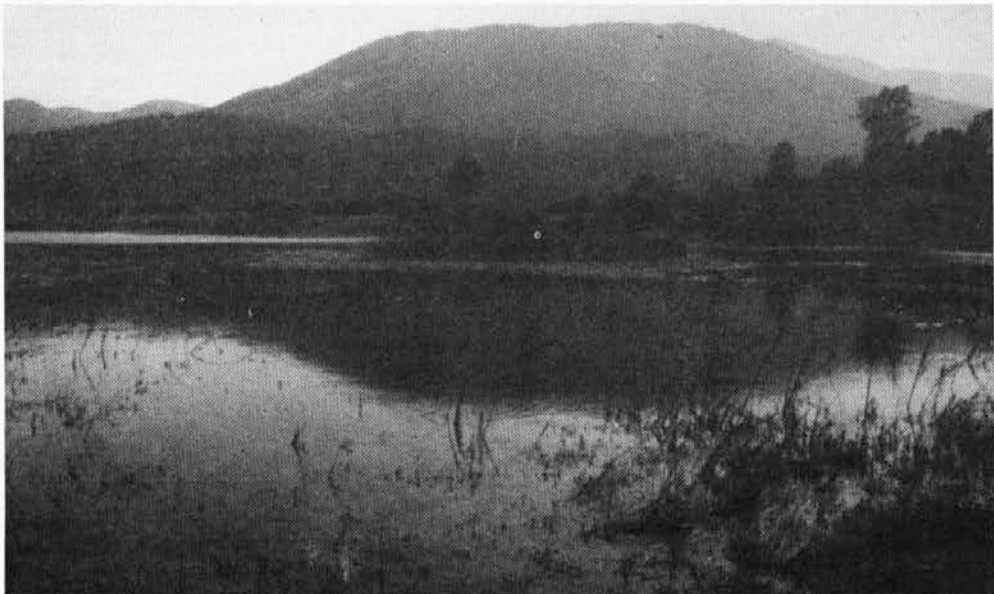
Milena Cigler, REZINA LIMONE.

Slovenj Gradec (samozaložba), 1995. 54 str.

To je zbirka 20 kratkih zapisov s skupnih planinskih pohodov članov Rekreacijskega planinskega društva Dolga pot iz Dravograda. Na pot se odpravljajo večinoma ob nedeljah, in to ob vsakem letnem času in vremenu. Vedno znova jim gre za utrjevanje volje, za premagovanje lastne mehkužnosti, komodnosti ali lenobe. Treba je vstati in se odpraviti na pot z določenim ciljem, četudi v dež, sneg ali vročino.

Nagrada je včasih lep razgled z vrha, jesenske barve gozda ali le cvet. Hoja v skupini krepi tovarištvo in je tudi zabavna. V teh potopisih oživijo novembrska Uršlja gora, Olševo v januarju, Raduha v dežju, Kajuhova pot, Pohorje, Karavanke, Julijci in še in še.

Seveda ti zapisi nimajo kakšne posebne literarne teže, so pa dokumenti neke zdrave življenjske usmeritve, ki vabi k posnemanju, in so zato dragoceni.

Cerkniško jezero s Slivnico - tudi o njiju najdemo zapise v Vošankovi knjigi

MED PLESOM IN PETJEM PO SLEDEH METULJA IN PSA

Miran Kodrin

Matjaž Pikalo je v zakladnico slovenske poezije doslej prispeval tri zbirke:

V avtobusu (1990), Dobre vode (1991) ter Pes in plesalka (1994). V motu njegove zadnje knjige so zapisani naslednji verzi: *"Iz globin teme izplavamo/ Skupaj/ Odidemo za obzorje/ Vmes oder/ plešemo in pojemo"*.

Prav ples in petje sta poleg metuljev in psa osrednja motiva zbirke. Motiv plesa se pojavlja kot prošnja: *"Poklic indijanskega vrača/ je, da pleše za dež"* (Ples za dež), kot spreminjanje sveta ali povezanost duševnega - ljubezen, ustvarjanje - in telesnega - izzivalnost, nagon: *"Plešeš svoje stvarstvo/ Stvarstvo je ples... Kadar se ustaviš/ izgine ples"* (Si slišala peti...mene?), kot shakespearovska izbira: *"Igraj ali umri!"* (Plesala si, rdečelasa), kot ugotovitev: *"Smrt je/ namreč izvečšana drsalka"* (Na verando pada večer) in kot zaobljuba, da bo v rodni pokrajini *"V hribih/ prepredenih s starimi rovi...nekoč odplesal/ svoj poslednji ples/ Plesal bom dolgo in veličastno/ Tako pleše dober bojevnik"* (Poslednji ples).

Motiv petja je ubeseden kot boj s smrtjo *"Pišem in kašljam. Kašljam in pišem"* (Adieu 1 adolescence), *"Poezija mi je rešila življenje./ poezija je vse. ...Tudi pesnik, ki poje, umira"* (Hiša ogledal), kot očiščenje: *"Smola mojega življenja/ bo črnilo za pero"* (Vonj smole), *"Detonacije duše so tukaj/ pogosto, ko pišem, vlada mir. Zato/ živim na otoku,*

na grebenih" (Grebeni), kot življenje: *"Papirnat podobce/ črkujem! Znamenja dima"* (Vrata), *"V veni vre./ Ko skončam, brizgne/ večni sok na list/ iz nje."* (Kam pelje vlak?), kot utvara: *"Vzel bom list/ Napisal neizrekljivo"* (Vonj smole), *"Jaz sem kralj/ neizrekljivih podob"* (Otrok in kralj), kot delo in poklic: *"Tisti, ki piše./ realizira"* (Kraljica), kot rotnenje: *"Prosim te le/ za milost, za svinčnik izza tvojega/ ušesa, da bom lahko pisal, lajal"* (Un chien andalous), kot zarotitev in zaklinjanje: *"Pesem, ki jo izrekam/ in rišem na njegovo dlan, me je pretresla... zato jo navajam v celoti: Križ kraž/ kralj Matjaž/ daj mi groš/ bom kupil nož/ luknjo zvrta/ poč poč poč"* (Vidčevo sporočilo), *"Moja čaša je prazna, bratje, orumeneli/ list pod povstrčkom imam, da pokrivam/ sanje."* (Moja čaša je prazna) in kot vstop v sveto: *"Vse pesmi, ki jih polagam na oltar, so za ptice"* (Vonj smole), *"Ogrejem si premrle/ prste, da lahko poiščem list/, da se ti poklonim, gospod!"* (Vsakdanja molitev) in *"Pesniku je vseeno ... Njegova pesem je/ molitev za oba/ za vse"* (Ples za dež).

V mitologiji je ples proslavljanje; govornica onstran in tostran besede; vročica, ki lahko zgrabi vsako bitje in ga spravi v razviharjenost; manifestacija življenjskega nagona; identifikacija z večnim; goreča preizkušnja; molitev in gledališče - petje pa je simbol besede, ki povezuje ustvarjalčevo moč z njenim stvarjenjem, to pa priznava svojo odvisnost od kreature in jo izraža z

veseljem, obžalovanjem ali ponižno prošnjo.

Motiv metuljev se navezuje na motive petja - na boj s smrtjo: *"Metulji izumirajo./ njihove smrti so oranžne./ Za nočni let/ ne potrebujejo svetlobe./ Orientacija metuljev je smrt."* (Orientacija metuljev), na vstop v sveto: *"Jaz ji pokažem, kje angela stojita./ kje gnezdiyo metulji. ... Ne bojim se smrti./ Ko se mi zgodi, hočem, biti zraven./ da ji pokažem, kje angela stojita, metulje..."* (Une vielle dame sans dents) in na življenje: *"Čutim impulz plahutanja metuljevih kril/ v embrionalni tekočini. ... Dlan, ki poslušča razblinjanje milnih mehurečkov/ ob steno, zažiga gosenice, da vzletajo/ metulji iz grla. Moj glas je njihov krik/, njihov let moje besede, moje meso"* (Potnik).

Matjaž Pikalo nekje trdi, "da je zanj zadnji stavek v pesmih zelo pomemben". Glede na to se zadnji citirani verz pomenljivo naveže na prvi stavek pesmi Ali je kaj trden most?, ki se glasi: *"Beseda iztrgana iz mesa/ Glas brez slike/ beli kamen/ smaragdna kost/ To je trden most"*. In prav zadnji stavek omenjene pesmi: *"Pod mostom/ pes in plesalka"* prinaša motiv psa, ki je v mitologiji človekov vodnik v temi, smrti in družabnik v svetlobi dneva, posrednik med tem in onim svetom, stražar pekla, kot simbol pa zapeljivec in pohotnež ter simbol požrečnosti in pogoltnosti. V Pikalovi poeziji se pojavi v živalsko živalski primerjavi: *"Vran/ nataknen na kol, straži dvorec tišine/ pred nepovabljenimi, kakor štiti svoj mir pes"* (Epski dež) in v samoironizirajoči metonimiji *"Veda o ljudstvu je odklenjen pes, za ograjo grize"* (Ljudska) - pesnik je po izobrazbi etnolog.

Plesalka - zadnja beseda iz pesmi Ali je kaj trden most?, ki je parafrazirana ljudska otroška igrice, se pomensko veže na izhodiščno besedo iz Pikalovega mota - plešemo - in tu lahko začnemo nov krog iskanj po labirintu pesnika, ki zase pravi: *"Iz prahu sončnih žarkov sem, fant,/ mežikajočih..."* (Grebeni).

VEDNO NOVE VODE V ISTI REKI

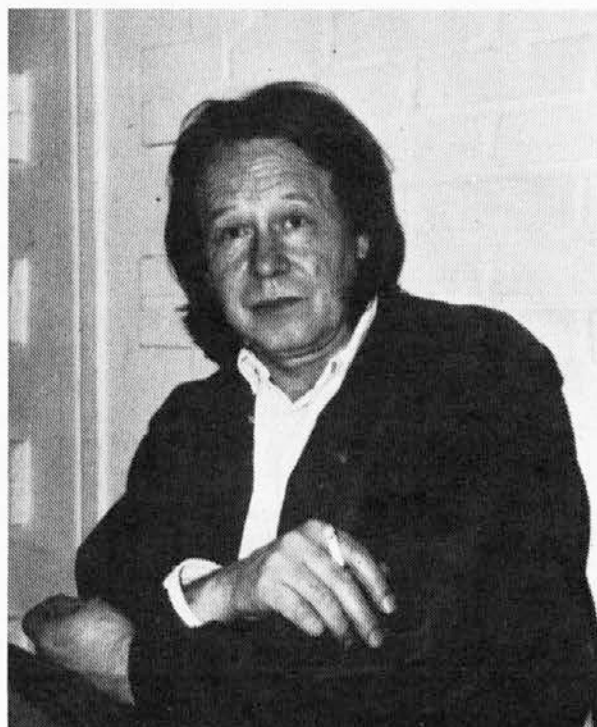
Pogovor s slikarjem Gustavom Gnamušem

Mojca Potočnik

Rodil se je v Mežici 18. novembra 1941. Po končani osnovni šoli se je vpisal na učiteljsiše v Mariboru in leta 1966 diplomiral na akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je zdaj redni profesor. Njegovo prvo službeno mesto je bilo na osnovni šoli na Prevaljah, od koder je po treh letih odšel v Ljubljano, bil nekaj časa svobodni umetnik, honorarni učitelj, nazadnje pa je pristal na umetnostni akademiji.

Likovni kritiki in umetnostni zgodovinarji ga uvrščajo med moderniste, njegovo umetniško nadarjenost in izrazno moč pa potrjujejo številne nagrade. Med drugimi je leta 1992 dobil nagrado Prešernovega sklada in letos nagrado Riharda Jakopiča za življenjsko delo.

Korošci smo Gnamuševce uspešne umetniške ustvarjalne poti še posebno veseli, saj se je začela med nami, z njegovo prvo samostojno razstavo v Likovnem salonu na Ravnah leta 1969. Čeprav je okvir podeželskih omejenosti že zdavnaj prerasel in si je plodna tla za razrast svojih ustvarjalnih vzgibov našel v kulturno in intelektualno bolj odprti Ljubljani, se še vedno rad vrača k svojim mladostnim izvirom. Ko sem ga prosila, da bi kaj povedal za bralce Koroškega fužinarja, ni pomišljal: "Za Korošce pa zmeraj!" je dejal. Kljub temu, da bi mu morda bolj ustrezal pogovor s strokovnjakom, si je vzel čas za preprosto kramljanje o umetnosti in o svojem slikarstvu.

● *Gospod Gnamuš, vaša pot iz Koroške v svet je bila nekoliko drugačna kot pot večine Korošcev, bodočih intelektualcev.*

Da. Večina mojih sošolcev se je vpisala v ravensko gimnazijo, jaz pa sem opravil sprejemni izpit na srednji šoli za oblikovanje v Ljubljani, vpisal pa sem se na učiteljsiše v Mariboru. Tam sem preživel živahno obdobje odraščanja v družbi mladih umetnikov različnih zvrsti. Na učiteljsišču sem imel odličnega likovnega pedagoga Slavka Koresa in pod njegovim vostvom in na dodatnih tečajih sem se dobro pripravil na Likovno akademijo. V Ljubljani sem ponovno našel stik s koroškimi študenti, tudi nekdanjimi sošolci, a na ljubljansko okolje se nisem navezal. Po končani vojaščini sem se vrnil na Koroško. Službo sem dobil na OŠ Prevalje. Leopold Suhodolčan je bil zelo dober

ravnatelj, imel je velik posluš za likovno umetnost, saj je tudi sam slikal. Na njegovo prigovarjanje sem pripravil svojo prvo samostojno razstavo na Ravnah. Odmev je bil še kar ugoden.

● *Toda kmalu potem ste odšli v Ljubljano.*

V tem okolju sem se počutil utesnjenega. Vzdušje na šoli je bilo sicer dobro, toda veliko si tudi oboja skupaj z ravnateljem nisva mogla pomagati. Centri moči so bili v železarni na Ravnah in so bili zelo ozko usmerjeni. Tudi šola me je močno obremenjevala, jaz pa sem želel slikati. Ko je žena dobila službo v Ljubljani, sem šel za njo. Suhodolčan me je na vsak način hotel zadržati, zagrozil mi je celo, da bom moral vračati štipendijo. Zanimivo je, da je dve leti pozneje tudi sam prišel v Ljubljano in tu sva se potem srečevala.

● *Ste se kot svobodni umetnik lahko posvečali samo slikanju?*

Samo nekaj časa. Za preživetje sem si moral poiskati zaposlitev. Na šoli, kjer sem honorarno poučeval, so mi šli na roke, tako da sem imel za slikanje dovolj sklenjenega časa. Samo z umetnostjo se tedaj ni dalo preživeti. Danes, ko je več galerij, bi šlo laže, a najbolj uspejo tisti, ki delajo za denar. Resnična, raziskovalna umetnost pri tem trpi.

● *Koliko je lahko delo akademskega slikarja spontano?*

Samo slikanje ni stvar racionalnosti, odločitev zanj ni razumska. Pozneje pridejo faze, ko vključiš pamet. Ni vseeno, kako slikaš. Ali samo kopiraš naravo, ali si sliko zamisliš po svoje. Tu se začne stroka, znanje. Slikarstvo je bilo že od nekdaj šola. Ni dovolj imeti čustvo. Moraš ga znati izraziti z barvo, risbo, z likovnimi elementi tako, da ga bo

zaznal gledalec in to tudi občutil. Tega laik ne zna. Zato slikarstvo zahteva tudi obrtno znanje. Slikar v primerjavi s pesnikom veliko pozneje dozori.

● *Bi morali slikarstvo ljudem bolj razlagati?*

Gotovo bi bilo treba za razumevanje umetnosti več narediti.

“Akademski slikar Gustav Gnamuš gradi svoje slikarstvo iz evropskega in ameriškega pojmovanja slikovnega polja kot “modela”, ki omogoča strukturiranje slikarskega jezika. Sliko gradi z vrsto enot, ki jih ni mogoče reducirati na manjše faktorje. Z njimi sestavlja visoko stopnjevan in nadzorovan strukturni red. Tako dosega čiste estetske izjave, trdne v formi in plemenite v učinkih, ki sporočajo nič drugega kot lastno znotrajlikovno zakonitost. Formalizem stopnjuje do popolnosti, tako da se izza analitičnih procesov razkriva sublimna abstrakcija, posebna metafizika barvne kompozicije, ki gledalca prestavlja v območje kontemplacije in povišanega čustvenega razpoloženja. Trditi smemo, da je danes prav Gnamuš zastopnik tistega visokega modernizma, ki je iz slikarskih snovnih danosti dosegel univerzalna pravila in učinke čiste estetske izjave; dosegel je idealno stopnjo slovenskega modernizma, slikarsko materializacijo duhovnih in čustvenih stanj v sijajnih barvnih mizanscenah.

(Obrazložitev nagrade Prešernovega sklada, 1992)

● *Je barva teže razumljivo izrazno sredstvo?*

Nikakor. Z barvo se je mogoče najbolj prvinsko izraziti. Je neposredna, skoraj tako kakor zvok. Ljudje dobro vedo, kaj barva pomeni. A razumevanje barve v različnih legah in na različnih nivojih je zelo različno. Vsi npr. vemo, da je pomen rdeče barve na semaforju, na zastavi ali pa v sobi različen, toda povsod je razpoznaven. Delali so eksperimente, ko so jedila osvetljevali z različnimi barvami, in ljudem je bilo slabo, ko so jedli zeleno meso.

● *Ali pri slikanju razmišljate o tem, kako bo vaše delo sprejeto, ali računate na okus ljudi?*

Na to nikoli ne mislim. Ko bi, se midva zdaj ne bi pogovarjala. To ni ignoranca gledalcev, vendar kaj takega ne pride v poštev.

● *Kako pa sprejemate odzive na vaše delo?*

Slikar sam najbolj ve, kdaj je slika dobra, kdaj doseže največ, kar more. Šele potem ponudi delo v obravnavo drugim. Če kdo reče, da to ni nič, me ne prizadene. So namreč različne stopnje razumevanja. Če kdo naslikanega ne razume, s tem še ni rečeno, da to ni umetnost. Picasso je rekel: "Če ne znam besedice angleško, še ne morem reči, da ta jezik ne obstaja."

Edino ta nadutost me razjezi. Če kdo reče, da to ni umetnost, v resnici pa dela ne razume, se z njim ne pogovarjam. Če pa kdo prizna, da nečesa ne razume, se z njim lahko pomenim.

● *Bi lahko povedali, kaj želite s slikanjem izraziti?*

Ko bi bilo to mogoče, potem sploh ne bi slikal. S sliko vedno nekaj definiraš. Nikoli se ne nameščaš v že znano občutje. To je tako, kakor reka, ki teče. Reka je vedno ista, voda v njej pa je vedno druga. Tako je tudi s slikarstvom. Ljudje pa so navezani na besede. Vse hočejo otrpniti v nekaj, kar ima popolnoma drugo naravo. V potnem listu bi lahko imeli samo osebni opis, pa vendar vanj prilepimo fotografijo. Slika pove stotisočkrat več kakor besede.

● *Študentom pa vendar govorite o slikarstvu z besedami.*

Slikarstvo ni le teorija; obsega vse od prazgodovinskih risb v jami Altamira do današnjega časa. To je toliko znanja, da ga ni mogoče strniti v čas štirih let. Profesor na akademiji samo odpira ključne momente, ki so zaznamovali zgodovino ali so pomembni za razslojevanje osebnega pogleda na slikarstvo v določenem času. Za sedanost je npr. aktualen modernizem, ki se je končal v določenem času. Danes je to že akademizem.

Tako gre stvar naprej. Pomeni so različni, medij pa ostaja vedno enak. Gre v bistvu za to, da se velike vrednosti, ki so bile v zgodovini že dosežene, vedno znova potrjujejo. Slikar ne more narediti nekaj čisto novega, lahko pa z novimi sredstvi potrdi tisto, kar je bilo že doseženo.

● *Kakšno je današnje stanje v slovenskem slikarstvu?*

Zelo dobro. Slovenci smo likovno zelo nadarjeni. To se vidi že po navalu na likovno akademijo in na podobne šole. Znanec, ki je do nedavna živel v Zagrebu, mi je dejal, da je očaran nad pestrostjo in množičnostjo, skratka, nad celotno slikarsko favno v Sloveniji. Ni namreč dovolj, da obstaja vrh, špica, imeti je treba tudi podrast, cel spekter od podlage do vrha. Šele potem se lahko reče, da je narod kompetenten v slikarstvu. Slovenci to smemo reči.

● *Torej pretekli režim te ustvarjalnosti ni zaviral?*

To je naravna komponenta in na to ne moreš vplivati.

Nevarnost je samo, da se začne selekcija iz ozkega segmenta. Tako so tudi sprejemne izpite na Akademiji uvedli zato, da imajo možnost vpisa vsi, ne le tisti, ki živijo v okolju, kjer je slikarstvo nekaj samo po sebi umevnega. Na ALU prihajajo študenti iz vseh slovenskih pokrajin. Veliko jih pride iz Prekmurja, iz Štajerske, le dotoka iz Koroške ni. Morda je krivo to, da so odrezani od osnovne likovne izobrazbe.

● *Toda na srednji šoli za oblikovanje v Ljubljani so tudi dijaki iz Koroške.*

Žal ta šola ni več to, kar je bila v preteklosti. Podlegla je sistemu usmerjenega izobraževanja, in njeni dijaki so za nas skoraj izgubljeni. Imajo tako malo ur likovnega pouka, da so slabše pripravljene za akademijo kakor gimnazijci. Na srečo v Ljubljani obstaja več zasebnih likovnih šol, kjer se slušatelji usposabljaajo za Likovno akademijo, imajo jih tudi v Novem mestu in Kopru. Dobro bi bilo, ko bi tudi na Koroškem začeli s tem. Imate dobre likovne pedagoge - Andrej Grošelj je tak - in ti tečajji bi pripomogli k temu, da bi nastalo stimulatívno likovno okolje. Treba je ustvariti bazen, da imajo ribe kje plavati, da imajo zrak in vodo. Kajti ribe gotovo so. Če ostanejo brez zraka, je to krivda okolja, ne njih samih.

● *Bi še prišli razstavljat na Koroško?*

Spodobilo bi se, kaj ne? Z veseljem bi razstavljaj v domačem okolju, a ne vem, kako je tam z razstavnimi prostori. Glejte, toliko dobička sta svojčas ustvarjala Rudnik Mežica in Železarna Ravne, pa nista zgradila galerije. Tudi to je dokaz, da je bilo to okolje likovni umetnosti nenaklonjeno. Tedaj sem se z veseljem vrnil domov, želel sem nekaj narediti, a se ni dalo. Vse je bilo v rokah amaterjev. Tudi zato sem odšel v Ljubljano.

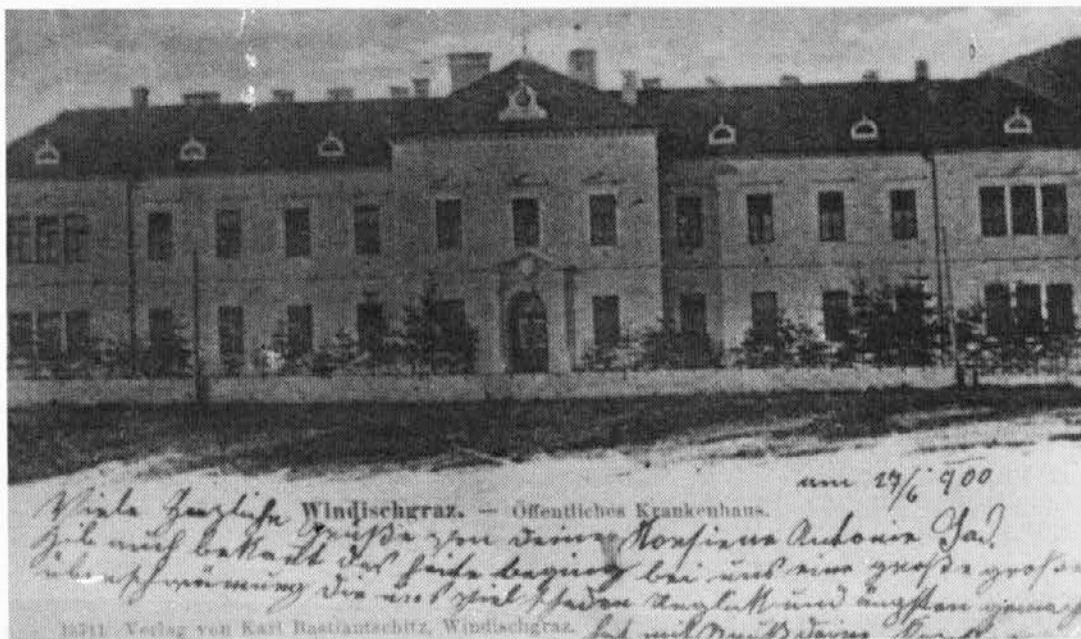
STO LET BOLNIŠNICE V SLOVENJ GRADCU

Mag. Franc Verovnik, dr. med.

Sto let je častitljiva starost, še zlasti, če se kdo v tem obdobju nenehno spreminja in jo dočaka pomlajen - kar velja za bolnišnico v Slovenj Gradcu, kjer letos praznujejo stoletnico njenega obstoja. Vendar - tradicija sega še dlje v zgodovino. Že leta 1419 je Janez iz Loke ustanovil mestni špital, ki je bil bolj nekakšen azil za ubožne kot pa bolnišnica. Stal je nedaleč od zdajšnje bolnišnice, ob cerkvi Svetega Duha, ki je znana tudi kot Špitalska cerkev. Ubožnica je svojemu namenu služila skoraj pol tisočletja.

poslancev, da so se zavzeli zanjo v deželnem zboru vojvodine Štajerske v Gradcu, ki jo je povzdignil iz zasilne v javno bolnišnico na zasedanju 26. februarja 1896. Še isto leto je cesar Franc Jožef II. to potrdil z ustreznim zakonom. Prvi zdravnik v ustanovi je bil že omenjeni dr. Harpf.

Ker so bili prostori že od začetka pretesni, so se leta 1898 lotili gradnje nove stavbe poleg dotedanje zasilne bolnišnice. Pod vodstvom mojstra Urbanija iz Šentpavla v Laboški dolini so sezidali večjo in moderno

Ob koncu prejšnjega stoletja pa so si v nekaterih krajih slovenskega dela Štajerske začeli resno prizadevati, da bi ustanovili prave bolnišnice. V Slovenj Gradcu je bil pri tem najbolj zaslužen zdravnik **dr. Hans Harpf**. Uspelo mu je pridobiti nekaj prostorov v poslopju Maierhof, ki je bilo tedaj v lasti okrajne hranilnice v Slovenj Gradcu. Uredil jih je v zasilno bolnišnico, kjer je pričel z delom po vsej verjetnosti 1. aprila 1896. Kmalu se je potrdilo, kako potrebna je bila bolnišnica. Dr. Harpfu je zato uspelo pepričati nekaj deželnih

stavbo, v kateri je še danes prenovljeni interni oddelek. Slovesna otvoritev je bila 23. decembra 1899, tri dni pred tem pa je bila odprta železniška proga med Dravogradom in Velenjem. Zaradi strokovnega razvoja medicine v naslednjih letih in vedno večjih potreb so kmalu dozidali še barako za bolnike z infekcijskimi boleznimi. Tako so imeli na razpolago 131 postelj. Sprva so bile te razdeljene med kirurški in tako imenovani "splošni" oddelek. Opravljali so manjše kirurške posege, zaradi večjih pa so morali

bolniki v Maribor ali v Gradec. Leta 1911 pa so ustanovili še interni oddelek, ki ga je vodil prim. dr. Ferdo Kunej. Že čez tri leta so v bolnišnici spet prevladovali kirurški bolniki, ker se je pričela prva svetovna vojna in so v njej zdravili ranjence. Ob koncu vojne so bili v bolnišnici že trije zdravniki, upravitelj, en uradnik in 27 drugih uslužbencev. Vodil jo je **prim. dr. Vinko Železnikar**.

Rast bolnišnice se je nadaljevala tudi v času med obema svetovnjima vojnoma. Leta 1927 so zgradili sedanjo upravno stavbo, leta 1936 pa dodatno poslopje, imenovano izolirnica. Dobili so tudi nekaj za tiste čase sodobne opreme, med drugim nov rentgenski aparat leta 1929. Prvi je bil že precej dotrajan, saj je bil v ustanovi že od leta 1905. Največ zaslug za intenzivni strokovni razvoj v bolnišnici pa sta imela nova predstojnika: na internem oddelku **prim. dr. Lojze Simoniti** od leta 1934, na kirurškem pa **prim. dr. Stane Strnad** od leta 1936. Že tedaj je bolnišnica slovela daleč po Sloveniji.

Med drugo svetovno vojno so bili slovenski zdravniki odpuščeni in poslani na delo v Nemčijo, vodstvo bolnišnice je prevzel kirurg **prim. dr. Herbert Schwartz** iz Gradca. Med vojno so medicinske sestre in strežno osebje skrivaj oskrbovali partizanske bolnišnice na Pohorju z zdravili, sanitetnim in drugim materialom. Bolničar **Kristl Pori** iz bolnišnice je postal pojem partizanskega bolničarja. Dne 8. maja 1945 je prim. dr. Schwartz predal ustanovo in bolnike prim. dr. Simonitiju in prim. dr. Strnadu, ki sta se vrnila iz izgnanstva.

Po končani vojni so se kmalu pokazale potrebe po večjem številu postelj, zato so v letih od 1948 do 1952 zgradili zasilno stavbo, tako imenovani "paviljon", pol zidano, pol leseno poslopje. V njej so se na 60 posteljah zdravili bolniki s poškodbami in s tuberkulozo. Hude težave pri rednem delu v bolnišnici pa so nastale leta 1948, ko so jo morale kar čez noč zapustiti vse usmiljene sestre. Sprejeti so morali laične osebe in jih na tečajih izobraziti za bolničarke. Po letu 1950 pa so v bolnišnico začeli prihajati mladi zdravniki, ki so diplomirali na Medicinski fakulteti v Ljubljani. Leta 1952 se jim je pridružila prva fizioterapevtka. Tudi oprema se je izboljševala; tako so na primer leta 1954 dobili prvi aparat za snemanje EKG. Pred tem so morali bolniki na snemanje EKG v Ljubljano, kar je pomenilo večurno vožnjo tja in nazaj. V teh letih so v bolnišnici ustanovili lastno lekarno, laboratorij in transfuzijsko postajo. S tem so bili zagotovljeni pogoji za uspešno strokovno

delo in bolnišnica je slovela kot kvalitetna, v njej so se zdravili tudi bolniki od daleč.

Ker se je z leti večalo število bolnikov in s tem tudi obseg strokovnega dela, so postali prostori pretesni. Znova se je bilo treba lotiti gradnje, tokrat kirurško-ginekološkega bloka, ki je bil zgrajen v letih 1959 do 1964. Že čez dve leti je bila zgrajena še zasilna baraka, v katero so začasno nastanili otroški oddelek. Ta začasnost pa je trajala skoraj dvajset let, dokler se ni leta 1984 preselil v novo, sodobno stavbo otroškega oddelka. V tem času pa je postala pretesna stara stavba bolnišnice iz leta 1899, v kateri je bil interni oddelek. Obnova je potekala v več fazah, saj je moralo potekati zdravljenje bolnikov brez večjih motenj. Tako so najprej zgradili v letih 1968 do 1972 nov prizidek, v katerega se je preselil del internega oddelka, v pritličje pa laboratorij. Nadaljevali so z obnovo starega poslopja, kar je terjalo mnogo naporov. Komaj so se v del obnovljene stavbe preselili bolniki, že so začeli drugi del rušiti in graditi na novo. Bolnike je bilo treba včasih oskrbovati kar čez zasilne hodnike. Leta 1979 je bila obnova končana, povsem pa je bil obnovljen interni oddelek leta 1982. S tem pa rasti bolnišnice še ni bilo konec. Že v sedemdesetih letih sta bili zgrajeni ali obnovljeni kotlovnica in pralnica, leta 1986 adaptirana stavba rentgena, ki so ji leta 1995 prizidali še poslopje za potrebe CT (računalniške tomografije), leta 1990 so bili kletni prostori stavbe otroškega oddelka urejeni za namene dialize in lekarne, letos pa še drugo nadstropje te stavbe za potrebe endoskopske kirurgije in urologije.

Hkrati z dograjevanjem in obnavljanjem so se v bolnišnici pojavili novi oddelki. Temeljna oddelka sta bila sprva kirurški in interni. Leta 1958 pa sta bila osnovana kot samostojna oddelka ginekološko-porodniški in otroški oddelek. Leta 1961 so v okviru internega oddelka pričeli z rednim delom v radioizotopnem laboratoriju, ki se je leta 1974 preimenoval v samostojno enoto za nuklearno medicino. Transfuzijska postaja v bolnišnici, ki je delovala že od leta 1956, se je v letu 1962 preimenovala v oddelek za transfuzijo krvi. Dve leti kasneje sta nastali samostojni enoti za rentgenske in laboratorijske preiskave, leto kasneje enota za fizioterapijo. Leta 1971 je med prvimi v Sloveniji začel delovati sedanji center za dializo, isto leto še oddelek za patomorfologijo in citologijo. Pomembno je tudi leto 1974, ko je bil ustanovljen urološki odsek na tedanjem kirurškem oddelku, samostojni oddelek pa je postal leta 1980.

Začetek dela v dermatovenerološki ambulanti sega v leto 1983, leto kasneje pa je nastala nevrolška ambulanta, ki je še zdaj na internem oddelku. Sorazmerno "mladi" dejavnosti v bolnišnici sta mikrobiologija, mikrobiološki laboratorij je bil ustanovljen leta 1993, in ortopedija, ki je dobila samostojno ambulanto šele leta 1995, čeprav so gostovali ortopedi v ambulanti na kirurškem odseku že od leta 1983.

Tako je bolnišnica v zadnjih štiri-desetih letih doživela mnoge pomembne spremembe, v tem času se ji je korenito spremenila notranja in zunanja podoba. Vse opisane spremembe v bolnišnici pa so bile pravzaprav le nujna posledica naglega strokovnega razvoja v ustanovi. Zaradi naraščanja prebivalstva, podaljševanja povprečne starosti, pojavljanja novih bolezni in zvečanja travmatizma se je povečalo število bolnikov.

V bolnišnici se je zaposlovalo vedno več zdravnikov, pretežno diplomantov Medicinske fakultete v Ljubljani, naraščalo je število medicinskih sester, od leta 1977 večina s končano srednjo zdravstveno šolo v Slovenj Gradcu, hkrati z njimi tudi število višjih medicinskih sester in drugega osebja. Obenem je bolnišnica dobivala vedno bolj sodobno opremo. Tako so bili zagotovljeni temelji za visoko raven strokovnega dela. Uvedene so bile številne nove diagnostične metode, novi postopki zdravljenja in rehabilitacije bolnikov. Pri tem strokovnem razvoju ne moremo mimo imen vsaj nekaterih ljudi, ki imajo pomembne zasluge za tako uspešno strokovno rast. V kirurški stroki sta to nedvomno **prim. dr. Stane Strnad** in **prim. dr. Drago Plešivčnik**, sedanji direktor bolnišnice, za interno medicino **prof. dr. Ivo Raišp**, za ginekologijo **prim. dr. Dimitrij Mikuž**, za otroško zdravstvo **prim. dr. Miloš Lužnik**, za urologijo pa **prim. dr. Bojan Pirkmajer** in sedanji predstojnik **prim. dr. Nado Vodopija**. Seveda so imeli pri tem zasluge tudi še številni drugi zdravniki in

njihovi sodelavci, predvsem medicinske sestre in strežno osebje, brez katerih si uspešnega dela v bolnišnici sploh ni možno zamisliti. Seznam teh imen pa bi bil odločno predolg.

Od 15. aprila 1993 dalje je Splošna bolnišnica v Slovenj Gradcu po sklepu slovenske vlade javni zdravstveni zavod za opravljanje zdravstvene dejavnosti na sekundarni ravni. Bolnišnična dejavnost poteka na šestih temeljnih bolniških oddelkih, v

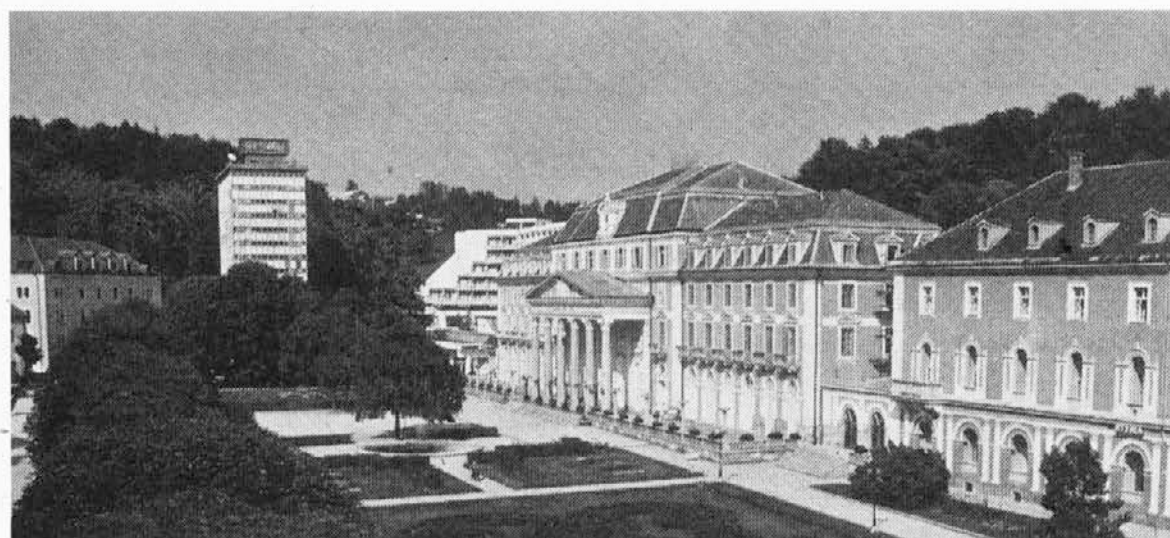

Slovenjgraška bolnica v 70. letih

desetih zdravstvenih enotah za skupne medicinske potrebe, v več kot dvajsetih ambulantah in enem dispanzerju, za nemoteno delovanje skrbijo v enotah vzdrževalne dejavnosti, za vse pa skupne službe. V bolnišnici je letos zaposlenih 669 delavcev, na razpolago je 400 postelj, na katerih se zdravi letno približno 16.000 bolnikov, v ambulantah pa je opravljenih okrog 60.000 pregledov na leto. Letošnje leto sta že kar na začetku zaznamovala dva izjemno pomembna dosežka za bolnišnico: na rentgenu je začel delovati CT, to je računalniški tomograf ali naprava za globinsko slikanje, še pomembnejša pridobitev pa je uradno dovoljenje za ustanovitev centra za endoskopsko kirurgijo za izobraževanje domačih in tujih strokovnjakov s tega področja.

Prav je, da na koncu povzamem besede, ki jih je zapisal dolgoletni zaslužni direktor bolnišnice **prim. dr. Drago Plešivčnik** v zbornik ob stoletnici: **Ob stotem rojstnem dnevu stoji bolnišnica čvrsto ukoreninjena v čas in prostor, tudi hudo preizkušana. Kljub častitljivi starosti ohranja mladost.**

PREVENTIVNO ZDRAVLJENJE V ZDRAVILIŠČU

Rogaška Slatina - kraj zdravja, oddiha, športa in razvedrila

Prijetno okolje slovenskih naravnih zdravilišč vam bo še posebej koristilo, če vas mučijo kronične težave in se boste odločili za

PREVENTIVNO ZDRAVLJENJE V ZDRAVILIŠČU, ki obsega plačilo za:

- deset polnih penzionov v eno ali dvoposteljni sobi hotela kategorije A ali B (trikrat v treh letih)

- začetni specialistični pregled z uporabo funkcionalne diagnostike

- določeno število zdraviliških medicinskih in terapevtskih storitev (v vrednosti največ 80 točk) na podlagi zdravniškega pregleda in posveta z zdravnikom

- športno rekreacijo na prostem, v telovadnici ali fitnessu

- neomejeno kopanje v bazenu

- možnost dietne prehrane

- predavanja o zdravem načinu življenja

- končni pregled in poročilo o rezultatih.

SEZNAM ZDRAVILIŠČ, S KATERIMI IMA ZAVOD ZA ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE SLOVENIJE POGODBE O IZVAJANJU ZDRAVILIŠKIH ZAVAROVANJ:

- NARAVNO ZDRAVILIŠČE DOBRNA
- NARAVNO ZDRAVILIŠČE UNIOR-TERME ZREČE
- NARAVNO ZDRAVILIŠČE ROGAŠKA - ZDRAVSTVO
- NARAVNO ZDRAVILIŠČE
RADENSKA - ZDRAVILIŠČE RADENCI
- NARAVNO ZDRAVILIŠČE TERME - ČATEŽ
- NARAVNO ZDRAVILIŠČE MORAVCI
- ZDRAVILIŠČA KRKA DOLENJSKE TOPLICE,
ŠMARJEŠKE TOPLICE, ZDRAVILIŠČE STRUNJAN

ZAVAROVANJE	HOTEL A KAT.		HOTEL B KAT.	
	1/1	1/2	1/1	1/2
Preventivno zdravljenje v zdravilišču PRZ	SIT 83.400	73.800	73.200	63.000

V enem zavarovalnem letu (obdobje enega leta v času zavarovanja) lahko v zdravilišču, ki si ga izberete sami, izkoristite to desetdnevno bivanje naenkrat v celoti ali pa si ga razdelite v dva dela po pet dni ali v pet delov po dva dni.

Pripravil: ZZZS, OE Ravne na Koroškem

ZA LEPOTO GIBANJA

Mojca Potočnik

Veliko ljudi začne razmišljati o gibanju šele tedaj, ko je prepozno, ko so sklepi že otrdeli. Pa ne bi bilo treba, da je tako, saj človeka gibanje spremlja, če je zdrav, že od prvega trenutka življenja naprej. Samodejne gibe začne otrok zelo zgodaj kontrolirati in voditi z možgani, da lahko uporablja roke za igro in delo ter noge za hojo. Z voljo, mislijo in vadbo lahko doseže skladnost gibov celotnega telesa. Gibalno - estetsko nadarjeni otroci pa se lahko naučijo s svojim telesom ustvarjati prave umetnije. Vaditi morajo začeti zgodaj, biti vztrajni in imeti dobrega učitelja.

Profesorica Maja Marin živi s telovadbo in gimnastiko že od svojega tretjega leta, tako da se ponaša že s tridesetletnim članstvom pri TVD Partizan. Njej sami je gimnastika veliko pomenila, postala ji je življenjski poklic, svoje veselje do gibanja in do estetskega povezovanja gibov pa prenaša tudi na otroke. Enako kakor gimnastiko ima rada ples.

V osmem razredu osnovne šole je postala vadnica pri TVD Partizan na Ravnah ter začela uvajati najmlajše v svet gibanja. V gimnazijskih letih je ustanovila prvo plesno skupino, ki je plesala jazzovski balet. Sama je sestavljala koreografije in pripravila nekaj odličnih predstav. Vzgojila je vrsto dobrih plesalk, z njimi je delala tudi v času študija. Po vrnitvi iz Ljubljane se je nekaj časa bolj posvečala lastni družinici, ob zaposlitvi na osnovni šoli Koroški jeklarji pa se je z velikim veseljem lotila uresničevanja C-programa gimnastike. Na šoli, kjer poučujejo telovadbo že na nižji stopnji učitelji telesne vzgoje, je lahko izbrala skupino nadarjenih deklic, ki so pripravljene vaditi vsak dan - razen v šoli tudi pri TVD Partizan - in se pripravljati za tekmovanja. Že v letošnjem šolskem letu je z njimi dosegla izjemen uspeh, saj je ekipa na državnem tekmovanju v akrobatski gimnastiki zmagala, na tekmovanju v skokih z male prožne ponjave pa je dosegla 2. mesto.

Lep uspeh pa je dosegla tudi vrsta mladink, ki je lani zmagala v akrobatiki. Čeprav je bila pri mladinkah konkurenca slabša, uspeh ni zanemarljiv, saj je veliko vredno tudi to, da ekipa vztraja v gimnastični dejavnosti že vrsto let. Zaradi študijskih obveznosti se bo tekmovalna vrsta letos razšla, mentorica pa pričakuje, da se bodo dekleta čez nekaj let vrnila na Ravne in znova poprijele za delo pri TVD Partizan.

Državne prvakinje v akrobatski gimnastiki - C program:

1. vrsta: Valerija Kralj, Neža Potočnik, Katja Planinc-Dobnik, Jana Krebl
2. vrsta: Jasna Rapnik, Barbara Rapnik, Sara Lipovnik, prof. Maja Marin

Ker je za njimi generacijska praznina, prof. Marinovo že skrbi, kako bo zmogla uresničevati svoje nadaljnje zamisli in načrte. Začela je z mlajšimi deklicami, te odraščajo, za njimi pa prihajajo mlajše, tudi nadarjene telovadke. Potrebovala bo pomočnico, vendar za zdaj nanjo še ne more računati.

Njeno delo z mladimi gimnastičarkami ni v celoti plačano. Šolsko ministrstvo prizna le nekaj vadbениh ur na teden - to naj bi bilo dovolj, da bi mladi osvojili in obvladali osnovne prvine gimnastike - toda kakovost je mogoče doseči le z vsakodnevnim treningom in zanj so potrebne tudi temeljite priprave. Kdor ne dela s srcem, mu kmalu zmanjka energije za dodatno, ljubiteljsko delo, in se omeji le na obvezne šolske ure. S prof. Majo Marin ni tako. Ne le, da je sama polna načrtov, ki jih želi izpolniti z mladimi telovadkami - uvaja jih v "evro gym", ki združuje gimnastiko z glasbo in ritmom - volja do dela ji zraste po vsakem treningu, ko vidi, kako deklice napredujejo in se svojega napredka tudi same veselijo. Vodi in spodbuja jih vsako posebej, v skladu s svojim pedagoškim znanjem in poznavanjem njihovih značajev.

Kakor je eno izmed nekdanih plesalk povedla na srednjo baletno šolo v Ljubljani in druga deluje v študentski plesni skupini, vrsta mladink pa je postala vadnic, tako upa, da bo tudi sedanji rod najmlajših gimnastičark zasvojila z veseljem in ljubeznijo do lepega gibanja, najsibo v ritmu glasbe ali brez njega, in da bodo pozneje svoje znanje in ljubezen prenašale naprej, na mlajše od sebe. Da se bo skrb za lepoto gibanja na Ravnah nadaljevala tudi potem, ko na to sama ne bo imela več vpliva.

ČIPKA KOT OKRAS

Karla Oder

Pod tem naslovom je od srede februarja do konca maja 1996 potekal študijski krožek pri Centru za socialno delo Ravne na Koroškem. Cilj krožka je bil spoznati zgodovino čipke in različne tehnike izdelovanja. Ena izmed čipk je tudi "necana čipka". Udeležence krožka so spoznale in tudi osvojile najosnovnejše načine izdelovanja neca, ki se je na območju Leš in Prevalj uveljavil kmalu po prvi svetovni vojni.

Na krožku smo razpravljali tudi o čipki kot izdelku uporabne vrednosti, o njeni umetniški vrednosti in o čipki na trgu. Delo študijskega krožka smo zaključili z razstavo lastnih izdelkov s poudarkom na necani čipki.

Ob začetku srečanj zastavljeno delo smo opravili tudi s pomočjo strokovnjakov, predvsem pa s pomočjo Pavle Filip s Prevalj, ki je danes ena izmed redkih, ki še izdeluje nec in se je tega naučila v 30. letih na Prevaljah. Kljub letom je bila pripravljena svoje znanje in izkušnje prenesti prizadevnim članicam študijskega krožka in tako pomembno vplivala na zanimanje za tovrstno tehniko izdelovanja. O zgodovini čipke in o klekljani čipki nam je spregovorila Tadeja Primožič s Čipkarske šole v Idriji, o čipki kot umetniškem izdelku smo kramljali z umetnostno zgodovinarico Mileno Zlatar, kustodinjo v Umetnostnem paviljonu v Slovenj Gradcu. O možnostih in načinih izdelovanja čipk za trg, za prodajo, sta spregovorila arhitekt Borut Bončina in ekonomistka Marina Leskovec.

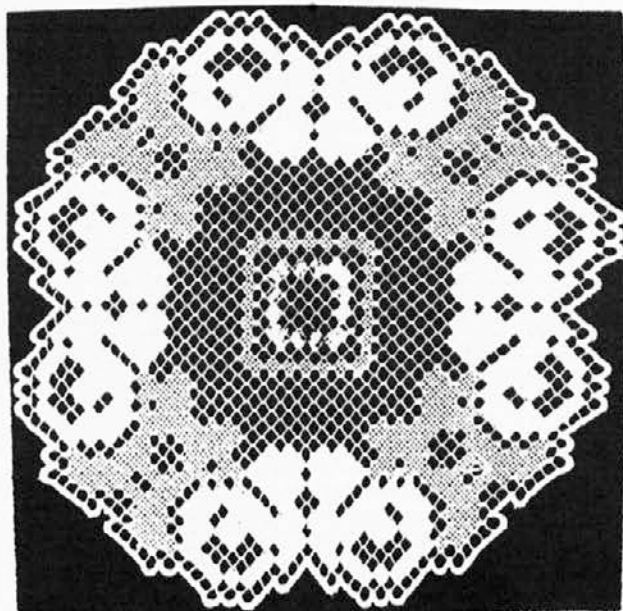
Kratka zgodovina čipk

Čipka je ročno ali strojno izdelan luknjičast okrasni izdelek, narejen iz različnih vrst niti (lanenih, bombažnih, svilenih, zlatih, srebrnih...). Ročno izdelane čipke ločimo po orodju za izdelovanje na klekljane, šivane, vozlane, pletene in kvačkane. Najdemo jih že pri Grkih in Rimljanih, sicer pa naj bi bila domovina čipkarstva na Vzhodu. V Evropi je središče klekljanih čipk Flandrija, za šivane čipke pa Benetke. V Sloveniji je danes najbolj znana in razširjena klekljana čipka, za katero lahko znanje pridobijo tudi v čipkarski šoli v Idriji.

Med Slovenci zavzema čisto posebno mesto vezenje. Še ne tako daleč v preteklosti so si dekleta pripravljala balo s posebej izbranim in

bogatim vezenjem. Skrbno izvezena posteljna oprema, rjuhe, prevleke za blazine, pregrinjala pa tudi brisače, namizni in stenski prti, prtiči za pokrivanje košare so izražali tudi statusni simbol.

Začetki današnje čipke v Evropi segajo v čas renesanse, ki daje poudarek belini in belemu platnu. Iz 15. stoletja je tudi prvi znan zapis o čipki kot dekorativnem elementu v nevestini bali. Najstarejši vir, ki govori o razširjenosti klekljanja v Idriji, pa je iz leta 1696.

Necani prtiček, izdelek Pavle Filip

Prve so izdelovale čipke plemkinje in nune, njihovi izdelki so bili še posebno cenjeni. Izdelke so prvotno namenile krašenju cerkvenih prostorov in duhovniških oblačil, pozneje pa tudi že na kmetijah krasijo s čipko hišni oltar. Med nižji socialni sloj se je čipka razširila, ko je postala kot ekonomska kategorija predmet dodatnega zaslужka. Tako so v Idriji že klekljali v 17., na Kranjskem pa v 18. stoletju.

Znanje za izdelovanje čipk za zahtevnejše plemiške in meščanske kupce so dekleta v slovenskem prostoru že v času Marije Terezije pridobivale v čipkarskih šolah. V Ljubljani so odprli čipkarsko šolo leta 1763, da bi se preproste kranjske klekljarice izučile fines in umetnosti te obrti. V štirih letih delovanja jo je obiskovalo okrog 200 deklet. V Idriji so odprli klekljarsko šolo oktobra 1876.

V času pred drugo svetovno vojno je izdelovanje različnih vrst čipk pospeševal Osrednji

državni zavod za žensko domačo obrt. Ta je 1. 3. 1921 na prevaljski šoli odprl tečaj za file, "mrežanje" ali "nec". Udeležilo se ga je okrog 40 rudarskih in delavskih žen ter deklet s Prevalj in z Leš. Zaradi velikega zanimanja so se morale v naslednjem letu preseliti v rudniško hišo, za katero je občinska oblast priskrbela kurjavo. Tečaj se je razvil v obrtno delavnico, v kateri so izdelke izdelovale po naročilu Osrednjega zavoda, ki jim je zagotavljal tudi material. Prevaljska občina se je takrat edina v mariborski občini po pravici lahko ponašala s to odlično socialno ustanovo, ki je zaposlovala dekleta in jim že v šolskih letih nudila primeren zaslužek. Do srede 30. let jim je Osrednji zavod izplačal blizu pol milijona dinarjev.

Kaj je sploh nec?

To je vrsta šivane čipke, ki ji je osnova mreža in ne več platno. Za izdelavo mreže potrebujemo iglo za mreženje, merilno palico in nit. Ko je mreža narejena, jo pritrdimo na okvir, tako da je pripravljena za vezenje. Glede na želeni vzorec šivamo različne vbode: platneni, gobelin, olupševalni, čipkasti, ovijalni in zankanje. Osnovni princip šivanja je izmenjava nitke, npr. prva zgoraj, druga spodaj.

Mreženje je sicer ena izmed najstarejših spretnosti. Ribiške mreže so uporabljali vsaj že 1000

let pred našim štetjem. Iz različnih vrst mrež so izdelovali tudi oblačila. Egipčani so krasili tunike tako, da so zanke okrasili z barvno svilo ali z zlatimi ali s srebrnimi nitkami. Tak način krašenja predstavlja zgodnjo vrsto čipke.

Okrasno mreženje so v Evropo prinesli križarji v 11. in 12. stoletju. Od 13. do 16. stoletja se je razvila prefinjena oblika čipkastega mreženja, posebno v Angliji, Franciji, Nemčiji in Skandinaviji. V Angliji jo imenujejo pajčevina ali opus areneum, v Franciji filet ali lacis, njihove mreže pa so vezene v geometrijskih vzorcih. V Nemčiji in Skandinaviji so uporabljali veliko vbodov in niti

različne debeline in različnih barv. Od začetka tega stoletja pa je mreženje v Evropi zamiralo.

Ob predstavitvi paške čipke v Ljubljani od 11. 1. - 3. 3. 1996 in glede na zapisano se kažejo podobnosti v tehniki izdelave pri necu in paški čipki. Avtorica poročila o razstavi Tadeja Primožič namreč pravi, da je imelo poseben pomen v razvoju paške čipke leto 1906 oz. 1907, ko so uradno ustanovili čipkarsko šolo. Pod njenim vplivom so kot podlago za šivanje okrasnih motivov "paškega tega" uporabljali prosto oblikovano mrežasto podlago, motive pa izdelujejo po načrtih, vzorcih. Čipka je postala okras oblačil (ovratniki, vložki, robčki,...) in meščanskega interierja (samostojni prtiki in prti, vložki za posteljno perilo itd.).

Iz zapisa Primožičeve izvemo tudi, da je takrat na Dunaju deloval Centralni tečaj, kjer je učiteljica izdelovanja paške čipke s Paga opravila čipkarski tečaj. Od tam so prihajali tudi vzorci za šivanje paške čipke.

File-tečaj (tečaj za mrežanje) na Prevaljah.

Ustanovil ga je 1. marca 1921 drž. Osrednji zavod za žensko domačo obrt v Ljubljani, ki ga vodi in oskrbuje z naročili. Prevaljska občina se kot edina v mariborski oblasti po pravici lahko ponaša s to odlično socialno ustanovo, ki zaposluje dekleta in jim nudi že v šolskih letih primeren zaslužek. Od 1. 1921. je izplačal Osrednji zavod v Ljubljani svojim delavkam na Prevaljah blizu pol milijona dinarjev. Tako ima korist vsa občina.

Umetniški izdelek ali zgolj uporabna vrednost čipk?

Iz povedanega izvemo, da so čipke, zlasti klekljane, v slovenskem prostoru izdelovali vsaj že konec 17. stoletja. To pa je tudi čas, ko lahko najdemo prve primere v 18. in 19. stoletju najbolj opazne oblike ljudske umetnosti, poslikanega pohištva, pročelja hiš, orodja, oblačil itd. Med izdelke ljudske umetnosti sodijo tudi vezene in čipke, s katerimi so ob posebnih

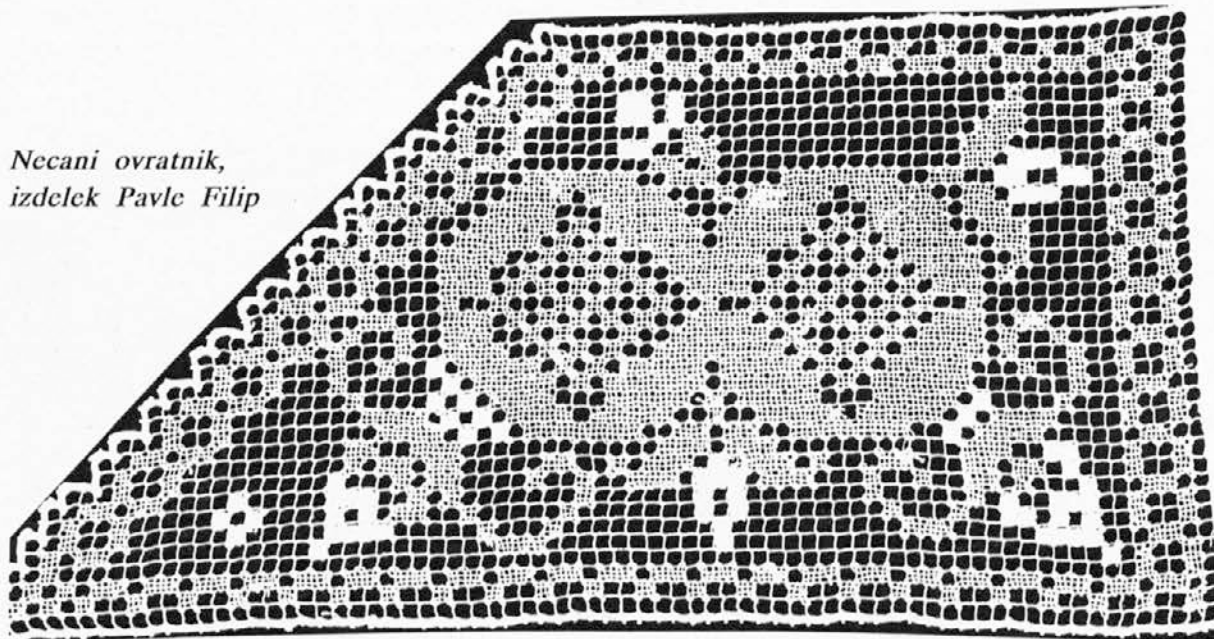
priložnostih polepšali prostor in oblačila. Z različnimi tehnikami so krasili velikonočne in namizne prte, rjuhe, blazine, čelne trakove, peče in avbe, kožuhe, predpasnike, rokavice, hlače, srajce, pasove in spodnje perilo.

Za krašenje in izdelavo čipk so skozi stoletja uporabljali različne materiale, najpogosteje pa lan in bombaž. Pri vezenju so uporabljali različne barve, najpremožnejši so v izdelke uvezli tudi zlate, srebrne in svilene nitke.

Motivno so bile čipke skozi stoletja različne. Najstarejše kažejo geometrijske like, pozneje pa se začnejo pojavljati motivi iz rastlinskega in živalskega sveta. Tudi razstavljeni izdelki so motivno in barvno raznoliki - najpogosteje uporabljajo pisano pahljačo rastlinskih, živalskih, verskih in narodnih motivov, odkrijemo pa tudi reprodukcije umetniških del.

vezenine res nekaj posebnega, nekaj, kar nas pritegne in nam pomaga iz navadnih sivih dni narediti dan bolj lep. O tem priča dejstvo, da nas spremljajo skozi pomembne življenjske mejnike in praznike od rojstva pa vse do smrti. Ob krstu pokrijemo otroka z vezenim ali s katero drugo tehniko izdelanim pregrinjalom, čipke pa s svečanim nadihom krasijo prostor ob sprejemu svetih zakramentov obhajila in birme. Na poroki je nevesta še posebej skrbno ozaljšana z dodatki ročnih spretnosti, ki pritegnejo našo pozornost in dajo obleki navdih praznosti. V času slovesa od pokojnika so mrliški oder okrasili s posebej za to priložnost okrašenimi prti. Sodobni čas in stroji, ki nam lajšajo življenje, niso prizanesli niti čipki, saj so strojne čipke prav tako lepe, natančno izdelane in, kar je najpomembnejše, zaradi cene dostopne širšim množicam. Toda ročno izdelana čipka in vezenina je ohranila svoj čar in visoko ceno kot

*Necani ovratnik,
izdelek Pavle Filip*

V drugi polovici 19. stoletja se je med muenchenskimi trgovci z umetninami uveljavil izraz kič, ki je predstavljal hitro narejeno umetniško delo po okusu malomeščanske publike. Pod pojmom kič razumemo izdelek z umetniškega področja brez umetniške vrednosti. Značilen je za obdobje industrializacije, ko kmečko prebivalstvo najde zaposlitev v industriji in išče vzore v meščanstvu. Potreba po cenemem "umetniškem" izdelku spremeni umetnost v blago kot vir dobička. Gorazd Makarovič loči vulgarni in skriti kič. Prvega opredeljuje preprosta forma, vsesplošna razumljivost in žive kričče barve, drugi je povezan z višjim slojem in izraža snobizem, umetniški izdelek pa dobi dekorativno vrednost.

Prefinjeno izdelana čipka z umetniško predlogo sodi v zvrst umetnosti, vsak izdelek pa je enkratni in neponovljiv. Večina izdelkov ima uporabno vrednost. Na trgu, v trgovini je njihova vrednost odvisna od vrste in konkurence. Izdelovalcu pa je nedvomno ljub vsak izdelek, saj so čipke in

nagrada za trud, natančnost in potrpežljivost in tisti osebnostni navdih, ki ga lahko izdelku da le ustvarjalec sam. O znanju, prizadevnosti in smislu za lepo vseh udeleženk študijskega krožka govorijo tudi razstavljene kvačkane, pletene, šivane in vezene čipke, s katerimi krasijo prostor in oblačila. Poseben poudarek je namenjen necu in njegovi zgodovini v Mežiški dolini. Razstavljeni izdelki udeleženk kažejo na ustvarjalnost in hkrati na krajevno posebnost.

LITERATURA:

- Tadeja Primožič, Paška čipka. Glasnik Slovenskega etnološkega društva 36/1896 št. 1, str. 42-44
- Gorazd Makarovič, Kič. Katalog z razstave, Ljubljana, 1971.
- Ivana Leskovec, Idrijska čipka. Idrijska obzorja, Idrija, 1983, str. 141 - 147.

ZA ŠUŠTARJA

SE POJDI UČIT, DA NE BOŠ BOS

Rudi Mlinar

Mlad, bledičen, suh fant je počasi stopal po cesti. Z vseh strani so se proti šoli zgrinjale skupine njemu podobnih. Nekateri so stopali molče in s kančkom strahu v pogledu, drugi, starejši, so se smejali, ampak tudi sami so se še spominjali, da so prvi dan z enako tesnobo v očeh prihajali v šolo.

Fant se je večkrat ozrl v smer, od koder ga je pripeljal vlak. Tja proti Šentjanžu, v brege nad vasjo, kjer je preživel svoja prva leta. V pogledu je bilo nekaj otožnosti, nekaj tudi strahu, kajti v neznano se je podajal in prvi koraki so mu bili negotovi in počasni.

S pogledom je zdrsel k svojim nogam. Bos je stopal po cesti, in v ušesih mu je še vedno odzvanjal očetov glas: "Za šuštarja se pojdi učit, ti vsaj bosemu ne bo treba hoditi po svetu."

Tako bi se lahko začejala povest o začetkih poklicne poti enega zadnjih čevljarjev pri nas, Franca Paradiža z Leš.

Ob prevaljski avtobusni postaji je majhna delavnica, nad vrati katere je napis: Paradiž Franc, čevljar. Tu se po mnogih letih končuje začeta povest. Saj je danes Franc že upokojenec, ki pa vendar še ni čisto pospravil "šil in kopit", pač pa svoje delo opravlja še danes v zadovoljstvo vseh nas, ki nam standard

pač ne omogoča, da bi za vsako napako svoje čevlje zavrgli in si kupili nove.

Časi, ko je Franc bos stopal proti šoli v Slovenj Gradcu, so pač že davno minili, tako se vsaj zdi vsem tistim, ki teh časov niso doživeli. Pa vendar od tedaj ni minilo niti petdeset let, a je vse tako zelo drugače. Bil je praznik, ko je noga toliko zrasla, da je fant lahko obul cokle, in še večji praznik je bil, ko je noga prvič obula prave čevlje.

Frančev oče je imel prav. Mojster v šoli je res opazil njegove bose noge in skupaj so predelali neke stare čevlje, ki so bili potem videti kot novi. Z njimi je hodil v šolo, si nabiral znanje in s svojo pridnostjo ganil lastnika gostilne, v kateri so fantje jedli, da mu je dajal kosilo zastonj. Tedaj, se spominja Franc, je prišel v delavnico ob osmih, bil tam do dvanajstih, nakar so bili do enih prosti za kosilo, popoldne pa je bila šola. Ko je prišel domov, je bilo že konec dneva.

Danes so taki dogodki le še spomin, ampak lep spomin, saj nisem niti enkrat opazil, da bi potarnal nad tem. Tako je bilo in bilo je lepo, bil je mlad in rad se je učil. Z veseljem je spoznaval vedno nove in nove skrivnosti svojega bodočega poklica in z veseljem ga opravlja še danes, o tem sem pričrčan.

Na tisoče čevljev je šlo vsa ta leta skozi njegove spretne roke, včasih, pravi, so jih pri Krivogradu, kjer se je zaposlil, izdelali tudi veliko novih. Tedaj je bil tak ročno izdelan čevlj tudi dolgoletna naložba: ob pravilni negi in vzdrževanju je držal vsaj pet let, prej več kot manj. Danes, v obdobju, ko čevlj pride v tovarni le malo v stik s človekom, je vse drugače.

Če pa hočemo kak tolar v družinskem proračunu prihraniti, bomo tak čevlj z napako (odtrgana peta, odlepljen podplat itd.) pač nesli do najbližje čevljarske delavnice, v tem primeru do Paradiža, da nam ga bo popravil.

V svoji majhni čevljarski delavnici je Franc kakor kralj v svojem gradu. Prijetno ga je pogledati na njegovem izrabljenem nizkem čevljarskem stolu, na katerem je nekaj obloge, da zadnjica pač zdrži na njem vse te dolge ure, ki jih Franc presedi ob svojem nizkem delovnem pultu. Na njem so čevlji, dleta, nožiči, razni žebliji, zatiči, guma, lepilo, barva in še bi se kaj našlo. Vse je razvrščeno po pultu v navideznem neredu, ki pa mojstra pri delu očitno sploh ne moti, saj se v tem svojem neredu sijajno znajde in ve točno za vsako stvar, tako da se mu med pogovorom s stranko niti ozreti ni treba na pult, pa že ima pravo stvar v rokah.

Delo, ki ga opravlja, se zdi laiku, kot sem jaz, sila enostavno, potem pa me je en sam žebelj, ki sem ga poskušal zabiti v odtrgano peto, prepričal, da vse le ni tako zelo preprosto. Delo zahteva mnogo ročnih spretnosti, ki se jih ne da naučiti drugače kot pa z vztrajno vajo. Če bi zabil tisoč žebeljev, kot jih je on, potem bi mi to bilo res enostavno. Tako je z vsakim delom. Kar obvladaš, tega se drži, je zapisal že naš veliki pesnik Prešeren, ko je Kopitarju svetoval, naj sodi tisto, kar obvlada, njega pa pusti, da bo pesnil po svoje. Tako je tudi z vsako obrtjo. Veliko let je treba, da se odkrijejo vse skrivnosti, obvladajo vse podrobnosti. Ko opazuješ Franca pri delu, vidiš, da ima sila malo mehanskih pripomočkov, dva šivalna stroja, brusilni strojček, in že smo pri kraju, vse drugo postoriijo njegove roke. Kadar ima veliko šivanja, mu na pomoč priskoči žena, drugače pa je v delavnici bolj sam.

Pravzaprav to ni res, sam ni skoraj nikoli, za delo že, drugače pa si stranke pri njem navadno kar podajajo kljuko.

Včasih sem se vprašal, kdaj sploh utegne toliko narediti, ko pa mora vmes sprejeti obutev, popravljeno oddati, poračunati, potem pa sem videl, kako spretno mu delo polzi med prsti, kar med pogovorom. Njegova majhna delavnica je kar nekakšno mini debatno središče na Prevaljah, saj je Franc znan kot zelo dober sogovornik, ki zna prisluhniti ljudem in se z njimi tudi pogovoriti.

S svojo dobro voljo in prisrčno šegavostjo se je ljudem še posebej priljubil. Vse zna obrniti na veselo plat: če smo vstopili v delavnico slabe volje, s še tako kislim obrazom, bomo odšli prav gotovo vsaj za odtenek boljše volje.

Tega Franci ne vračuna v ceno svojih storitev, to pač dobimo zastonj, po vrhu, kot rečemo Korošci.

To je v naših časih, ko je nasmeh pri poslovanju z ljudmi že kar prava redkost, vrlina, ki jo morebiti premalo cenimo. Pri njem, v delavnici, se niti zavedamo ne, da se imamo lepo, da smo se tudi mi nalezli njegovega optimizma in šegavosti, pač pa se tega dobro spomnimo, ko pridemo na kakšen urad in nas sprejmejo vse drugače kot z nasmehom.

Četudi je veliko svojega časa preživel v delavnici na Prevaljah, najprej kot čevljarski pomočnik, pozneje, ko se je upokojil Krivograd, pa kot samostojen mojster, pa ni nikoli pozabil tudi na svoj kraj in je bil vsa leta aktiven v naši mali krajevni skupnosti. Včasih smo ga srečevali v športnem društvu, potem v Socialistični zvezi, danes je predsednik krajevnega odbora Rdečega križa na Lešah.

Vedno pa je bil z dušo in srcem to, za kar se je izučil - čevljar. Njegova delavnica pa stičišče dobre volje. Le želeli bi si lahko, da bi bilo tako še mnogo let.

Bila so obdobja, ko je bil ta poklic že skoraj obsojen na zaton. Danes se malce spreminja tudi v glavah naših politikov, ki so spoznali, da je znanje, ki ga taki in podobni mojstri imajo, vse preveč dragoceno, da bi smelo utoniti v pozabo. Malo pozno je to prišlo na površje, morebiti pa le še ni prepozno. Franc res nima naslednika, in to je velika škoda, ki se je sedaj niti ne zavedamo, ko pa bodo ostala vrata njegove delavnice zaprta, bomo to prav gotovo spoznali. Kajti tudi tedaj bodo ljudje še kupovali slabo narejene čevlje, tudi tedaj se bo našim damam odtrgala peta, odlepil podplat, pa ne bo nikogar, ki bi to popravil. Škoda, kajti v času, ko primanjkuje delovnih mest, premalo mislimo na to. Od popravila čevljev sicer ne bi obogateli, ampak pošten kos kruha bi si pa s tem vsekakor lahko odrezali.

Predvsem pa bodo čevljarja vedno potrebovali invalidi, ki jim je Franc naredil mnogo čevljev po njihovih potrebah, čevljev, kakršnih ni mogoče kupiti nikjer.

Če si spreten, se manjših popravil že še naučiš, novih čevljev pa ni tako preprosto narediti. Želim si, in prav gotovo ne samo jaz, da bi tista tablica nad vhodom v njegovo delavnico še dolgo ostala in da bi tisti bosonogi fant, ki je 1950. leta stopal proti šoli v Slovenj Gradcu, še dolgo popravljaj naše čevlje ter da bi iz njegove delavnice še naprej odhajali ljudje vedrega srca z nasmehom na ustnicah.

Franc je čevljar, a hkrati tudi kovač, ki nam s svojim nasmehom skuje marsikatero iskrico sreče, da jo poneseemo v svoje domove in v svet, ki to danes tako potrebuje.

DRAGOCEN PRISPEVEK K SODOBNI ZGODOVINI

Mag. Boris Jesih

Bogdan Žolnir, Mile Pavlin. **Protifašistični odpor: Koroška - od začetka vstaje do konca leta 1943.** Celovec: Drava, 1994. 311 strani.

Delo z zgovornim naslovom sta ob petdesetletnici zmage nad fašizmom skupaj izdala Osrednji odbor Skupnosti koroških partizanov v Ljubljani in Slovenska prosvetna zveza v Celovcu, ki je knjigo vključila tudi v svoj knjižni dar za leto 1995.

Knjiga, napisana kronološko, ima sama svojo dolgo zgodovino. Zamisel se je porodila pred več kot dvajsetimi leti v vodstvu Osrednjega odbora Skupnosti koroških partizanov, osrednje organizacije nekdanj na Koroškem se bojujočih partizanov v Sloveniji, ki je sama po sebi zmeraj, tako v vojnem času kot tudi po njem, predstavljala nekaj posebnega. Med pobudniki velja omeniti pokojnega **Pavla Žaucerja Matjaža** in predsednico zgodovinske komisije Skupnosti koroških partizanov **Olgo Kastelic Marjetko**; oba sta večji del svojih partizanskih let preživela na Koroškem. Zakaj je knjiga, v bistvenih sestavinah končana že pred leti, tako dolgo čakala na izid, je verjetno posebna zgodba, ki bi jo tudi kdaj kazalo raziskati. Vendar slej ko prej ostaja dejstvo, da je monografija končno zagledala luč sveta in da je dostopna bralcem, še posebej slovenskim in avstrijskim zgodovinarjem kot pomemben pripomoček za njihove nove raziskave. Delo bo mogoče tokrat deležno natančnejše pozornosti, drugače kot takrat, ko so tovrstne knjige izhajale po tekočem traku. Sicer pa je poljudna in znanstvena literatura, ki govori o Koroški in koroških Slovencih, v matični Sloveniji naletela na izjemen sprejem, dostikrat tudi premalo kritičen. Koroški partizani so tako, kot so se med vojno bojevali v posebnih razmerah (šlo je za edini omembe vredni oboroženi protifašistični odpor na ozemlju rajha), tudi po vojni ostali povezani in so na svojevrsten način skrbeli za prenašanje tradicije (omenimo samo **Gašperjevo bralno značko** in planinsko transverzalo **Javke brez hajke**) kot tudi za načrtno zbiranje zgodovinskih virov, njihovo publiciranje že v petdesetih letih (npr. v Vestniku koroških partizanov) in pa tudi spodbujanje pisanja zgodovine NOB na Koroškem. V tem smislu pričujoča knjiga vsekakor ni prva. Čeprav je bil osnovni namen, da bi v knjigi obdelali predvsem dogajanja onstran današnje državne meje, se zaradi povezanosti v geografskem in tudi političnem smislu dotika tudi mnogo dogodkov tostran meje.

Knjiga je vsebinsko razdeljena v dva dela. **Bogdan Žolnir**, dolgoletni ravnatelj slovenjgraškega Muzeja revolucije (sedaj Koroški pokrajinski muzej), vseskozi

zelo ploden publicist, med drugim avtor razprave o koroških partizanskih tehnikah (edina iz serije o partizanskih tehnikah, ki je sploh izšla, vse ostale, tudi napisane, še vedno čakajo na izid), je prispeval prvi, obsežnejši del: **Narodnoosvobodilni boj na vzhodnem Koroškem**. Drugi del z naslovom **Vplivi vodstva Osvobodilne fronte na razvoj vstaje proti nacizmu na slovenskem Koroškem** pa je napisal znani slovenski publicist in pisec zgodovine NOB **Mile Pavlin**.

Žolnir se v svojem delu omejuje predvsem na območje Mežiške doline ter deloma tudi na ti. vzhodni del Južne Koroške. Besedilo je kronološko razdelil na pet večjih poglavij. Prvo obravnava nemško zasedbo Mežiške doline, Dravograda in Jezerskega ter opisuje nemški upravni in politični aparat. Če je avstrijski del Koroške občutil nemško zasedbo že z anšlusom, se je pritisk na slovensko manjšino povečal prav z aprilsko zasedbo Jugoslavije 1941. Žolnir je pravilno povezal zasedbo slovenskega dela Koroške in odpor slovenskih partizanov v Mežiški dolini že v letu 1941, kar je nedvomno vplivalo tudi na poznejši odpor na avstrijski strani Koroške. Ne smemo pozabiti, da sta bili tako Mežiška dolina kot Gorenjska sestavni del "Gau Kärnten". Nemci so imeli ob prihodu cilj, ki je bil vsekakor, kot so govorili: "Kärntner Miesstal muss wieder deutsch werden". Temu so bili namenjeni tudi politično organiziranje prebivalstva in drugi pomembni ukrepi, kot je bila ukinitvev slovenskih šol in vrteev. Mežiška dolina je bila zaradi svojih naravnih bogastev in gospodarskih zmogljivosti tudi ekonomsko zanimiva za rajh.

V drugem poglavju Žolnir opisuje začetek narodnoosvobodilnega gibanja v Mežiški dolini. Kmalu so se začele tudi množične selitve Slovencev, ki so prav tako vplivale na okrepljeni odpor. Avtor nam posebej prikaže delovanje uporniške skupine na območju Prevalj, dejavnost mladine na območju Črne, rudarjev mežiškega rudnika ter posebej skupino v Dravogradu. Po uničenju uporniških skupin na Prevaljah in v Dravogradu, ko je upor navidezno zamrl, se je narodnoosvobodilno gibanje med oktobrom 1941 in februarjem 1942 poskušalo obnoviti. Od avgusta 1942 do aprila 1943 je vse bolj prihajala do izraza prisotnost partizanskih enot z drugih območij Slovenije v Mežiški dolini. V tem oziru je pomemben predvsem pohod II. grupe odredov avgusta 1942 prek Gorenjske na Štajersko in pa prihod I. štajerskega bataljona v okolico Mozirja.

V četrtem poglavju Žolnir opisuje obdobje od aprila do septembra 1943 in poleg Mežiške doline vključuje še ti. vzhodni del "južne Koroške". Izrednega pomena v tem obdobju je bila ustanovitev Koroškega bataljona in njegov napad na Mežico 3. aprila 1943. Vzporedno z vojaškim delovanjem se je na Koroškem okrepilo tudi politično delo. Žolnir izpostavlja pomen prve konference OK KPS za vzhodno Koroško 12. in 13. aprila 1943, ki je bolj znana pod imenom **Belopeška konferenca** in je bila pomemben impulz za nadaljnje politične aktivnosti in propagando. Prav za slednjo je bilo izjemnega pomena tudi delovanje prve tehnike okrožnega komiteja KPS za Koroško, ki je sprva delovala v taboru Koroške čete, pozneje pa na Ludranskem vrhu. Koroški bataljon (oziroma njegove tri čete) je bil na Koroškem aktiven do septembra 1943, ko je imel ob svojem odhodu na Dolenjsko okoli 300 borcev.

Zadnje obdobje, ki ga Žolnir opisuje, sega od septembra 1943 do februarja 1944 (v tem poglavju že rahlo presega v naslovu knjige zastavljeni čas), ko je partizanstvo na Koroškem praktično začelo nanovo. Iz na hitro oblikovane terenske čete je kmalu zrastel (drugi) Koroški bataljon, ki je postal zelo aktiven. Svoj del knjige Žolnir zaključuje z opisom političnega delovanja Okrožja KPS Mežica in Podjuna, z začetki delovanja VOS in narodnoosvobodilnim tiskom, predvsem v jeseni 1943.

Če se je Žolnir v svojem besedilu zamejskega dela Koroške le dotaknil, je avtor drugega dela Mile Pavlin svoj del v celoti posvetil prav slednjemu. Slovenski partizani, predvsem iz Gorenjske in Primorske, so že v začetku vstaje imeli vpliv tudi na Koroško. Iz tega začetnega obdobja je vsekakor najbolj pomemben pohod Kranjčevega bataljona, ki je z legendarno bitko pri Robežu 25. avgusta 1942 pokazal, da so partizani na Koroškem nacistom lahko še kako nevaren sovražnik.

Začetki organiziranega odpora so bili povezani z ustanavljanjem prvih odborov OF na avstrijskem Koroškem. Ledino sta orala Ivan Županc in Stane Mrhar, ki sta že jeseni 1942 vzpostavila mrežo odborov OF na Obirskem, vzporedno pa sta delovala tudi za ustanovitev partizanske čete, ki bi kasneje prerasla v bataljon in odred. Obe koroški partizanski četi sta zrastle organizacijsko iz Gorenjskega odreda leta 1943. Že prve akcije partizanov na Koroškem so pokazale, da orožniki krajevnih koroških policijskih postaj partizanom ne bodo kos, zato so kmalu začeli ustanavljati še pomožne orožniške postaje. Na pomlad 1943, po uspešni partizanski akciji v Bistrici v Rožu (17., 18. maj), ko sta tretja četa 2. bataljona Gorenjskega odreda in Koroški vod uničila tovarno akumulatorjev, elektrarno, zažgala

žago in iz delovnega taborišča osvobodila 41 ruskih vojnih ujetnikov, pa so poslali v južni del Koroške tudi esesovsko policijo, ki je od tedaj izvajala večje akcije proti partizanom. Koroški partizani so tako po ocenah samo v Rožu in vzhodnem delu Zilje vezali čez 2000 vojakov.

Tudi Pavlin zaključuje svoj oris z jesenjo 1943, torej takrat, ko se je narodnoosvobodilni boj v obeh delih Koroške razmahnil. S tega vidika sta oba avtorja opravila še začetno delo. To nedvomno kliče po nadaljevanju, ki ga bo verjetno moral opraviti mlajši rod slovenskih zgodovinarjev. Pri tem bo seveda nujno treba upoštevati tudi vse tisto, kar avtorjema te knjige ni bilo mogoče; mislimo predvsem na pregled tujega arhivskega gradiva in upoštevanje raziskav tujih avtorjev. Pa tudi nekatera domača objavljena dela bi bila lahko v večji meri upoštevana; posebej moramo omeniti predvsem obilico memoarskega gradiva, ki ga že skoraj tri desetletja objavlja Vestnik koroških partizanov, danes Koroški vestnik.

"O usodi slovenskega naroda v času nacizma imamo", kot je zapisal uvodničar dr. Avguštin Malle, "vrsto raziskav, pričevanj in memoarske literature. Pričujoča knjiga je dragocen prispevek k naši sodobni zgodovini, saj zapolnjuje vrzel, ki je že dolgo časa obstajala, kljub svoji časovni določenosti". Temu mnenju dodajmo še našo splošno oceno njunega dela: z veliko zavzetostjo in vztrajnostjo

Okupator je pogosto prirejal razne proslave; na njih so "sodclovali" tudi otroci - fotografijo je maja 1941 v Guštanju (današnje Ravne na Koroškem) posnel Maks Dolinšek

sta ga dobro opravila, še posebej, če vemo, da nista šolana zgodovinarja. Lahko rečemo, da mimo njunega dela ne bo mogel nihče, ki se bo kolikor toliko resno hotel ukvarjati s koroško zgodovino tega obdobja. Škoda je, da je pri snovanju knjige prišlo do toliko nepotrebnih zapletov (organizacijskih in finančnih), da ni bilo mogoče v delo uvrstiti vsaj še krajevnega in imenskega kazala, kar bi imeli za največjo pomanjkljivost predstavljene knjige.

UTRINKI IZ POLPRETEKLOSTI

MEŠČANSKA ŠOLA V MEŽICI III.

(nadaljevanje iz prejšnje številke)

Karel Kralj, Aleš Piko in Ervin Wlodyga

Na fotografiji je prvi razred meščanske šole v Mežici - letnik 1926/27.

Razred je bil še ločen na dekliški in fantovski oddelek.

Sedijo od leve proti desni:

Magda Katnik, Anica Hacin, Lojzka Mauhler, Ančka Grabner; Tončka Škrubej, Angela Rebernik, Anica Tacol, Kornelija Müller; Angela Vajncerl, Franica Müller, Justa Feinig, Apolonija Ozimec; Stanka Paglavec, Rozika Najverš, Vilma Rigl, Lojza Barovič; Josip Hergouth, ravnatelj, Franica Dobovšek, Zofija Dretnik, Marija Ozimic; Marija Rožanc, Poldika Pernat, Marija Mihelič, Helena Jagodič; Hilda Medl.

SMUČARSKA TEKMA V MEŽICI

Franc Gornik

Smučarsko tekmo je pozimi 1937-38 pripravil mežiški Sokol. Progo so speljali od Škurnikovega "tajhta" do Stoparjeve kapelice. Tekmovali so "naraščajniki" in "moška deca".

Zanimiva je takratna smučarska oprema. Smuči so bile delo domačih mizarjev. Palice so bile iz leske z doma izdelanimi krpicami iz srebotovine ali brez njih. Smučarji so bili večinoma brez rokavic, nosili pa so oblačila, značilna za rudarske otroke.

Na fotografiji nisem prepoznal skoraj polovice smučarjev, zato prosim bralce za pomoč pri kompletiranju slike za muzejsko fototeko.

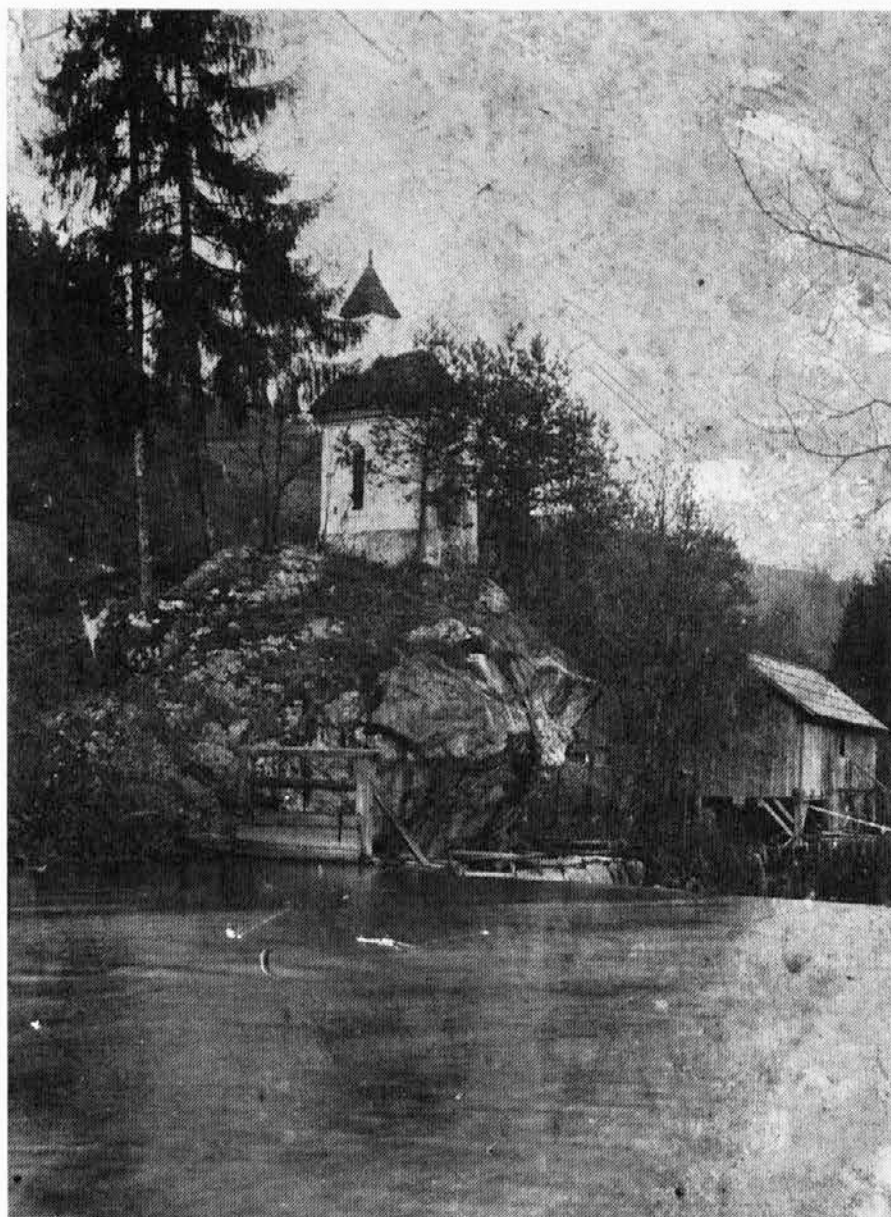
Na levi strani v zadnji vrsti je **Stanko Vončina**, dolgoletni starosta Sokola. Desno od njega je (z očali) **Mirko Stopar**, pozneje okupatorjev sodelavec. Zada (z bujnimi lasmi) **Vršičev** starejši. Poleg njega (z belo kapo) **Janko Pajer**, ki so ga leta 1943 ustrelili partizani ob napadu na Mežico. Zraven njega (s kapo na šilt) **Franc Vehovec**, potem **Ocepek** iz Helene. Desno pred njim je eden od **Krivogradovih**. Desno zadaj stoji **Uletov Sigi**. Med Krivogradom in Sigijem spredaj (v puloverju) je **Stanko Orešnik**, ustreljen leta 1947. Desno zadaj je **Franc Polajnar**. Pod transparentom v sredini je **Mihevov Rudi** iz Helene. Ob njem je drugi **Vršičev** fant. Pod koncem ciljnega platna je **Alojz Satler**, ustreljen leta 1944 v Begunjah. Pred neznanec (z belo kapo) stojita dva **Krivograda**. Desno od Satlerja so **Tone Jurhar**, **Pepi Gutenberg** in na koncu vrste (s klobukom) **Mirko Vastl**.

Spredaj od leve sta prva dva smučarja neznanca, nato **Karel Dretnik** in **Franc Gornik** (v temni obleki), dva neznanca, pa **Avgust Grabner** (zadaj, obrnjen v levo), neznan in **Franc Herzog** (s črnobelim pokrivalom).

NEKDAJ STA BILA POD JAVORNIŠKO KAPELICO JEZ IN ŽAGA

Ervin Wlodyga

Anton Leimisch iz Dobje vasi in grof Vincenc von Thurn sta 3. februarja 1917 sklenila pogodbo, s katero je Leimisch (skupaj z vsemi pravicami, tudi za jez na Meži) grofu prodal parcele Tolsti vrh št. 58/2, 58/3, 731 in 733.

Kupec je moral zanje plačati 12.000 kron v 8 dneh po prepisu. Prodajalec se je obvezal, da je v ceni upošteval pogodbo, sklenjeno oktobra 1914 z Ernstom in Berto Osiander o prehodu in vožnji čez parcelo št. 733. Hkrati je pristal, da bo na lastne stroške odstranil jez, žago in stavbo. Pogodbo sta stranki podpisali na sodišču v Pliberku in je bila vpisana v kataster Tolsti vrh 7. marca 1917. (Njen original hranijo v arhivu Železarne Ravne.)

Zakaj je grof odkupil te parcele, vključno z jezo in žago? Morda zato, ker je visoki vodostaj oviral delo turbine v valjarni?

Omenim naj še, da je bil v preteklosti pri kapelici čez Mežo speljan most. Ko ga je narasla voda uničila, so položili brv. Žal sedaj tudi te ni več.

P. S.: Fotografija je last Marice Krivograd z Raven na Koroškem.

POLITIČNI BEGUNCI IZ MEŽIŠKE DOLINE LETA 1919

Ervin Wlodyga

Zavedni koroški Slovenci, ki so morali bežati iz Mežiške doline pred napredujočimi nemškimi četami leta 1919, so se zatekli v Mozirje.

Tu je tudi nastala objavljena slika.

Na sliki sedijo od leve proti desni:

JOSIP ROZMAN

Rodil se je 16. marca 1870 v Št. Janžu na Pesku. Bil je na prelomnici 19. in 20. stoletja ena najpomembnejših osebnosti slovenske koroške zgodovine. Gimnazijo in bogoslovje je obiskoval v Celovcu, kjer je bil 23. julija 1893 posvečen v duhovnika. Najprej je bil nastavljen za kaplana v Dravogradu, nato je prišel v Šmarjeto pri Velikovcu, od tod pa kot mestni kaplan h glavni fari v Celovcu. Konec aprila 1898 je prišel v odbor Mohorjeve družbe ter prevzel tajništvo in uredništvo mohorskih knjig. To delo je opravljal nekaj manj kot deset let. Leta 1907 je prevzel župnijo Črneče pri Dravogradu, najprej kot provizor, nato še kot župnik. Zadnja leta svojega življenja je popolnoma ohromel, celo spomin ga je zapustil. Kljub

hudi telesni in duševni prizadetosti so ga nemški okupatorji majnika 1941 kot zavednega Slovence odpeljali v Mengeš, od koder smo ga 12. oktobra 1941 z rešilnim avtomobilom prepeljali v Črneče (pri prevozu sem tudi sodeloval), vendar potem ni več okrevljal ter je za posledicami dolgega trpljenja v starosti 72 let dne 29. oktobra 1941 umrl.

V Celovcu je bil tajnik Katoliškega političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem in urednik "Mira" (1896 - 1904), kateremu je dolga leta pisal tudi uvodne. Od leta 1890 je sodeloval pri "Slovincu", nastopal je kot odločen zagovornik narodnih pravic koroških Slovencev na političnih shodih, bil odbornik in od leta 1907 tajnik Hranilnice in posojilnice v Dravogradu.

(Povzeto po "Nedelji", 18. marca 1989 - Trd bodi, neizprosno, mož jeklen ... Ivana Virnika.)

DOMINIK KOTNIK, p. d. ŽUPANC

Rodil se je 3. avgusta 1848 na Dobrihah. Bil je kmet na Dobrihah in velik borec za narodne pravice Slovencev v stari Avstriji. Kot soustanovitelj Hranilnice in posojilnice je bil njen član celih 37 let, kot načelnik od 22. aprila 1888 dalje. Leta 1890 je štela hranilnica že 180 članov, imela pa je tedaj že 40.000 goldinarjev denarnega prometa. Naj poudarimo, da je hranilnica pomagala tako kmetom kot tudi slovenskim občinam, seveda pa tudi narodnim društvom.

Bil je tudi dolgoletni župan občine Tolsti vrh, pod katero sta tedaj še spadala Podklanc in Sv. Križ nad Dravogradom.

Dominik Kotnik, p. d. Županc, je umrl 24. 11. 1926 na Dobrihah, star 78 let, pokopali pa so ga na pokopališču pri sv. Antonu v Guštanju.

ŠTEFAN KRALJ, p. d. KRALJ

Rodil se je 10. decembra 1874 na Dolgi brdi. Kot kmet je bil dolgoletni župan za časa Avstrije v Libučah. Ko je nastala SHS, so tod potegnili državno mejo. Župan Štefan Kralj je vse občinsko gradivo prenesel kar na svoj dom na Dolgi brdi. Libuški župan je ostal še nekaj let po končani vojni. Bil je tudi ustanovitelj in prvi predsednik pašniške zadruga na Stiebarci na Komlju.

Rdeči križ Guštanj je hotel zgraditi bolnico in hiralnico. Zato je 12. 10. 1924 sklical vse župane Mežiške doline, med drugim tudi Dominika Kotnika, župana Tolstega vrha, in Štefana Kralja, libuškega župana, da bi se o tej graditvi pogovorili in odločali. Župan Štefan Kralj je graditvi še ene bolnice v Mežiški dolini nasprotoval, pa tudi drugi župani se zaradi pomanjkanja sredstev s to graditvijo niso strinjali. Bili pa so za to, da bi se za to območje zgradila hiralnica. Pa tudi ta načrt je pozneje propadel, saj je Rdeči križ Guštanj ta odbor 29. 6. 1925 ukinil. Pač pa je začel zbirati sredstva za nakup novega reševalnega avtomobila, s čimer so se vsi župani tudi strinjali.

Štefan Kralj, p. d. Kralj, je še razmeroma mlad, star komaj 57 let, 17. 11. 1931 na Dolgi brdi umrl. Pokopali pa so ga na pokopališču v Mežici.

FRANC KOGELNIK, p. d. KLANČNIK

Rodil se je 25. novembra 1851 v Podklancu. Kot kmet je bil tudi soustanovitelj, najprej odbornik, blagajnik, nazadnje pa tudi načelnik Hranilnice in posojilnice v Dravogradu, v kateri je sodeloval celih 39 let. Bil pa je tudi načelnik živinorejske zadruga za Tolsti vrh in okolico. Celih 52 let je bil požrtvovalen cerkveni ključar župnijske cerkve v Črnečah ter

romarske cerkve Sv. križ, od ustanovitve dalje, torej 42 let. Po Dominiku Kotniku je bil tudi dolgoletni župan občine Tolsti vrh, načelnik krajevnega šolskega sveta v Črnečah, odbornik Katoliškega političnega in gospodarskega društva v Celovcu. Imel je še več zadolžitev. Občina Ojstrica ga je 20. malega travna 1914 razglasila za častnega člana.

Umrl je 10. marca 1929 v Podklancu, star 78 let, pokopan je na pokopališču v Črnečah (povzeto po osmrtnici Franca Kogelnika).

JOSIP DOBROVC

Bil je župnik v Črni. Žal nisem zvedel za kraj in datum njegovega rojstva. Umrl je 5. aprila 1927 v Črni.

Stojijo v prvi vrsti:

FRANC BOŽIČ

Bil je župnik v Šentanelu med leti 1911 in 1930. Rodil se je 1. 10. 1874. Umrl je 13. marca 1939 v Šentanelu, pokopan je na Fari na Prevaljah.

ALOJZIJ KUCHAR

Rodil se je 18. 6. 1895 na Preškem vrhu. Duhovnik je postal leta 1918, kratek čas je kaplanoval v Črni na Koroškem, v Dobrli vasi, leta 1920 pa je že z dr. Lambertom Erlichom sodeloval na mirovnih pogajanjih v Parizu, kjer je tudi ostal. Študiral je na pariški visoki politični šoli L'Ecole des Sciences Politiques ter dosegel doktorat na Sorboni s tezo "Vloga petroleja v svetovni politiki". Deloval je kot duhovnik in socialni referent jugoslovanske vlade med slovenskimi izseljenci v Franciji. Deset let pred drugo svetovno vojno je šel v Ljubljano, kjer je kmalu postal priznan časnikar in zunanjepolitični urednik Slovenca ter radijski komentator.

Med vojno je bil v diplomatski službi pri jugoslovanski emigrantski vladi in komentator na radiu BBC.

Po vojni je deloval kot duhovnik med slovenskimi izseljenci v Angliji, doktoriral na univerzi Cambridge s tezo o pokristjanjanju Slovencev na nemško-slovenski meji. Leta 1950 se je preselil v Ameriko, kjer je deloval v odboru za svobodno Evropo kot urednik in časnikar ter opravljal še duhovniško službo.

Umrl je 29. 10. 1958, star 63 let, v Bridgeportu v Ameriki.

HRANILNICA IN POSOJILNICA

V SPODNJEM DRAVBERGU (DRAVOGRADU)

V Dravogradu in okolici so vladale konec prejšnjega stoletja za Slovence hude razmere. Tujci so hoteli ponemčiti ves levi breg Drave, tja do Radelj. V Dravogradu niso dovoljevali mešane osnovne šole, češ da je kraj tako ali tako "nemški". V hudo odvisnost so spravljali zadolžene kmete in kar celi predeli so zaradi nemogočih posojilnih pogojev morali v njihove roke. Seveda je to odvisnost poglobljalo dejstvo, da med Slovenci ni bilo trgovcev, večjih obrtnikov in seveda tudi ne bogatih veleposestnikov.

V takih razmerah je kaplan Dragotin Rous predlagal ustanovitev slovenske hranilnice, ki naj bi reševala slovenski živelj v teh krajih. Za zamisel je pridobil zelo napredna kmeta Franca Kogelnika - Klančnika in Dominika Kotnika - Županca, pozneje pa še Lenarta Kuharja - Lužnika.

Občni zbor so sklicali 22. aprila 1888 in ustanovili Hranilnico in posojilnico v Spodnjem Dravbergu. Že 15. maja je bila vpisana v sodni register in je lahko začela poslovati.

Nemci so v kraju povzročili pravi preplah in dosegli pri škofiji, da so kaplana Rousa premestili. To pa ni zavrlo dela hranilnice. Kako pokončno so vztrajali, je dokaz v tem, da je Dominik Kotnik načeloval kar 37 let, Franc Kogelnik je bil v načelstvu 39 let in Luka Kotnik prek 30 let. Josip Rozman je vodil tajniške posle dolgih 25 let.

Da je hranilnica uspešno poslovala in hitro pridobivala člane, pove tudi podatek z občnega zbora leta 1890. Tedaj so imeli 180 članov in 40.000 goldinarjev denarnega prometa.

Leta 1902 je hranilnica odkupila hišo gospe Goenitzer sredi trga poleg cerkve sv. Vida. Nemci so seveda zagnali vik in krik. Na vse načine so skušali prodajalko odvrniti od posla, pozneje pa so še naprej nagajali, če so le mogli. Slovensko hranilnico so Nemci poimenovali "črna hiša" (Schwarzes Haus).

Hranilnica je pomagala tako kmetom kot tudi slovenskim občinam, seveda pa tudi narodnim društvom. Tudi v tem je predstavljala branik slovenstva v tem predelu domovine.

Opaziti je bilo že razdeljeno slovensko gibanje, saj so leta 1908 izstopili iz Zveze slovenskih posojilnic v Celju in se vključili v Zadržno zvezo v Ljubljani, ki je bila klerikalna.

Leta 1911 je štela hranilnica 912 članov.

Na seji načelstva 20. avgusta 1912 so tarnali nad visokimi obrestmi, ki da jih zahteva Zadržna zveza v Ljubljani za posojeni denar. Postavili so tole obrestno mero: za hranilne vloge 4,5 odst. in za posojila 5,5 odst.

Med prvo svetovno vojno so vseskozi poslovali. Nekoliko so znižali obrestno mero, tako za vloge kot za posojila.

Leto 1919 je bilo burno zaradi dogodkov v zvezi z boji na koroški meji. Nasilje ob vdorih tujih čet na naše ozemlje je prisililo najbolj narodno izpostavljene može k umiku v Mozirje (Glejte fotografijo, op. ur.).

V sodni register so 17. 12. 1921 vpisali prilagojena pravila v novi državi. Krmilo hranilnice so tudi v novih razmerah vzeli v roke stari hranilničarji.

Leta 1922 sta zaprosila za članstvo tudi odbornika Delavske hranilnice iz Guštanja Lovro Kuhar in Beno Kotnik - Lubas.

Od srede leta 1922 naprej so pisali Dravograd in ne več Spodnji Dravberg. Takšen je tudi žig hranilnice.

Splošna gospodarska kriza se je občutila že v letu 1928. Zato so prvič določili odpovedne roke za hranilne vloge.

V letu 1930 so uvedli različne obrestne mere za hranilne vloge in posojila: za nevezane vloge 6 odst., za vezane vloge 7 odst., za posojila od 8 do 10 odst. Denar je postal torej drag. Zanimivo je, da so članom obračunavali po 1 odst. višje obresti za hranilne vloge in 1 odst. nižje za posojila.

Kriza se je zaostrovala in posojila so ljudje le slabo vračali. Že julija 1931 so morali za tri mesece ustaviti posojila.

Novembra so določili nove odpovedne roke za hranilne vloge, ti so bili od 14 dni do 2 let, pač glede na višino predvidenega dviga. Leta 1932 je prišlo do množičnih tožb zoper hranilnice zaradi zapore izplačevanja naloženega denarja. To je povzročilo splošno upadanje zaupanja v denarne zavode vseh vrst.

Po osvoboditvi so leta 1946 imenovali upravni odbor hranilnice v sestavi: Franc Morij, Ludvik Kotnik, Alojz Kogelnik, Franc Pečnik, Franc Širnik, Šimon Preglov in Miha Perovnik. Po zakonu je hranilnica prešla v likvidacijo leta 1947.

MATEJ HARTMAN

Rodil se je 14. septembra 1870 v Libučah. Bil je oče pesnice Milke Hartman, ki še živi v Libučah.

Umril je 13. novembra 1943 v taborišču v Eichstattu.

Ženska neznana.

FRANC MÜLER

Rodil se je 3. oktobra 1884. Bil je občinski tajnik v Libučah, nazadnje pa v občini Prevalje. Bil je tudi član načelstva Hranilnice in posojilnice za Črno.

Umril je 27. marca 1937 na Prevaljah, na pokopališče Barbara so ga prekopali 17. marca 1967. Ko je umrl, je bil star 53 let.

LUDVIK VITERNIK

Rodil se je 7. avgusta 1888 na Prevaljah. Novo mašo je imel leta 1912 na Prevaljah. Najprej je bil kaplan v Vetrinju pri Celovcu, pozneje provizor v Št. Jakobu v Rožu, od leta 1918 dalje pa župnik, učitelj in šolski upravitelj v Javorju.

Bil je tudi komponist ter je 20. februarja 1941 postal član Združenja jugoslovanskih glasbenih avtorjev v Ljubljani.

Umril je 11. oktobra 1973 na Ravnah, star 85 let. Pokopan je pri Barbari.

Stojijo v drugi vrsti:

PETER KOHLENBRAND

Rodil se je 21. januarja 1900 v Leobnu. Po poklicu je bil trgovec, nazadnje pa računovodja pri Gradbenem podjetju Dravograd. Za časa koroških bojov je bil borec v Malgajevi četi.

Umril je 12. maja 1969 v Dravogradu, star 69 let.

ANTON KOGELNIK

Rodil se je 15. januarja 1884 v Podklancu kot kmečki sin Franca Kogelnika, p. d. Klančnika. Umril je v starosti 37 let 12. septembra 1921.

ANZEJ HARTMAN

Bil je sin Mateja Hartmana in brat Milke Hartman. Rodil se je 20. oktobra 1900 v Libučah, kjer je v starosti 56 let 16. januarja 1956 umrl in so ga tam tudi pokopali.

IVAN KOGELNIK

Rodil se je 10. maja 1879 v Črnečah kot sin Franca Kogelnika, p. d. Klančnika. V duhovnika je bil posvečen 19.

julija 1903. Novo mašo je bral pri Sv. križu nad Dravogradom. Bil je kaplan v Žabnicah in na Sv. Višarjah ter v Dobrli vasi, župni upravitelj v Apačah in Vovbrah, župnik na Radišah, kjer mu je gospodinjala njegova sestra Veronika; župnijo je moral zapustiti po koroškem plebiscitu; bil je nato kaplan v Dravogradu ter Črni in od junija 1921 župnik v Trbonjah.

Umril je 5. julija 1925 v Trbonjah, pokopali pa so ga 8. julija 1925 v Črnečah.

Neznan.

JURIJ OREL

Vem samo to, da je bil kaplan v Dravogradu, pozneje župnik v Velikovcu, kjer je tudi umrl (po pripovedovanju Jožeta Kogelnika, p. d. Klančnika). Drugih podatkov nisem mogel izslediti.

Dodatni viri podatkov:

- Matični urad Ravne - Dominik Kotnik
- Matični urad Dravograd - Josip Rozman, Ivan Kogelnik
- Pogrebni zavod Prevalje - Franc Božič, Franc Müller, Ivan Kogelnik
- Napisi na nagrobnikih - Libuče - Matej in Anzej Hartman
- Rdeči križ Guštanj - prevoz z reševalnim avtomobilom Josipa Rozmana iz Mengša v Črneče
- Koroški fužinar - 25. 11. 1973, str. 26-27 in štev. 7-12, str. 39, o župniku Ludviku Viterniku
- Ida Kohlenbrand, Dravograd - podatki o Petru Kohlenbrandu.

POJASNILO IN ZAHVALA

Slika, ki jo objavljamo, je sicer že bila objavljena v KF 25. aprila 1969, str. 24 in v Denarništvu v Koroški krajini ob 120. obletnici hranilništva v Slovenj Gradcu leta 1989 - članek Aleksandra Videčnika. Vendar so bili podatki o imenih in priimkih delno nepopolni in tudi napačni.

Fotografijo mi je odstopil **Karl Kralj**, za kar se mu najlepše zahvaljujem. Bil je tudi tisti, ki jih je največ spoznal na sliki (Dominik Kotnik, Štefan Kralj - njegov oče, Josip Dobrovc - župnik iz Črne, Franc Božič - župnik iz Šentanela, Matej in Anzej Hartman iz Libuč, Franc Müller, Ludvik Viternik - župnik iz Javorja). **Aleš Piko** pa je spoznal na sliki Alojza Kuharja in Petra Kohlenbranta. Vsa zahvala gre **Jožefu Kogelniku, p. d. Klančniku** iz Podklanca, za dragocene pisne podatke in vpogled v združeno blagajniško knjigo iz leta 1888 Hranilnice in posojilnice v Spodnjem Dravbergu (Dravograd). Na sliki so njegov stari oče Franc Kogelnik, p. d. Klančnik, Anton Kogelnik in Ivan Kogelnik - nazadnje župnik v Trbonjah. Nadalje mi je z veliko skrbnostjo in ljubeznijo priskrbel podatke o župniku Josipu Rozmanu iz Črneč njegov nečak **Jakob Rozman** iz Maribora.

Vsem, ki ste mi pomagali pri iskanju podatkov, se še enkrat najlepše zahvaljujem.

ZAKAJ MEŽIŠKA DOLINA LE NI LEVI DEVŽEJ SLOVENIJE

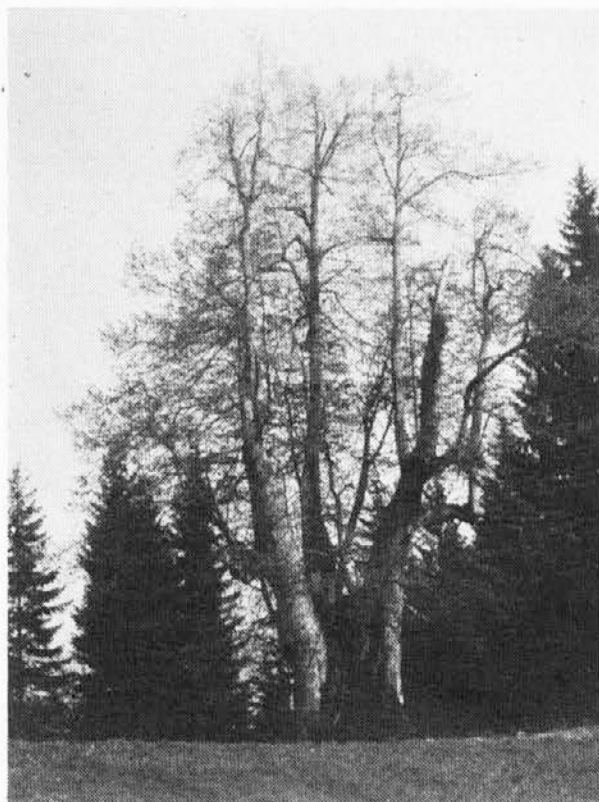
Ob izidu dvojne videokasete
**Mežiška,
moja dolina** (1995)

Miroslav Osojnik

Ko je minil prvi evforični zanos ob osamosvojitvi Slovenije in se je naša ljuba dolina začela trezno zavedati svojih realnih gospodarskih možnosti, je večino njenih prebivalcev obil hladen tuš. Kriza železarne in rudnika, prej prvih paradnih konjev v vpregi koroške industrije, izguba delovnih mest, čakanje na delo in z njima nujno povezan padec kupne moči in življenjskega standarda so Mežiško dolino začeli potiskati nekam tja, kjer je bila v nekdanji kraljevini Jugoslaviji. Grozilo ji je, da bo postala skoraj tako zaostala, zavržena, samotna in utesnjena. Zavest o tej zaostalosti bi morala nujno voditi k temu, da spet nadomestimo vse zamujeno in izgubljeno. Gospodarstveniki se res trudijo, da bi čim prej odžagali vse suhe veje in požlahtnili zelene mladike, nikomur pa še vedno ni resnično v zavesti, kako bi odmevno in uspešno začeli ponujati in prodajati tiste dobrine, ki jih imamo v naši dolini v izobilju. To so, čisto na kratko povedano, naše naravne lepote in zanimivosti, kulturnozgodovinske in druge znamenitosti, naša dediščina in naša sedanja (in seveda tudi prihodnja) umetniška in druga kulturna žetev.

No, avtorji v naslovu omenjene kasete so na pravi poti! V okusni embalaži, opremljeni z izvrstnimi fotografijami **Toma Jeseničnika**, sta oblikovalca **Domen Fras** in **Tanja Košuta** dala pristno osebno izkaznico dvema polurnima videokasetama, ki ju je izdala **Založba JAKA**, Podmilščakova 28 A, Ljubljana. Tudi avtorji živih slik in odličnih komentarjev so skoraj vsi Korošci. Režijo je vodil **Josip Košuta**, scenarij pa so izdelali **Mitja Šipek**, **Stanko Lodrant**, **Silva Sešel** in **Josip Košuta**. Za kamero, ki je res briljantna, je bil **Stipe Svetinovič**, spremno besedilo, ki žlahtno dopolnjuje čudovite gibljive slike naše doline, pa sta napisala **Silva Sešel** in **Josip Košuta**. Bral je **Matej Rus**.

Res je, da nobeno besedilo ne more zajeti prav vseh značilnosti in opisati vseh drobcev bogatega mozaika, ki opisuje in skuša predstaviti celoten utrip določenega območja. Še bolj je res, da smo pri turistični in drugi podobni ponudbi vedno odvisni od denarja, ki v zadnji stopnji določa vrednost, torej kakovost in

Najevska lipa na Ludranskem vrhu

količino (številčnost) izbranega fotografskega in drugega gradiva, ki smo ga pripravili za natis (izdajo). Tu pa gre za gibljive slike, ki imajo to prednost, da živijo že same po sebi in ne vsiljujejo vnaprej (zato tudi bolj togo) napisanega scenarija besedila. Scenarij in kamera jim (če sta dobra, kot to velja v našem primeru) le še natančneje določita izbrano smer in namen, da lahko dosežejo pri gledalcih najboljši učinek. Skrbno izbrana spremna beseda pa pri njih le še poglobi učinek in poudari estetsko noto, ki je pri taki predstavitvi nujno potrebna.

V prvem delu nas že klena jedrnata beseda dr. Franca Sušnika (takih dragocenih arhivskih vložkov je še več!) opozori, da je vse to "duša te dežele, več kot geografija" sama po sebi. Uršlja gora je njemu in Prežihlu pomenila vedno nekaj več ... In tako se prične zanimiv sprehod z drzno kamero mojstrskega snemalca od začetka Mežiške doline po dravograjsko-slovenjgraški vpadnici mimo Dobrij z znanimi Kotniki, rezbarjem Rutnikom, spomenikom Malgaju in soborcem; Votlo pečjo in kapelico ter njunimi legendami; pa legendami o treh naših jezerih. In že smo na Ravnah na Koroškem: železarna - kruh in stoletna tradicija, pa strojno-kovinarska šola ob njej; gimnazija - svetilnik učenosti in kulture, pa knjižni hram in muzejske zbirke ob njej. Kultura so tudi Pihalni orkester ravnanskih železarjev, vsakoletno pevsko srečanje "Od Pliberka do Traberka", naš najboljši trobentač Stanko Arnold in še kaj. In so na ravnanskih trasah delavska naselja in največje Javornik. In so na Ravnah različni športni objekti. Kamera odslika tudi ljudi: delavce - strokovnjake v železarni in učitelje - strokovnjake na obeh srednjih šolah, in, seveda, tudi mladi rod.

Potem z živo sliko in besedo presvetimo rimske čase: rimska cesta, izkopanine v Zagradu, znamenita Brančurnikova klop - in že smo na Prevaljah. Tovarna rezalnega orodja, Tovarna lepenke, Lek in Ivolek, Koratur... In prevajška storija o propadu nekdanj mogočne železarne. Vmes živahen skok na Leše, gotski lepotici, leški rokopis in premogovnik. In spet smo na Prevaljah. Kultura in umetnost: Vresovi pevci, skladatelj Lojze Lebič. Šport: prvoligaš Korotan Mag (prej še Suvel). Kamera pobegne na Poljano, prizorišče zadnjih bojov v II. svetovni vojni, in konča svojo pripoved na obmejnem prehodu Holmec, kjer so Korošci prelili kri za našo samostojnost.

Drugi del je še prikladnejši za radovedno oko kamere. Zgornja Mežiška dolina z naravnimi lepotami in rudarsko tradicijo. Lepo mesto Mežica, ki si prijazno utira pot med slovenska turistična območja. Skrivnosten skok v podzemlje Pece med knapovsko tovaršijo. Spomenik rudarju v Podpeci. Žerjav z rudniškimi obrati (Tovarna akumulatorskih baterij) in Dolino smrti. Črna na Koroškem s svojim značilnim jedrom: cerkev, Plečnikov spomenik padlim, zanimiv rudarski muzej, Begičev spomenik. Skrivnostne Obistove peči nad krajem in križišče, ki vodi naprej v tri lepe alpske doline: Toplo, Koprivno in Bistvo. Tu se odpočijejo oči na zelenih preprogah trat in lesov; tu se duša naužije toplih barv planinskega rasti in višin, ki jih ponujajo razgledi z mogočne Pece. Pa kralj Matjaž v votlini na Mali Peči, pa obisk pri Kumru v Koprivni in pri Jeklu, ki je druga najvišja kmetija v Sloveniji. In črna Marija v koprivski cerkvi svete Ane. Kljub višinam tu raste dober kruh, tak je tudi pri vseh petih trdnih domačijah v Topli. Popotniku ponudijo domače žganje, ki priverže dušo, in zdravilni med.

Ko zaslišimo petje Šentanelskih pavrov, nas kamera spontano postavi med lepote in zanimivosti Šentanela, najbolj znanega po kmečkem turizmu. Spoznamo tudi naravno modrost samoraslih Šentancev (Sušnikova storija o "biku pa junca"). In že smo v strojanskih strminah: ljudski pesnik Mavrel; s "šitlji" pokrite strehe; otroci v novi šoli; trdne domačije z lepimi domačimi imeni.

Tik pred koncem se kamera prijazno sprehodi po Prežihovih krajih: Rimski vrelec s prenovljenim hotelom in izvirom hotuljske slatine; Kotlje - rojstna vas; Preški vrh s spominskim muzejem in drugimi postajami pisateljevega življenja; Ivarčko jezero s sodobnimi objekti za sprostitev v prostem času. Z glasom in s postavo Mitja Šipka nam spregovori Prežihov junak Svetneči Gašper.

Kamera se spogleduje še z Javorjem: z obema cerkvama, s šolo in strminami, skoči s starosto koroških planincev Emilom Plejnskom k Najeviski lipi na Ludranskem vrhu in obkroži drugi izvir reke Meže, ki je pri kmetiji Kos, že v Mežiški dolini. Z redkimi in lepimi prizori ribiške idile nas popelje v sklepno iztočnico za Vresovo pesem, ki sklene drugi del te videokasete, Vresovci pa so tudi pričeli popotovanje po naši dolini.

Že na začetku smo ugotavljali, da nobeno besedilo ne more ujeti prav vseh značilnosti nekega območja, ki ga želi predstaviti bodisi z besedilom, s fotografijo ali z gibljivo sliko. Drobnjakarji bi morda tudi tej lepi

predstavitvi lahko kaj poočitali. "Lahko bi predstavili še to in to... Ali smo čuli in videli tudi kaj o pisatelju Suhodolčanu? Ali ne bi bilo lepo videti tudi prastarega rudarskega zaselka na Bregu?" ... Igle v senu ne bomo iskali, saj je namen jasen. Opozoriti vas želimo na ta dva drobna bisera o naši lepi dolini. Lahko ju imate samo zase. Lahko ju podarite znancem od drugod. Lepšega darila o vaši rodni dolini si skoraj ne morem zamisliti. Morda imate sorodnike ali znance v tujini? Čisto zanesljivo se jim bo orosilo oko ob gledanju in poslušanju videokaset "Mežiška, moja dolina". In verjemite mi, hranili ju bodo kot enega najbolj dragocenih spominov na rodno dolino.

Rudarski muzej v Črni na Koroškem

Govorimo torej o dobro zasnovanem projektu, ki je v resnici veliko več kot gola geografija in kar za nekaj stopenj nadgradi vsakršno, še tako uspešno turistično in podobno ponudbo. Z njo so nam ustvarjalci resnično približali dušo Mežiške doline. Odlična kamera nam to znova in znova potrjuje. Pristno spremno besedilo izvrstno dopolnjuje živa slika. In vseskozi se skozi podton besedila in iskanja kamere prepleta tista temeljna in bistvena identiteta naše doline, ki jo lahko prepoznamo na vsakem prebivalcu tega majhnega koščka Slovenije: velika ljubezen in brezmejna zvestoba do rodne doline. Brez tega ne bi bilo nič; brez tega tudi tega projekta ne bi bilo. Pohvaliti moramo celotno ekipo, ki smo jo v glavnem že imenovali v uvodnih vrsticah, nič od tega pa ne bi bilo brez našega Josipa Košute, idejnega tvorca tega projekta, režiserja, scenarista in "deklice za vse". **V imenu vsch, ki mislijo enako, Joc, hvala ti! Tudi žlahten kamenček tvojih zaslug bo vzidan v mozaik tistih pozitivnih prizadevanj, ki bodo rastle v nasprotni smeri črnoglede krilatice "Mežiška dolina je levi devžej Slovenije".**

Če se boste torej odločili za nakup te odlične dvojne videokasete (VHS, barvni, 2 x 30 minut) ali pa si jo boste samo izposodili za ogled v oddelku Koroške osrednje knjižnice, **boste po njenem skrbnem ogledu in natančnem premisleku gotovo brez težav našli odgovor na to, zakaj retorično vprašanje iz naslova, povzeto po črni krilatici, nikakor ne drži!**

V PODZEMLJU PECE

NA 18. TOČKI SLOVENSKE JAMSKE TRANSVERZALE - V RUDNIKU SVINCA IN CINKA MEŽICA

Andreja Čibron - Kodrin

Na Koroškem in v bližnji soseščini nima ljubitelj podzemnega sveta kaj dosti izbire, ko se odloča za obisk turističnih jam. Snežna jama na Raduhi, Rotovnikova jama pri Šoštanju, jama Pekel pri Šempetru v Savinjski dolini so znane jame, ki še z 18 drugimi biseri podzemnega sveta sestavljajo Slovensko jamsko transverzalo. Manj ljudi pa ve, da je tudi Rudnik svinca in cinka Mežica ena od turističnih jam Slovenije. Dolgih 330 let so se v tamkajšnje rove podajali le knapi, sedaj pa že drugo leto vedno več radovednežev od blizu in daleč. Nekega marčnega petka sem se na ogledu rudnika pridružila skupini celjskih osnovnošolcev.

NA GLANČNIKU, v poslopju pred jamo, smo se oblekli v rumene gumirane površnike, si na glave poveznili čelade s svetilko, okrog pasu pa zategnili pas z baterijskim vložkom. Tako opremljeni smo posedli v majhen lesen vlak, ki nas je že čakal pred vhodom v rudnik. Avantura v podzemlje Pece se je začela...

Med vožnjo v tesnih vagončkih, v temi, ki so jo razsvetljevali le prameni svetlobe s čelnih svetilk, smo razmišljali o tem, kako so se vsak dan na to pot odpravljali rudarji. Do revirja Moring, kjer se začne ogled rudnika, vodi namreč kar dobrih 3000 metrov rogov. Ker se vlak pomika le s hitrostjo okrog 10 km/h (čeprav se ti

na ovinkih zdi hitrost precej večja), traja vožnja dobrih 20 minut. Za tiste, ki niso radi dolgo v zaprtih prostorih (vrata vagona pa morajo zaradi varnosti obiskovalcev, saj vlak drsi zelo blizu sten rudnika, ostati popolnoma zaprta), ta del obiska rudnika ni najbolj prijeten, še zlasti, ker se turisti po isti poti tudi vračajo.

Globoko v predgorju Pece, na nadmorski višini 510 m, 300 m pod površjem - se je jamski vlak ustavil. Izstopili smo in posedli po lesenih klopek pred "pisarno". Alojz Lupša, nekdanji rudarski nadzornik, zdaj pa tudi jamski vodič, je začel z razlago, pri čemer si je pomagal tudi s skicami in kartami rudnika.

Rudo so tu začeli kopati že leta 1664. Po

Nekdaj so se z jamskim vlakom vozili rudarji, zdaj pa turisti

330-letni zgodovini rudnik zdaj postopno zapirajo, kar bo končano do leta 2000. Pridobivanje rude namreč ni več ekonomsko upravičeno. Rudarji so v treh stoletjih izkopali okrog 800 km rogov, kar ustreza razdalji med Mežico in Frankfurtom. Nakopali so okrog 20 milijonov ton rude (brez jalovine), iz katere so pridobili milijon ton svinčeve ter pol milijona ton cinkove kovine.

Rudnik se razprostira na 64 km². Ima kar 250 vhodov in 23 obzorij ali horizontov; najnižji je na nadmorski višini 267 m, najvišji pa na 1200 m, v povprečju pa so med seboj oddaljeni okrog 25 metrov. Zdaj je spodnji del rudnika že zalit z vodo, ki sega do 12. obzorja ali nadmorske višine 420 m. Pod nami je bilo v rovih torej kar 2 milijona m³ vode (za njeno izčrpanje bi potrebovali 3 leta), preostala, ki izvira v Pecinem pogorju, pa odteka po 8,5 km dolgem vodnem rovu do Prevalj, kjer se skupaj z leškim potokom zliva v Mežo. Ko je rudnik še obratoval, so vodo črpali kar 120 m visoko, kar je povzročalo visoke stroške. Potrebno energijo so dajale podzemne hidroelektrarne, od katerih danes delata še dve, s skupno močjo 5500 kW.

IZ TRANSVERZALNE KNJIŽICE

Ogled Rudnika svinca in cinka Mežica je mogoč vsak dan, vendar se je treba napovedati dan ali dva prej.

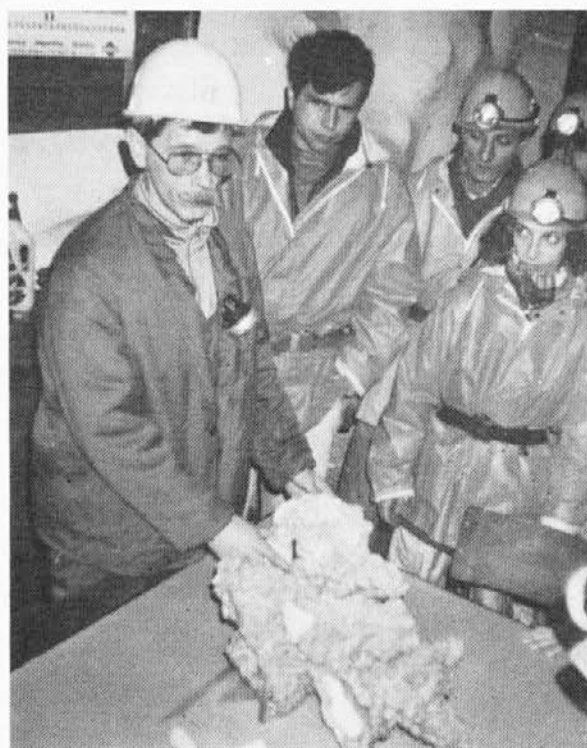
Največje število obiskovalcev v skupini je 50. (Manjše skupine si lahko ogledajo tudi rudnik v Topli in Heleni). Pred vhomom v jamo dobijo obiskovalci površnik, škornje, čelado in luč. Temperatura v jami je 10 do 12°C.

Ogled rudnika traja 2 do 3 ure.

Naslov upravitelja jame je: Rudnik svinca in cinka Mežica, d. o. o., Glančnik 6, Mežica, tel. (0602) 35 110, 35 419. Kdor si želi ogledati "skrivnostni svet, ki ga je skozi stoletja sooblikoval človek, ko si je z darovi narave lepšal življenje", naj pokliče eno od kontaktnih oseb - dipl. inženirje geologije: Suzano Fajmut - Štrucl, Mihaela Pungartnika ali Janeza Kušēja.

Rudo so sprva kopali na površini in jo v nahrbtnikih nosili v Pliberk topit, dokler niso postavili topilnice v Žerjavu. Tehnika rudarjenja je preprosta: rudnik se odpre s podkopom, po katerem pridejo rudarji v središče rudnega telesa, ki ga nato presekaajo z rovom navzdol (vpadnik)

ali navzgor (šaht), potem pa razdelijo na horizonte in kopljejo stranske rove. Knapci so uporabljali dva načina za pridobivanje rude: rudo so sledili na klasičen način s postopnim odkopom ali pa so jo z miniranjem zbrali na kupu in se po njem vzpenjali navzgor, potem pa so jo odpeljali na površino. V Žerjavu so jo zbirali v bunkerjih, nato pa drobili. S težko tekočinsko separacijo so od rude ločili jalovino. Sledila sta sekundarno drobljenje in flotacija. Cinkova in svinčeva zrnca oziroma 60 - 70- odstotni koncentrat so v topilnici najprej pražili, potem pa segreli v peči, da je priteknel surovi svinec. Mežiški svinec so uporabljali za akumulatorje, za zaščitne plasti v jedrskih elektrarnah, za cevi, šibre, pločevino ipd.

V rudniku s ponosom pokažejo
velik kristal kalcita

Ko je rudarjenje najbolj cvetelo, je štel kolektiv 1200 rudarjev. V eni izmeni je takrat delalo tudi po 300 knapov. Sedaj pa v vzdrževanju, na zapiranju rudnika ter v upravi dela skupaj z geologi le še okoli 190 zaposlenih.

Vodič nas je potem povabil v nadzorniško pisarno, kjer smo si ogledali vzorce rud oziroma mineralov. Na žalost v mežiškem rudniku ni srebra, sta pa svinčeva (galenit) in cinkova ruda (sfalerit), ki je vse do leta 1870 niso kopali, ker je niso poznali. V vitrini in na mizi je razstavljenih več primerkov kristaliziranega apnenca (kalcita), še posebej ponosni pa so rudarji na wulfenit (svinčevomolibdenov oksid), ki je zelo redek in zato dragocen. Ocenjujejo, da je starost rudišča okrog 200 milijonov let. Voda je lužila svinec in cink ter ga odnašala v morje, blato se je strjevalo, nastali so minerali in kamnina.

Obiskovalci si ogledujejo švapl in nečko

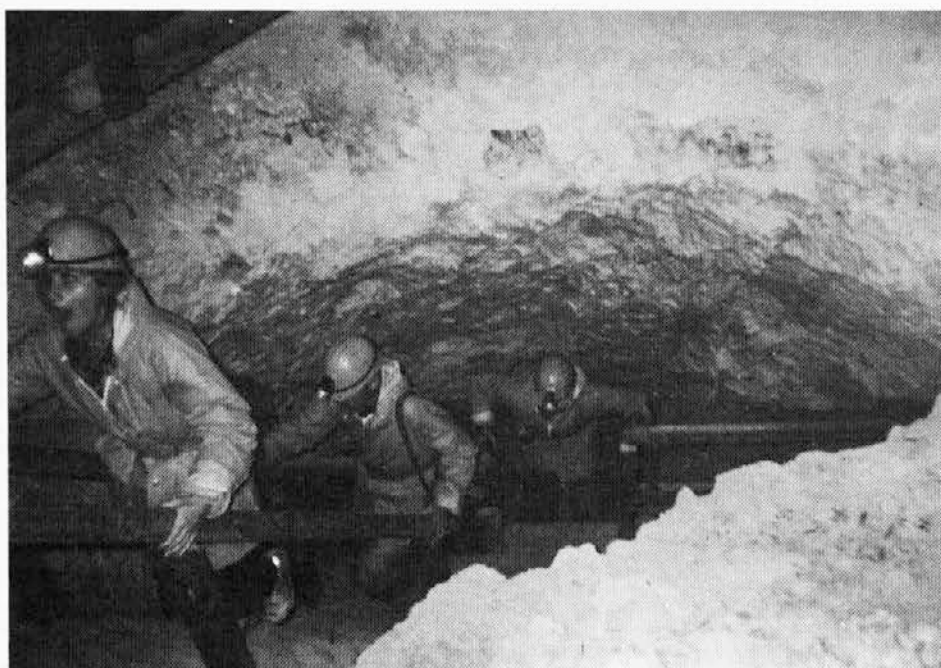
Vodiči so nas po 30-metrskih stopnicah popeljali na višji horizont, kjer je razstavljena rudarska tehnologija - od začetkov do danes.

Rudo in rudarje so sprva iz rogov dvigovali z ročnimi vili (ašpli). Do leta 1880 so uporabljali konopljne vrvi, kasneje jeklenice. Za prevoz rude so imeli lesene samokolnice, ki so jih polnili z motiko ali leseno nečko. Malo pred iztekom prejšnjega stoletja so uvedli vozičke na tračnicah, pred tem so namreč podnje polagali deske (takšen voziček pa se je imenoval švapl).

Za ponazoritev razmer, v katerih so pred nekaj desetletji delali rudarji, je vodič vključil

vrtno kladivo na stisnjen zrak (bizon). Povzroča namreč velik hrup, zato so si morali knapi sluh zavarovati s čepki v ušesih. S tem vrtnim kladivom je bilo mogoče vrtati pahljačasto tudi do 30 m v kamnino; iz tako dobljenega vzorca pa je bilo mogoče presoditi, ali je smiselno v raziskovani smeri tudi kopati. Še modernejša je tako imenovana globinska garnitura na električni pogon, ki je omogočala tudi do 150-metrške vrtine.

Mimo različnih vrst vozičkov (malih, velikih železnih, takih za prevoz orodja, jamskega lesa in celo ponesrečencev) smo prispeli v strojnico dvigala.

Pot po rudniku je popolnoma varna

Dvigalo so uporabljali za transport po 300-metrski vpadnici in so ga imenovali tudi izvažalna naprava. Za delo z dvigalom in še zlasti za transport rudarjev s horizonta na horizont so veljali strogi predpisi, saj sta morala biti takrat prisotna dva strojnika. Če je zmanjkalo električne energije ali če je prišlo do prekoračitve hitrosti (normalna je 3,5 m/s), se je dvigalo avtomatsko ustavilo. Varnost pa je zagotavljala tudi 16-milimetrska jeklenica.

Z 8. smo se povzpeli na 7. horizont. Tudi tu nam je vodič pokazal več zanimivosti. Sedaj smo že vedeli, da je transport rude in rudarjev potekal po vpadnici ter po horizontu. Vodič pa je povedal, da so za transport po obzorju do glavnih zbirnih mest uporabljali tudi lokomotive. Vozičke pa so polnili tudi po lesnih drčah (šutah), ki so jih zgradili na začetku odkopa in speljali na horizont. V večji dvorani, kjer je na sredi stal tako imenovani varnostni steber, smo si ogledali, kako dela izgibalni stroj (škraper). Od zanimivosti naj omenim še križ - znamenje, ki pomeni "prepovedan vstop" v nevarne rove, ter tako imenovano nemško tesarbo kot poseben način obokanja rofov.

Čeprav v rudniku nismo videli perkmandeljev (jamskih škratov) in nismo našli zaklada (šaca), smo bili na koncu približno tisočmeterske turistične poti z ogledom podzemnega sveta in tehničnih objektov v rudišču izjemno zadovoljni - tako kot pred nami že več kot tisoč obiskovalcev.

Odkrijte skrivnostni podzemni svet Pecc in rudnika tudi vi!

O OHRANJANJU NARAVNE IN TEHNIČNE DEDIŠČINE RUDNIKA

V sodelovanju z Zavodom RS za varstvo naravne in kulturne dediščine so v Rudniku pripravili elaborat s predlogi za ohranitev in zavarovanje delov rudnikov Mežica in Topla. Vodja projekta je dipl. inž. geologije Mihael Pungartnik, ki je odgovoril tudi na nekaj vprašanj.

Kako ste zasnovali projekt?

"Projekt je razdeljen na več faz. V prvo smo uvrstili ureditev jame ter stavbe pred vhomom v rudnik. V njej bo muzej z raznimi zbirkami (mineraloško, geološko, etnološko zbirko, zbirko dokumentov ...). Drugi del projekta obsega varovanje geološke dediščine rudnika, predvsem rudišča Topla, ki je sedimentnega nastanka. Tretji sklop projektnih predlogov se nanaša na zaščito nahajališč mineralov, predvsem wulfenita, ki je med zbiralci zelo cenjen. Do nahajališč tega minerala v Heleni moramo urediti varen dostop za manjše skupine obiskovalcev. Ti si bodo tu lahko ogledali tudi edino ohranjeno navpično dvigalo. V projekt pa smo uvrstili tudi varovanje rudniških objektov - hidroelektram in vhodov v rudnik. Pomembnejše rove želimo opremiti s podatki (ime, leto odprtja in zaprtja), razmišljamo pa tudi, da bi mimo njih speljali turistično pot na Peco. Mimogrede, tudi kralj Matjaž spi v enem od najstarejših rudniških rofov."

Kdaj boste uresničili te zanimive zamisli?

"Prednostna je ureditev jame in muzeja. Rudišče Moring smo izbrali zato, ker je lahko dostopno, v njem pa je ostalo tudi največ strojev. Muzej bomo zasnovali v nekdanji rudniški upravi. Pritličje in prvo nadstropje že prenavljamo. Dela naj bi bila končana še letos. V stavbi bodo: prodajalna vstopnic in spominkov, slačilnica ter muzejske zbirke. Mineraloško zbirko že imamo, treba pa jo bo dopolniti. Za etnološko zbirko moramo predmete šele zbrati."

S kom sodelujete pri uresničevanju projekta?

"Poleg sodelavcev iz Rudnika v projektu sodelujejo še: Zavod za spomeniško varstvo Maribor, Koroški muzej Ravne in Zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine. Denar pa sta prispevali ministrstvo za znanost in tehnologijo ter ministrstvo za gospodarske dejavnosti, ki financira zapiranje rudnika."

Koliko ljudi se bo lahko zaposlilo v bodočem turistično - muzejskem središču zgornje Mežiške doline?

"Predvidevamo 10 do 20 zaposlenih, njihovo število pa je seveda odvisno od tega, v kakšnem obsegu bodo zaživele naše ideje. Strokovnjaki predlagajo, da bi v ogled rudnika vključili tudi separacijo v Žerjavu."

Ali razmišljate tudi o izdaji nadaljevanja zbornika 300 let mežiški rudnik in o izvirnih spominkih?

"V načrtu imamo pripravo zloženke o rudniku, zavedamo pa se tudi, da bo treba zbornik, ki je izšel 1965. leta, dopolniti s podatki iz zadnjih let. Izdali pa smo nekaj razglednic z motivi podzemlja Pecc. Na razpis za spominke so krajanji prinesli različne izdelke. Zelo zanimiva se mi zdi tretna ali drevesne stopnice. Prodajali pa bi lahko tudi minerale, zlasti wulfenit. Trgovina s spominki bo možna šele, ko uredimo prostor."

Na območju rudnika ste našli tudi nekaj kraških jam.

"Unionska razpoka je dostopna le za jamarje, saj se sprva spušča položno, potem prepadno. Sedaj je delno zalita."

Ob zapiralnih delih so na Igerčevem nad Črno odkrili na 4. obzorju lepo kraško jamo s kapniki. Menda so jo našli že leta 1943, a so jo zaprli, ljudje pa so nanjo pozabili.

Obstajala pa je še ena jama, v kateri so bili aragonitni ježki, a so jo zasuli z jalovino."

Kakšni so odzivi obiskovalcev rudnika?

"Odzivi so zelo ugodni. Vsi se iz jame vračajo zadovoljni."

GALAPAGOS - OGROŽENI RAJ

Rudi Verovnik

Tisoč kilometrov daleč od najbližje celine, sredi Tihega oceana, leži na 50.000 kvadratnih kilometrih raztresena skupina vulkanskih otokov, ki so dobili ime po svojih najbolj nenavadnih prebivalcih, želvah velikankah (špansko galapago). Prvi otoki so nastali ob vulkanskih izbruhih pred petimi milijoni let in so bili v tisočletjih kolonizirani z redkimi rastlinskimi in živalskimi vrstami, ki jim je uspelo premostiti ogromno razdaljo od kopnine. V ugodnih razmerah in pomanjkanju pravih plenilcev se je tu razvilo najbolj nenavadno živalstvo in rastlinstvo, ki je omejeno le na to otočje oziroma na posamezne otoke. Otočje obišče letno okoli 100.000 turistov, ki za to odštejejo kar lepe denarce. Večina obiskov je vnaprej organiziranih in vključuje bolj ali manj luksuzne ladje in let s celine do otoka Baltra, kjer je edino večje pristajališče. Za uboge študente pa obstaja možnost, da si ladjo najamejo kar na otočju, kar je ponavadi bistveno cenejše. Pri tem pa moraš računati s slabšo hrano in špansko govorečimi vodiči. Ker nas je bilo ravno prav za manjšo ladjico, smo se tudi mi odločili za najcenejšo možnost v upanju, da se bo vse lepo izteklo.

Tik pred začetkom vojne med Perujem in Ekvadorjem smo se vkrkali na letalo, ki nas je iz Quita prek Guayaquila poneslo proti Galapagosu. Še tako rekoč čisto sveži, izpod zimskega januarskega sonca, smo se znašli sredi peklenske vročine na pristajalni stezi otoka Baltra. V množici prepotenih teles smo bežali izpod opoldanskega sonca proti manjši zgradbi, kjer so nas po glavi udarile astronomske takse in druga doplačila sumljive narave. Tudi to je Galapagos in kdor išče le prostor pod vročim tropskim soncem, lahko to počne mnogo ceneje drugje, za naravoslovce pa je Galapagos nedvomno pravi raj na zemlji. O tem so nemo pričali žareči presušeni obrazi odhajajočih nazaj v hladni objem Andov.

Po opravljenih formalnostih nas je že čakala prva vztrajnostna preizkušnja, ki je predstavljala kombinacijo vožnje z avtobusom in brodom do glavnega mesta otočja, Puerto Ayora na otoku Santa Cruz. Ob pivu sta bili vročina in gneča na avtobusu hitro pozabljeni. Za naše križarjenje in namestitev je bilo presenetljivo hitro urejeno in pozno popoldne, ko se je temperatura spustila na znosnih 30 stopinj, smo si ogledali Darwinovo biološko postajo. Glavna naloga tega centra je ohranjanje samoniklega rastlinstva in živalstva na otočju. Najbolj impozantni prebivalci te ustanove pa so prav gotovo različne podvrste orjaških galapaških želv, ki kot živi spomeniki iz pradavnine koračijo po oborah. Med njimi največ pozornosti zasluži osamljeni George, ki je kot edini predstavnik svoje podvrste preživel pokole iz polpretekle zgodovine. S 70 leti je še prav mlad in strokovnjaki upajo, da jim bo uspelo najti ustrezno partnerico, da bodo rešili obstoj te podvrste.

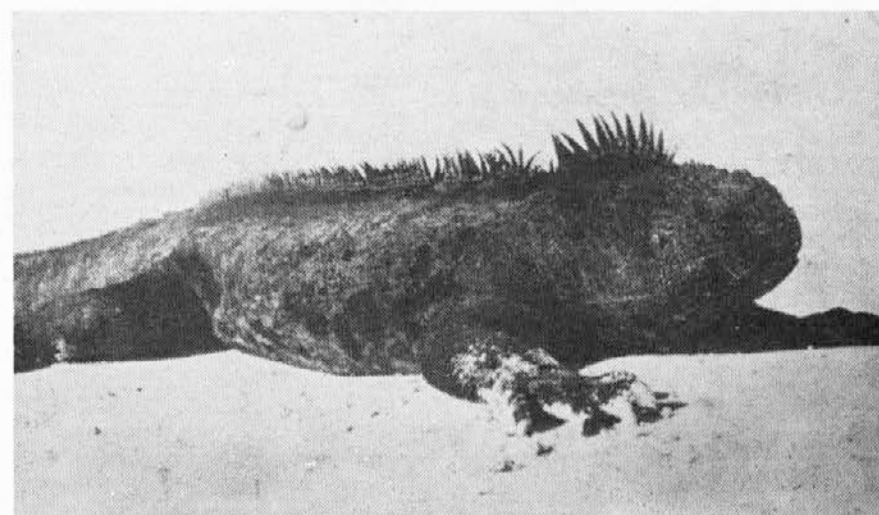
Naslednja dva dneva smo v pričakovanju odhoda preživeli na sprehodih po bližnji okolici in ob preganjanju komarjev v večernih urah. Želvji zaliv, katerega bele peščine kar vabijo k lenobnemu poležavanju, je eden od bolj zanimivih točk v okolici mesta. Ravno s poležavanjem so se ob našem jutranjem prihodu ukvarjale tudi dober meter velike morske igvane, ki so od blizu še najbolj podobne pomanjšanim dinosavrom z ostrimi roževinastimi bodicami na grebenu. Kljub svojemu videzu so to miroljubni rastlinojedci, ki se hranijo v glavnem z morskimi algami. Prav nenavadno je gledati kuščarje, kako spretno krmarijo z repom in izkoriščajo potisno silo valov, da se nerodno skobacajo na kopno. Tu se grejejo na črnih vulkanskih skalah, dokler se jim temperatura toliko ne dvigne, da se lahko gredo ponovno hranit. Poleg njih na obali koracajo še postavni pelikani in plašne rakovice, ki imajo oči dobesedno na pecljih. Okoli devetih zjutraj se je plaža spremenila v

Pogled z vrha otoka Bartolomeo je eden izmed najlepših na otočju

Želve velikanke so najbolj ugledni prebivalci tega otočja

Morska igvána na beli plaži Želvjega zaliva

mikrovalovno pečico in beg do prve sence s hladnim pivom je bil neizbežen.

Na dan odhoda z ladjo smo najeli manjši avtobus za ogled divjih želv velikank, ki dosežejo na prostem enormne velikosti. Po krajšem pogajanju za ceno nam je vodič pokazal smer poti in se vrnil v vasico preobut. Medtem ko smo mi že spoznavali blato, trnje in ostale nevšečnosti poti, je on urno prihitel za nami "preobut" v konja in rumene škornje. Po uri in pol podoživljanja muk prvih raziskovalcev smo polni upanja na vrnitev zagledali prvo divjo želvo, ki se je ravno iztrebljala. Žal ni bila ustreznih dimenzij in šele debelo uro kasneje smo sredi zamočvirjenega terena zagledali 1,5 x 1 x 2,5 metra veliko žival, ki je pomenila našo odrešitev. Polni novega elana smo se pognali po bregu navzgor in močno sonce v hrbet nam je narekovalo oster tempo. Glavnega motivacijskega sredstva, da ne rečem goriva, v vasi nismo našli, vendar v sili vrag muhe žre in tudi mi smo brez odlašanja zvrnili toplo kokakolo ali dve. Večer smo preživel ob zadnjih nakupih in čakanju na polnočno vkrcanje.

Ladjica Elisabeth II, ki nam je bila pet dni drugi dom, je bila kljub svojemu zvencečemu imenu dokaj skromno, majhno plovilo. Kabina za dve osebi je bila tako velika, da se

mimo pogradov dve osebi naenkrat ne moreta prebiti do vrat. Za trdnih tal vajene ljudi je bila nočna zibajoča uvertura prava muka in bolj ali manj budni smo se že pred svitom začeli zbirati na palubi. Glavni razlog za to so bili nenavadni glasovi z bližnjega otoka, ki so še najbolj spominjali na skupinsko bruhanje po Oktoberfestu. Kmalu smo zagledali obrise ogromnih teles morskih levov, ki so na obali otoka Plaza izvajali svoj jutranji koncert. Po zajtrku smo si kolonijo ogledali še od blizu. Najbolj postavnimi so bili ogromni, skorajda sivi, grivasti samci, ki so z rjoventjem označevali svoj teritorij in harem nežnih samic. Brez strahu smo posedali med njimi in le tu in tam se je kakšna samica razjezila nad našo pretirano fotografsko vnemo. Veliko bolj redke in ogrožene prebivalke tega otoka pa so kopenske igvane, ki se v svoji rumenkasti, pol preveliki koži očitno prav dobro počutijo. Te miroljubne rastlinojedce so na večini otokov izpodrinile vrste, ki jih je človek hote ali nehote prinesel s seboj na otoke.

Podivjane koze, svinje, psi in podgane so največja nadloga na otočju, saj predstavljajo hudo konkurenco pri prehrani avtohtonih rastlinojedih vrst in uničujejo zarod na plenilce popolnoma neprilagojenih vrst. Predvsem naselitev koz je še v večji meri kot direkten lov povzročila izginotje treh od skupaj štirinajstih podvrst želv velikank. Danes vlagajo veliko sredstev in truda, da bi v čim večjem obsegu te vrste odstranili in s tem vzpostavili prvotne pogoje. To jim je na nekaterih manjših otokih že uspelo, bolj trd oreh pa so veliki, težko prehodni otoki, kjer so populacije teh živali mnogo večje.

V samem nacionalnem parku veljajo zelo stroga pravila, ki jih vodiči striktno upoštevajo. S spiranjem obutve se preprečuje prenos semen z otoka na otok, hoja zunaj predvidenih poti ni dovoljena, tudi ne izleti na lastno roko.

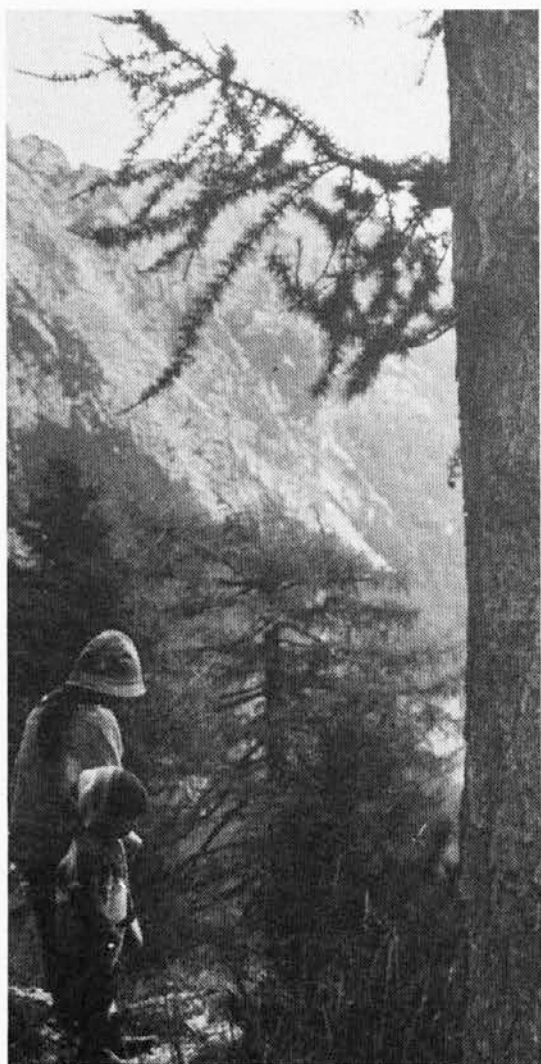
Naslednje jutro smo se ob že znanih melodijah prebudili pri rdečkasti obali otoka Rabida. V neposredni bližini je bila zasidrana ogromna ladja, ki na krov sprejme vsaj 80 obiskovalcev. To je še pospešilo naš odhod na obalo, kjer smo presenetili zeleno morsko želvo pri odlaganju jajc. Razen dveh plamencev, ki sta brez strahu namakala tanke noge v naši neposredni bližini, ni bilo na otoku nič novega. Toliko bolj razburljivo je bilo zato podvodno srečanje z belo koničastimi morskimi psi, ki so v skupinah drseli pod nami. Družbo so jim delali igrivi morski levi, ki so se v spiralah vrteli okoli nas in opozarjali na našo okornost v vodnem

elementu. Obalo so medtem zasedli bledokožni severnjaki s povprečno starostjo 70 let. Pogled na cedeča se telesa nas je hitro odvrnil od nadaljnega poležavanja pod jutranjim soncem. Popoldne smo preživeli na otoku Santiago, kjer še vedno kraljujejo koze in podivjane svinje. Imeli smo neverjetno srečo, da smo videli redko galapaško kanjo. Na lepi skalnati obali, v katero so se zaganjali močni valovi, smo se spoznali še s kožuhastimi tjunji, ki so podobni morskim levom, vendar so nekoliko manjši, s krajšim gobcem in z velikimi otožnimi očmi. Mrak in vodič, ki se je naučil edine slovenske besede "gremo, gremo", sta nas pregnala nazaj na ladjo.

V nov dan smo pogledali sredi prekrasnega okolja otoka Bartolomeo s 150 metrov visokim ognjenikom in postavno skalo Pinnacle. Kljub rani uri je bil vzpon na vrh vroč, vendar nas je poplašal z enkratnim razgledom nad potopljenim kraterjem in neskončnim poljem strnjene lave na sosednjem otoku Santiago. Rastje na Bartolomeu je zelo borno, saj le redkim rastlinam uspe preživeti vse suše in neizprosno žarečo kroglo, ki tla segreje krepko prek 60 stopinj. Na tem otoku je tudi manjša kolonija galapaških pingvinov, ki jih je kot kožuhaste tjunje v te tropske kraje prinesel mrzel Humboltov tok. Ta polovico leta kraljuje na otočju in prinaša obilico hrane njenim prebivalcem. Le slabih štirideset centimetrov visoki pingvini so se nerodno kobacali po skalah in šele v vodi pokazali svoje imenitne gibalne sposobnosti. Na skalnih policah skale Pinnacle so posedali tudi modronogi strmoglavci, ki s svojimi plastično modrimi nogami in prijetno začudenimi pogledi predstavljajo enega od simbolov Galapagosa.

Zadnji dan smo si ogledali še gnezditvene kolonije burnic in modronogih strmoglavcev na otoku Seymour, ki jih obletavajo roji nadležnega mrčesa. Vrnitev so nam popestrili še delfini, ki so nekaj časa plavali pred kljunom ladje in prešerno skakali iz vode. Le od daleč smo tu in tam videvali ogromne plavuti mante, ki je nabirala svoj dnevni obrok planktona.

Hvaležno smo se poslovili od naše posadke, ki je v vseh pogledih lepo skrbela za naše ugodje in nam prikazala lepote tega predela. Tako se je naše križarjenje končalo in polni vtisov smo se poslovili od otočja, kjer živali ne poznajo strahu pred človekom. **Upam, da bo Ekvadorju in ustanovam drugod po svetu uspelo ohraniti to krhko naravno ravnovesje, ki so ga naši predniki že skoraj porušili. Tudi turizem postaja vedno bolj moteč dejavnik in prej ali slej bo treba sprejeti strožje ukrepe v prid tukajšnjemu živalstvu in rastlinstvu.**

Koroški fužinar je ustanovila Železarna Ravne leta 1951. Ta številka je izšla s pomočjo objavljenih pokroviteljev. Izdal in založil jo je Fužinar Ravne, d. o. o., Koroška 14, Ravne na Koroškem.

Uredništvo: glavna in odgovorna urednica mag. Andreja Čibron - Kodrin, novinarka in lektorica Mojca Potočnik, tehnična urednica Jelka Jamšek.

Tel.: 0602 21 131, urednica int. 6305.

Fotografije so prispevali avtorji besedil, Koroški muzej Ravne na Koroškem, Osnovna šola Franja Goloba, Marica Krivograd, Karel Kralj, Stanko Mihev ter uredništvo oz. arhiv Koroškega fužinarja.

Tisk: Grafika Prevalje.

Glasilo se po mnenju Ministrstva za informiranje (št. 23/128-92) šteje med izdelke, za katere se plačuje davk od prometa proizvodov po stopnji 5 %.

NAGRADNA KRIŽANKA ŠT. 1

V lanski decembrski številki Koroškega fužinarja smo objavili nagradno križanko in prejeli 35 rešitev.

Rešitev vodoravno: KROMATIN, ROMANIKA, NOVO LETO, SOK, RIK, NI, GORJANI, SLON, OČE, ROKA, ISO, BAČA, ČAR, SK, AKNA, AVTOR, RIO, PP, KRAPI, ORA, TV, LOTO, EON, VESEL, COE, BETONIT, LV, ATOS, EMO, IR, MEŽNAR, PRATO, OTIATER, BRIN, REČ, OKA, AS.

Nagrade so prejeli:

■ **NIKO KUMER**, Prisoje 53, Prevalje (tedenska smučarska vozovnica za Ivarčko-Ošven)

■ **HELENA PUŠNIK**, Čečovje 64, Ravne na Koroškem (tedenska smučarska vozovnica za Ivarčko-Ošven)

■ **DANILO PARADIŽ**, Tolsti vrh 56/b, Ravne na Koroškem (plošča Rimski vrelec)

■ **JANEZ PRAPER**, Trg 3A, Prevalje (nedeljsko kosilo za dve osebi v hotelu Rimski vrelec)

■ **DRAGICA KOLAR**, Dobrije 3, Ravne na Koroškem (telefonski aparat Panasonic)

■ **NATALIJA KOTNIK**, Na Šancah 74, Ravne na Koroškem (2,4 kg pralnega praška Ariel ultra).

Čestitamo!

NAGRADNA KRIŽANKA ŠT. 2

Rešitev križanke in svoje podatke pošljite do 30. julija 1996 na naslov: Fužinar Ravne, d. o. o., Koroška c. 14, 2390 Ravne na Koroškem.

Žreb bo med reševalce križanke razdelil tri nagrade, te pa so:

1. in 2. nagrada: dvojna videokaseta **Mežiška, moja dolina** (o videokaseti piše Mirko Osojnik na straneh 42 - 43).

3. nagrada: CD plošči s posnetki pesmi **MoPZ Vres in Šentanelških pavrov**.

Nagrade poklanja pokrovitelj tokratne križanke: **ZALOŽBA JAKA** iz Ljubljane.

Imena nagrajencev bomo objavili v septembrski številki Informativnega fužinarja ter v prihodnji številki Koroškega fužinarja. Vse izžrebane reševalce pa bomo o nagradi obvestili tudi po pošti.

Bralcem želimo veliko zabave pri reševanju križanke in srečo pri žrebu.

Uredništvo

POKROVITELJI

2390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602 21-131
Fax: 0602 21-762

2390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602 21-131
Fax: 0602 21-195

2390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602 21-131
Fax: 0602 21-094

MANAGEMENT SVETOVANJE ZAPOSLOVANJE

2380 SLOVENJ GRADEC
Meškova 2
tel. / fax: 0602 41-855

2390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602 21-131
Fax: 0602 21-940

GRADBIŠTVO d.o.o.
Ravne na Koroškem
Dobja vas 125
Tel.: 0602 23-531
Fax: 0602 22-670
Telex: 33337 RAGRAD

SŽ - STROJI IN TEHNOLOŠKA OPREMA d.o.o.
RAVNE na Koroškem

Koroška c.14, 2390 Ravne na Koroškem, Slovenija

Telex: 33 114 si zelrv, Telefon: ++ 386 602 / 21 131, Fax: ++ 386 602 / 20 826, 21 345

SALUS

SALUS d.o.o.
2392 Mežica, Ob Meži 11
tel.: +386/21-131, 37-013
fax: +386/21-764, 37-013

**TURISTIČNO GOSTINSKO PODJETJE
DE PROFUNDIS**

Tel.: 0602 20-161, 20-162
Fax: 0602 23-023

**BODITE TOKRAT NAŠI
GOSTJE!**

n. c. (0602) 38-160
dir. (0602) 38-124
fax (0602) 35-134

LJUBLJANA, Podmilščakova 28a
tel. / fax: +386 61 1315 007

DIMNIKARSKO PODJETJE
Ravne na Koroškem
Prežihova 17
tel. / fax: 0602 21-339

TRANSKORO d.o.o.
PREVOZI - SERVIS - TRGOVINA
KOROŠKA CESTA 14, 62390
RAVNE NA KOROŠKEM

